

Tulkin ammattitaito
Tiedot, taidot ja valmiudet ammatinharjoittamisessa

Maria Leinonen
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelma
Käännöstiede (saksa)
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2013

Tampereen yliopisto
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelma
Käännöstiede (saksa)
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

LEINONEN, MARIA: Tulkin ammattitaito: tiedot, taidot ja valmiudet ammatinharjoittamisessa.

Pro gradu -tutkielma, 75 sivua + liitteet 11 sivua, saksankielinen lyhennelmä 12 sivua
Maaliskuu 2013

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee tulkin ammattitaitoa ja fokusoi erityisesti tietoihin, joita ammatinharjoittaminen tulkilta edellyttää. Sen lisäksi tarkastellaan, miten tulkin pätevyys vaikuttaa työstä suoriutumiseen ja siten tulkkauksen laatuun. Suomessa tulkkauksen tarve on jatkuvasti kasvussa, minkä vuoksi tulkkeja tarvitaan yhä enemmän. Tulkin ammattinimikettä ei ole kuitenkaan suojattu, joten tulkkinä voi periaatteessa toimia kuka tahansa, joka mielestään siihen kykenee. Kysymys tulkkien ammattitaidosta onkin noussut viime vuosina esille, sillä esimerkiksi oikeusistunnoissa on tulkannut myös epäpäteviä henkilöitä. Tämän vuoksi tutkielmassa pyritään selvittämään, millaisia ammatillisia tietoja, taitoja ja valmiuksia tulkki työssään tarvitsee eli millainen on pätevä tulkki.

Tutkimusaineisto koostuu kahdeksan pitkän työuran tehneen ammattitulkin haastattelusta. Haastattelun avulla pyrittiin muun muassa kartoittamaan, miten koulutus ja mahdollinen täydentävä koulutus ovat vaikuttaneet ammattitaidon rakentumiseen ja miten tulkit käytännössä ylläpitävät ja kehittävät ammattitaitoaan. Haastatteluaineistosta nousi esiin, miten korkea ammattitaitoa tulkilta edellytetään ja millaisia työn luonteesta johtuvia vaatimuksia hänelle asetetaan. Tutkielmassa käsitellään lisäksi haastateltavien käsityksiä ammattitaitoisen tulkin ominaisuuksista.

Tutkielmassa havaittiin, että ammattitaitoisena tulkkinä pidetään sellaista, jolla on erinomainen työkielitaito, mutta kielellisten tietojen lisäksi korostettiin taitoa käyttää kieltä tilanteen edellyttämällä tavalla. Tämän tulkin kielikompetenssin lisäksi esiin nousivat niin hyvä yleissivistys, stressin- ja paineensietokyky kuin kyky sopeutua erilaisiin ja muuttuviin tilanteisiin. Aineistosta ilmeni lisäksi, että työkokemusta pidetään tulkin ammattitaidon kehittämisessä hyvin olennaisena tekijänä.

Analyysin perusteella saadaan käsitys siitä, miten laaja-alaista osaamista tulkki ammatissaan tarvitsee sekä miten psyykkisesti ja fyysisesti kuormittavaa työ on. Lisäksi voidaan todeta, että jatkuva uuden omaksuminen ja tiedon kartuttaminen on ammattitaidon ylläpitämisen vuoksi välttämätöntä.

Avainsanat: tulkin ammattitaito, tulkin kompetenssit, yleissivistys

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1. Taustaa.....	1
1.2. Tavoitteet ja metodit	2
1.3. Tutkielman rakenne	3
2. Tulkkipolitus	4
2.1. Tulkkausn historiaa	4
2.2. Tulkkipolitus Suomessa.....	6
2.2.1. Kieli-instituutit	6
2.2.2. Koulutuksen siirtyminen yliopistoihin	7
2.2.3. Täydennyskoulutus.....	9
3. Tulkin kompetenssit.....	10
3.1. Translatorinen kompetenssi	10
3.2. Tulkkauskompetenssi	12
3.3. Kieli- ja siirtokompetenssi.....	12
3.4. Kulttuurikompetenssi	13
3.5. Muut kompetenssit.....	14
4. Tulkkaus toiminta- ja tiedonkäsittelyprosessina	16
4.1. Kielitaito	16
4.2. Kulttuuri	17
4.3. Yleissivistys.....	18
4.4. Tulkkausprosessi	19
4.4.1. Tulkin pohjatiedot.....	20
4.4.2. Tiedon järjestäytyminen	21
4.4.3. Tiedon muodot	24
4.4.4. Tiedon aktivointi ja käyttö	25
4.4.5. Käsittelykapasiteetti tulkkausessa	26
4.4.6. Ennakointi	27
4.5. Valmistautuminen toimeksiantoon	28
4.5.1. Valmistautumistavat Kutzin kompetenssimallin mukaan	30
4.5.2. Työkyky	33

5. Aineisto ja metodit.....	35
5.1. Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	35
5.2. Haastattelujen ja menetelmän kuvaus.....	36
6. Tulkin ammattitaito.....	38
6.1. Haastateltavien koulutustausta.....	38
6.2. Haastateltavien kielitausta.....	41
6.3. Pätevä tulkki.....	42
6.3.1. Työkielitaito.....	43
6.3.2. Tilannetaju.....	44
6.3.3. Itsevarmuus ja itseluottamus.....	45
6.3.4. Ammattietiikka.....	45
6.3.5. Tulkin yleissivistys.....	46
6.3.6. Kulttuurintuntemus.....	49
6.4. Ammattitaidon ylläpitäminen ja kehittäminen.....	50
6.5. Toimeksiannosta kieltäytyminen.....	51
6.6. Toimeksiantoon valmistautuminen.....	54
6.7. Työn laatu.....	56
6.7.1. Laadun varmistaminen.....	56
6.7.2. Laadun heikkeneminen.....	57
6.7.2.1. Olosuhteiden vaikutus laatuun.....	58
6.7.2.2. Tulkattavista johtuvat haasteet.....	59
6.8. Oma kehitys.....	61
6.9. Yhteenveto.....	62
6.9.1. Analyysin keskeisimmät tulokset.....	62
6.9.2. Johtopäätökset.....	65
7. Lopuksi.....	67
Lähteet.....	69
Liite 1 Suomenkielinen ja saksankielinen sähköposti tulkeille.....	76
Liite 2 Haastattelun runko.....	78
Liite 3 Asioimistulkin ammattisäännöstö ja asioimistulkkausohjeet.....	80
Deutsche Kurzfassung	

1. Johdanto

1.1. Taustaa

Tulkkauksen tutkimus on verrattain nuori omana tieteenalanaan, sillä tulkkauksen kenttää on systemaattisesti tutkittu vasta 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Sitä ennen tulkkaus katsottiin yhdeksi kääntämisen alalajiksi. (Pöchhacker 2000, 75–77.) Toista maailmansotaa seuranneen Nürnbergin sotarikosoikeudenkäynnin myötä tunnetuksi tullut simultaani- eli samanaikaistulkkaus herätti luonteensa vuoksi kiinnostusta aluksi psykologeissa ja psykolingvisteissä, jotka ryhtyivät tutkimaan simultaanitulkkausta 1960-luvulla (Pöchhacker 2000, 68). Muun muassa puhumisen ja kuuntelemisen samanaikaisuus, ulkopuolelta määräytyvä puhenopeus ja puheen sisältö sekä lähdeviestin ja tulkkeen väliset kielierot ovat olleet tutkijoita kiinnostavia tekijöitä (Vuorikoski 2004, 319). Tulkkaus konferensseissa tapahtuu useimmiten simultaanisesti tulkkauskopeissa, minkä vuoksi nämä tulkkausalan ja -lajin käsitteet usein rinnastetaan toisiinsa. Tulkkaustieteellisessä kirjallisuudessa pääpaino on ollut aina 1980-luvulle asti konferenssitulkkauksen tutkimuksessa, mikä johtuu sen valta-asemasta niin käytännön työelämässä kuin koulutuksessakin. (Pöchhacker 2000, 114; 2004, 36.)

Tulkkauksen tutkimus seuraa yhteiskunnallisia ja poliittisia muutoksia. Tulkkaus ammatillisena toimintana saavutti yleisen läpimurron kansainvälisen konferenssitulkkauksen tulon myötä 1900-luvulla (Pöchhacker 2000, 67). Asioimistulkkien tarve nousi taas Suomessa esille ensimmäisten pakolaisryhmien saapuessa Suomeen 1990-luvun alussa (Leinonen 2004, 295), ja pakolaisten ja maahanmuuttajien aseman turvaamiseksi aloitettiin asioimis- ja oikeustulkkien kouluttaminen (Vuorikoski 2004, 317). Tutkijoita on kiinnostanut näiden tulkkausmuotojen, asioimis- ja oikeustulkkauksen erityispiirteet. Asioimis- ja neuvottelutulkkauksen tutkimuksissa ovat korostuneet tulkin taustatiedot ja osapuolten kulttuurien tuntemus, kun taas oikeustulkkauksen yhteiskunnallinen, historiallinen ja institutionaalinen ympäristö tarjoaa mahdollisuuden tarkastella muun muassa tulkin strategioita tietyssä tilanteessa, tulkin vaikutusta kanssakäymisen luonteeseen, asian käsittelyn etenemiseen sekä lopputulokseen. (Vuorikoski 2004, 317, 319.)

Suomessa tulkkauksen tarve on jatkuvasti kasvussa, minkä vuoksi tulkkeja tarvitaan yhä enemmän (mm. Yle uutiset 2011a). Tulkin ammattinimikettä ei ole kuitenkaan suojattu, joten tulkkina voi periaatteessa toimia kuka tahansa, joka sanoo osaavansa tulkata kielten välillä (Yle uutiset 2011b).

Kysymys tulkkien ammattitaidosta on puhuttanut viime vuosien aikana, sillä esimerkiksi oikeusistunnoissa ovat tulkanneet epäpätevät henkilöt, minkä vuoksi tulkattavien oikeusturva on vaarantunut ja oikeusistuntoja on jouduttu puutteellisen tulkkauksen takia uusimaan (mm. Yle uutiset 2011a). Opetusministeriö on tällä hetkellä laatimassa oikeustulkeille omaa erikoistutkintoa, jotta oikeustulkkeina toimivien pätevyys voitaisiin näin varmistaa (Yle uutiset 2011a).

1.2. Tavoitteet ja metodit

Tulkin toimintaa ohjaavat erilaiset ammattieettiset säännöt ja ohjeet, kuten Kansainvälisen konferenssitulkki liiton (AIIC¹ 2012) laatima *Beruflicher Verhaltenskodex* ja *Berufsethik der AIIC*, Suomen kääntäjien ja tulkki liiton (SKTL) laatima *Tulkin ammattisäännöstö* (SKTL 1994) sekä *Asioimistulkin ammattisäännöstö*² (2002). Asioimistulkin ammattisäännöstö kattaa viisitoista sääntökohtaa ja asioimistulkkia ohjeita (ks. liite 3). Tutkielma pohjaa ammattisäännöstön (2002) viimeiseen kohtaan *Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan*.

Tutkielman tavoite on saada selville, millaisia tietoja, taitoja ja valmiuksia tulkki tarvitsee ammatinsa harjoittamiseksi, jotta hän suoriutuu työtehtävistään parhaalla mahdollisella tavalla. Tulkin ammattitaitoa kyllä käsitellään tulkkausalan kirjallisuudessa, mutta pääpaino on usein tulkin työkielten hallinnassa ja muut pätevän tulkin ominaisuudet jätetään taka-alalle tai aihetta tarkastellaan suppeasti ja yleensä pintapuolisesti. Tässä tutkielmassa ammattitaitoa tarkastellaan laajana kokonaisuutena, aina ammattitaidon hankkimisesta ammattitaidon ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Sillä se, että kahden kielen hallinta samalla antaisi pätevyyden tulkkaamiseen, on niin ammattikunnan kuin yliopistojen tulkkauksen opetuksen ja tulkki koulutuksen näkökulmasta harhaanjohtava käsitys (Pöchhacker 2000, 44).

Käytännössä ja tieteellisessä tutkimuksessa vallitsee yksimielinen käsitys siitä, että erinomainen kielen hallinta on välttämätön, mutta ei riittävä edellytys tulkin ammatinharjoittamiseksi (Pöchhacker 2000, 44). Pöchhackerin (2000, 44) mukaan varsinainen pätevyys muodostuu niin sanotusta translatorisesta kompetenssista. Translatorinen kompetenssi perustuu kieli- ja kulttuurikompe-

¹ International Association of Conference Interpreters

² SKTL on laatinut Asioimistulkin ammattisäännöstön yhdessä Kääntäjien ammattijärjestö ry:n, Kuurojen Liitto ry:n, Suomen Viittomakielen Tulkit ry:n, Helsingin seudun asioimistulkki keskuksen, Turun seudun tulkki keskuksen ja Lingua Nordica Oy:n kanssa.

tenssiin ja sisältää ennen kaikkea myös kognitiivisen ja kielellisen vuorovaikutussuhteen kulloiseenkin tieteenalaan, aihepiiriin tai viestinnän kohteeseen (Pöchhacker 2000, 44). Siihen kuuluu kyky siirtää sanoman merkitysyksiköt (siirto- eli tulkkauskompetenssi) kuin myös taito käyttäytyä ammattitaitoisesti tulkkauksilanteessa sekä ennen että sen jälkeen (tulkkiprofilkompetenssi) (mts. 44).

Tutkielmassa tarkastellaan tulkin ammattitaitoa, ja sitä varten haastattelu sopii tutkimusmetodiksi. Tutkielmaa varten haastateltiin kahdeksaa tulkkiä tarkoituksena selvittää, millä tavoin kyseiset tulkit ovat päteväytyneet ammattiinsa, mikä on ollut koulutuksen ja kokemuksen rooli ammattitaidon hankkimisessa, miten tulkit käytännössä ylläpitävät ja kehittävät ammattitaitoaan, ja millainen vaikutus näillä eri tekijöillä on työstä suoriutumiseen ja sen laatuun. Lisäksi pyritään selvittämään, millainen käsitys ammattitulkeille on pätevästä ammatinharjoittajasta. Haastattelut tarjoavat lisäksi käytännönläheisen katsauksen tulkin työhön.

1.3. Tutkielman rakenne

Luvun 2 aluksi luodaan lyhyt katsaus tulkkausalan historiaan ja tulkkiprofilkoulutuksen alkuvaiheisiin niin maailmalla kuin Suomessa. Luvussa tarkastellaan tulkkiprofilkoulutuksen ja täydentävän koulutuksen merkitystä ammattitaidon muodostumisessa. Luvussa 3 keskitytään kompetensseihin, joista tulkin ammattitaito rakentuu eli tekijöihin, joita tulkki tarvitsee harjoittaakseen ammatiaan. Luvussa 4 tarkastellaan muun muassa yleissivistyksen merkitystä tulkin ammatinharjoittamisessa ja syvennyttään lähemmin tarkastelemaan tulkkausta tiedonkäsittelyprosessina. Yleissivistyksen rooli tulkin ammatin tarkastelussa on jäänyt vähemmälle huomiolle, vaikkakin sen tärkeyttä ei voida tarpeeksi painottaa. Luvun alussa määritellään, mikä tulkin tehtävä on ja tarkastellaan tulkkausprosessia kulttuurien välisenä viestintänä. Tämän jälkeen esiin nostetaan yleissivistyksen rooli tulkkausprosessissa ja tarkastellaan, millä tavoin tulkki omaksuu, järjestää ja käyttää tietoja, joita hän tarvitsee työtehtävissään. Tulkin ammatissa toimeksiantoon valmistautumisella on merkittävä rooli, sillä niin tulkki kartuttaa, syventää kuin oppii soveltamaankin tietoja. Eri valmistautumistapoja tarkastellaan Kutzin (2010) kehittämän kompetenssimallin pohjalta. Luvun lopuksi ammattitaito sijoitetaan laajempaan kontekstiin ja sitä tarkastellaan osana työkykyä, jota ilman ammatinharjoittaminen ei ole mahdollista. Luvussa 5 esitellään tutkielman aineiston muodostavat haastattelut ja pohditaan haastattelua aineistonkeruumenetelmänä. Luvussa 6 esitellään aineiston tuloksia, joista tehdään yhteenveto ja johtopäätöksiä. Luvussa 7 pohditaan tutkielman onnistumista ja luodaan katsaus tulevaisuuteen.

2. Tulkkikoulutus

Tulkkaus vaatii erityistä ammattitaitoa, sillä edellytykset ja vaatimukset tulkin ammatin harjoittamiseksi ovat niin korkeita, että ne voidaan saavuttaa ja täyttää vain tietyn erityislaatuisten oppimisprosessin kautta (Pöchhacker 2000, 47). Hietasen (2004, 278) mukaan varsinaiset tulkin tiedot ja taidot hankitaan kouluttautumalla, minkä tarkoituksena on yhdistää luontainen uteliaisuus asioita, ihmisiä, kieliä ja kulttuureita kohtaan ammattimaiseen osaamiseen. Koulutuksen tarkoituksena on kehittää toimeksiantoihin valmistautumista, kuten tiedonhakua ja kriittistä tiedon arviointia, analysointi- ja ennakointimenetelmiä, tilannehallintaa, kongressitietoutta, yleissivistystä, kuuntelemis-, mieleenpainamis- ja mieleenpalauttamistekniikkaa, äänenkäyttöä ja puhetekniikkaa, puheen estetiikkaa, julkista esiintymistä, tervettä riskinottoa, ammattiin liittyvien humanististen arvojen sisäistämistä ja työkielten taitoa sekä vastaavien kulttuurien omaksumista (mts. 278). Näin ollen pätevyyden hankkimisessa koulutuksen roolia pidetään olennaisena, minkä vuoksi tässä luvussa tarkastellaan tulkkikoulutusta niin maailmalla kuin Suomessakin. Suomen tulkkikoulutuksen eri vaiheita tarkastellaan lähemmin luvussa 2.2. ja lisäksi luvussa luodaan lyhyt katsaus tulkeille Suomessa tarjolla olevaan täydennyskoulutukseen.

2.1. Tulkkauksen historiaa

Tulkkauksen toimintaperiaate on ollut olemassa siitä lähtien, kun eri kieliyhteisöjen jäsenet ovat olleet tekemisissä keskenään (Pöchhacker 2000, 12). Ensimmäiset kohtaamiset eri kieltä puhuvien yksilöiden ja ryhmien välillä ovat olleet niin rauhaisia kuin sotaisiakin. On muun muassa käyty kauppaa, sodittu, tehty tiedustelu- ja valloitusretkiä, lähetystyötä sekä tutkimusmatkoja. (Mts. 12–13.) Näissä tulkkeina ovat toimineet vähintään kahta kieltä puhuvat, ja heidän joukossaan on ollut muun muassa virkamiehiä, sotavankeja ja orjia (Pöchhacker 2000, 10; Saksa 2004, 17).

Kansainvälisesti asioitiin pitkään ranskan kielellä, josta oli tullut diplomatian lingua franca kolmikymmenvuotisen sodan päätyttyä Westfalenin rauhaan vuonna 1648 (Saksa 2004, 147; Sunnari 2006, 148). Yksikielisyys ja ranskan valta-asema hallitsivat kansainvälisten suhteiden hoitoa aina 1900-luvun alkuun asti. Tänä aikana tulkkaukselle ei ollut suurtakaan virallista tarvetta. Ranska alkoi kuitenkin syrjäytyä yleisenä diplomatian kielenä, kun Haagin kansainvälinen tuomioistuin hyväksyi englannin käytön ranskan rinnalla vuonna 1919 järjestetyssä Pariisin rauhankonferenssissa. (Saksa 2004, 148; Sunnari 2006, 148.) Englannin ottaminen toiseksi viralliseksi kieleksi tapahtui

lähinnä Yhdysvaltain presidentin Woodrow Wilsonin ja Britannian pääministerin David Lloyd Georgen vaatimuksesta (Sunnari 2006, 148). Molemmat kielet hyväksyttiin myös kansainvälisten järjestöjen, Kansainliiton ja Kansainvälisen työjärjestön (ILO) virallisiksi kieliksi. Englannin käyttö vakiintui kokouksissa ja neuvotteluissa, sillä monelle valtio- ja lakimiehelle sekä diplomaatille englanti oli ranskaa tutumpi. (Saksa 2004, 148.)

Aikaisemmissa tilaisuuksissa oli käytetty kuiskaustulkausta, mutta Pariisin rauhanneuvotteluissa otettiin ensimmäisen kerran käyttöön konsekutiivitulkaus, joka oli kuitenkin aikaa vievää eikä mahdollistanut kovin monen kielen käyttöä samassa tilaisuudessa (Saksa 2004, 148; Sunnari 2006, 148). Myöskään puheenvuoroihin ei voinut vastata välittömästi (Sunnari 2006, 148). Näiden ongelmien vuoksi jo aiemmin oli ryhdytty kehittämään laitteita simultaanitulkausta varten. Ensimmäistä simultaanitulkausjärjestelmää, Hushaphone-laitteistoa kokeiltiin Kansainliitossa vuonna 1925 ja ILO:ssa vuonna 1928, mutta läpimurtonsa uusi tulkaustapa teki kuitenkin vasta 1945–1946 Nürnbergin sotarikosoikeudenkäynneissä, joissa tulkattiin englannin, ranskan, venäjän ja saksan välillä. (Saksa 2004, 148; Sunnari 2006, 148–149.) Simultaanitulkaus osoittautui käyttökelpoiseksi ja tehokkaaksi menetelmäksi, ja laitteiden kehityttyä Yhdistyneet kansakunnat (YK) ja sen alajärjestöt ottivat simultaanitulkauksen vakituiseen käyttöön (Saksa 2004, 148; Sunnari 2006, 149). Tämän myötä aloitettiin myös ensimmäinen konferenssitulkkiin koulutus, joka suunnattiin nimenomaan YK:n tarpeisiin (Sunnari 2006, 149).

Pitkään tulkiksi vain ryhdyttiin, sillä tulkkauksen koulutusta ei ollut olemassa. Esimerkiksi maailmansotien välisen ajan tulkkeina toimi yleensä korkean koulutuksen saaneita virkamiehiä, diplomaatteja, yliopiston opettajia tai lehtimiehiä. Myös useimmat suomalaiset tulkit ovat päätyneet alalle kielitaitonsa ansiosta. (Sunnari 2006, 147.) Kun tulkausta alettiin 1900-luvulla tarvita yhä enemmän kansainvälisten kontaktien lisääntymisen, demokratisoitumisen ja uudenlaisen kansallistunteen nousun myötä, ryhdyttiin kehittämään järjestelmällistä tulkkiin koulutusta (Saksa 2004, 147). Ensimmäiset nykyaikaiset koulutuslaitokset kääntäjille ja osin myös tulkeille perustettiin Sveitsin Geneveen vuonna 1941, vuotta myöhemmin Kanadan Montrealiin, vuonna 1946 Saksan Garmersheimiin ja vuonna 1949 Ranskaan, Pariisiin. Oppilaitosten perustaminen oli merkittävää, sillä näin käännoistointia pyrittiin tehostamaan, valvomaan ja selkeästi eriyttämään muista aloista. (Mts. 154.)

2.2. Tulkikoulutus Suomessa

Sodanjälkeisessä Suomessa ei keskitytty pelkästään jälleenrakennukseen, vaan oltiin kiinnostuneita myös kansainvälisistä yhteyksistä ja yhteistyöstä. Useimmilla kansainvälisessä toiminnassa mukana olevilla ei ollut vieraiden kielten taitoa, minkä vuoksi tulkkausta tarvittiin. Tulkikoulutusta ei Suomessa kuitenkaan vielä ollut ja muualla maailmassakin se oli vasta aloitettu, joten tulkkaamaan päätyivät usein sattumalta ja vapaaehtoisena apuna kielitaitoiset, järjestö- tai muussa toiminnassa aktiivisesti toimivat henkilöt. He siis oppivat työn käytännön kautta. (Sunnari 2006, 149.)

Suomessa tulkkaus toteutettiin aluksi kuiskaten ilman laitteita. Ensimmäisiä konferensseja, jossa käytettiin simultaanitulkkausta oli Maailman Rauhankokous kesäkuussa 1955, ja sen virallisia kieliä olivat suomen ja ruotsin lisäksi englanti, ranska, venäjä, espanja sekä saksa. Tulkkauksen tarve kasvoi 1960-luvulla kansainvälisten yhteyksien laajetessa ja vilkastuessa. Suomi oli liittynyt Pohjoismaiden neuvostoon vuonna 1956, ja eri alojen edustajat alkoivat järjestää tapaamisia. (Sunnari 2006, 149.) Myös ammattiliittojen kokouksissa käytettiin yhä useammin simultaanitulkkausta ja tulkeiksi otettiin ammattiyhdistystoimintaa tuntevia. Usein kuitenkin suomi ja muut pienet kielet eivät saaneet omaa tulkkauskoppia, vaan tulkkaus järjestettiin asiakkaiden vieressä kuiskaten. (Mts. 150.) Tulkkeja rekrytoitiin "puskaradion" kautta ja ottamalla yhteyttä vuonna 1955 perustettuun Suomen kääntäjien yhdistykseen, joka tunnetaan vuodesta 1978 lähtien nimellä Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. Kääntäjien ja tulkkien kasvanut tarve kävi siis ilmeiseksi 1960-luvun kuluessa. (Sunnari 2006, 150.)

2.2.1. Kieli-instituutit

Pohjoismaissa ammatillista koulutusta kääntäjille ja tulkeille ei ollut lainkaan tarjolla, minkä vuoksi esimerkkiä oli haettava muista maista, kuten Saksan liittotasavallasta ja Saksan demokraattisesta tasavallasta. Joulukuun 30. päivänä 1965 annettiin laki kieli-instituuttien valtionavustuksesta, ja kieli-instituuttien tehtäväksi tuli kouluttaa kielenkääntäjiä ja tulkkeja. Uuden tutkinnon nimeksi valittiin diplomikielenkääntäjän tutkinto (DKK) ja koulutus aloitettiin kaksivuotisena. (Sunnari 2006, 150.) Järjestelmällinen tulkikoulutus kieli-instituuteissa alkoi 1970-luvun alkuvuosina, ja koulutuksesta oli tämän myötä tullut kolmivuotinen. Esimerkiksi Turun kieli-instituutissa ensimmäiset tulkkauskurssit (oppiaine 'tulkitseminen' tai 'tulkinta') otettiin opetusohjelmaan vuonna 1970. (Mts. 151.)

Suomeen perustettiin neljä kieli-instituuttia pääasiassa kääntäjien kouluttamiseksi: Tampereelle ja Turkuun vuonna 1966 sekä Savonlinnaan ja Kouvolaan vuonna 1968 (Saksa 2004, 154; Sunnari 2006, 150). Vielä 1970-luvun alussa tulkkauksen kysyntään ei siis uskottu, vaikkakin konferenssitulkkaus oli saanut näkyvyyttä Helsingissä vuonna 1973 järjestetyssä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (ETYK) ensimmäisessä vaiheessa. Vuonna 1973 Turussa järjestettyyn ensimmäiseen pohjoismaiseen kulttuuriseminaariin ei löytynyt simultaanitulkkeja Suomesta, minkä vuoksi Suomen kääntäjien yhdistys otti yhteyttä pohjoismaisen kansalaisyhteistyön keskusliittoon Pohjola-Nordeniin, jonka kanssa järjestettiin ensimmäinen pohjoismaisten kielten tulkkipolun seminaari. (Sunnari 2006, 150.) Helmikuussa 1975 Suomen kääntäjien yhdistykseen perustettiin tulkki- ja huhtikuussa 1978 yhdistyksen nimi muutettiin. Maailmanlaajuisesti tulkit olivat järjestäytyneet jo vuonna 1953, jolloin Kansainvälinen konferenssitulkkien liitto (AIIC) perustettiin. AIIC:n kansainvälisiä käytänteitä sovellettiin vähitellen myös Suomessa, ja liiton pätevyysvaatimukset sekä ammattisäännöstö vaikuttivat Suomen tulkkipolun koulutukseen. (Mts. 150.)

Tulkkipolun koulutus oli suunniteltu vain kääntäjäkoulutuksen lisäkursseiksi, sillä yksinomaan tulkeiksi valmistuvien mahdollisuutta työllistyä Suomessa ei pidetty riittävänä. Tulkkausopetuksen uskottiin kuitenkin kehittävän myös kääntäjiksi valmistuvien suullista kielitaitoa. Kieli-instituutit olivat Suomessa lisäksi ensimmäisiä oppilaitoksia, joihin hankittiin kielistudiot, jotka soveltuivat hyvin simultaani- ja konsekutiivitulkkausten opetukseen. Simultaanitulkkausten opetus tehostui kuitenkin huomattavasti vasta, kun Turun kieli-instituutti sai vuonna 1973 pienen konferenssisalin, jossa oli tulkkaustilat ja laitteet. (Sunnari 2006, 151–152.)

2.2.2. Koulutuksen siirtyminen yliopistoihin

Tulkkipolun koulutus alkoi laajentua ja vakiintua 1980-luvun alkupuolelta lähtien, kun kieli-instituutit liitettiin lähimpään yliopistoon: Tampereen ja Turun kieli-instituuteista tuli oman kaupungin yliopiston kääntäjäkoulutuslaitoksia, Savonlinnan opetus liitettiin Joensuun yliopistoon ja Kouvolan Helsingin yliopistoon vuonna 1981 (Saksa 2004, 154; Sunnari 2006, 153). Vaasassa alkoi ruotsinkielisten kääntäjäkoulutus silloisessa korkeakoulussa³ vuonna 1980, Helsingin yliopistoon perustettiin ranskan kääntämisen linja 1990-luvun puolivälissä (Saksa 2004, 154) ja germaanisen filologian

³ Vaasan yliopisto perustettiin vuonna 1966 nimellä Vaasan kauppariikoulu, vuonna 1980 nimi muutettiin Vaasan korkeakouluksi ja vuonna 1991 otettiin käyttöön nykyinen nimi Vaasan yliopisto (Vaasan yliopiston historia 2013).

kääntämisen linja vuonna 1997 (Helsingin yliopisto 2010). Suomen liityttyä Euroopan unionin (EU) jäseneksi vuonna 1995 tulkikoulutusta tehostettiin ja Turun yliopistossa aloitettiin akateemisen loppututkinnon suorittaneille konferenssitulkkien erityiskoulutus⁴ (Saksa 2004, 155).

Nykyisin yliopistojen kääntäjäopiskelijat suorittavat humanististen tieteiden kandidaatin ja filosofian maisterin tutkinnon (Sunnari 2006, 153). Tutkintoihin kuuluu muun muassa Euroopan valtakielten opiskelua, äidinkielen opintoja, kieli- ja käännösteoriaa, tiedonkäsittely- ja viestintäoppia (Saksa 2004, 155), tulkkaustekniikkaa sekä ammattietiikkaa (Tampereen yliopisto 2012). Tulkkauksen opinnot sisältyvät kääntäjän opintoihin, sillä kääntäjiä on tarvittu selvästi enemmän kuin tulkkeja, mutta tulkkauskurssien tavoitteena on antaa opiskelijalle tulkin ammattivalmiudet eli tulkkauksen perustiedot ja -taidot (Sunnari 2006, 153). Opintojen tavoitteena on kouluttaa kansainvälisen viestinnän asiantuntijoita, joilla on korkeatasoinen kieli-, käännös- ja tulkkaustaito (Sunnari 2006, 153), ja jotka kykenevät toimimaan vastuullisesti kielten ja kulttuureiden välisissä viestintätilanteissa (KAJ ry 2013). Koulutus ei kuitenkaan auktorisoi eli virallista kääntäjiä ja tulkkeja, minkä vuoksi kääntäjän ja tulkin ammattinimikkeet eivät ole suojattu (Saksa 2004, 155).

Turun yliopiston opetusohjelmassa oli vuonna 1987 tulkkausta 14 opintoviikkoa ja keväällä 1991 tulkkaus laajeni 15 opintoviikon laajuiseksi sivuaineeksi. Vuonna 1993 tulkkauksen sivuainekokonaisuuksia laajennettiin tutkintouudistuksen yhteydessä 20 opintoviikkoon. (Sunnari 2006, 154–155.) Vuoden 2005 tutkintouudistuksen myötä tulkkausviestintä ei muodosta omaa opintokokonaisuutta, vaan kurssit sisältyvät syventävien opintojen kokonaisuuteen. Tulkkausviestinnästä voi suorittaa 5–15 opintopistettä riippuen siitä, onko kielenä englanti, saksa vai ranska. (Mäkilä 2012.)

Tampereen yliopistossa syventävien opintojen tulkkausviestinnän erikoistumisopintokokonaisuus kattaa 35 opintopistettä, ja kokonaisuuden voi suorittaa englannin, saksan ja venäjän kielessä (Tampereen yliopisto 2012). Helsingin yliopistossa tulkkausviestinnän erikoistumisopinnot kattavat yhteensä 50 opintopistettä (Helsingin yliopisto 2006), ja kielivaihtoehdot ovat englanti, ranska, ruotsi, saksa, venäjä, viro ja espanja (ad hoc) sekä portugali (ad hoc) (Tenhonen-Lightfoot 2013). Itä-Suomen yliopistossa⁵ tulkkauksen aineopintojen laajuus on 35 opintopistettä ja kielivaihtoeh-

⁴ Konferenssitulkkien erikoistumiskoulutusta on järjestetty vuosina 1995–2009. Rahoitusongelmien vuoksi koulutuksen tulevaisuus on vaakalaudalla. (Turun yliopisto 2010.)

⁵ ent. Joensuun ja Kuopion yliopisto

dot ovat englanti, saksa ja venäjä (Surakka 2012). Vaasan yliopistossa tulkkausopintoja voi suorittaa vapaasti tai vaihtoehtoisesti valittavina opintoina tai sivuaineena. Ensisijaisesti sivuaine on tarkoitettu opiskelijoille, joilla pää- tai sivuaineena on ruotsin kieli/ pohjoismaiset kielet tai modern finska. Tulkkauksen perus- ja aineopinnot kattavat 60 opintopistettä. (Heinonen-Özdemir 2012.)

2.2.3. Täydennyskoulutus

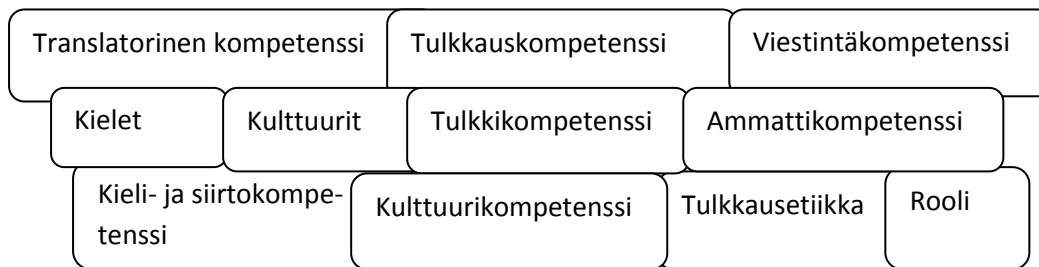
Suomen tulkkipolun kehitystä vauhditti myös simultaanitulkkauksen mukaantulo pohjoismaiseen yhteistyöhön. Simultaanitulkkaus suomesta ja suomeen oli ensimmäisen kerran käytössä vuonna 1977 Helsingissä järjestetyssä Pohjoismaiden neuvoston istunnossa. Jo maaliskuussa 1975 oli Hanasaaren ruotsalais-suomalaisessa kulttuurikeskuksessa pidetty ensimmäinen pohjoismaisten kielten tulkkipolun viikon mittainen ”tulkin tehokurssi”. (Sunnari 2006, 152.)

SKTL järjesti 1980-luvulla viikonloppuharjoituksia Helsingissä ja Turussa, ja näissä tulkit pääsivät hiomaan taitojaan. Lisäksi viikonloppu- ja kesäkursseja pidettiin 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa ainakin Turussa ja Kouvolassa. Yksi laajimmista oli kolmen viikon mittainen konferenssitulkkien täydennyskoulutuskesäkurssi kesällä 1976, jonka Turun kesäyliopisto ja kieli-instituutti järjestivät yhteistyönä. SKTL:n tulkkiyhdistys järjesti Espoossa vuonna 1979 ensimmäiset pohjoismaiset tulkkipäivät. Tapahtuma sai runsaasti julkisuutta tehden näin tulkki-ammattikuntaa tunnetuksi laajalle yleisölle. (Sunnari 2006, 152–153.)

Nykyisin Käännösalan asiantuntijat KAJ ry järjestää erilaisia kääntäjien ammattialan tapahtumia yhdessä SKTL:n ja Suomen käännöstoimistojen liiton kanssa. Vuosittain järjestetään kansainvälisen kääntäjien päivän yhteydessä tapahtuma, jonka aikana pidetään seminaareja. Joka toinen vuosi järjestetään Tulkkausalan yhteistyöseminaari, jonka järjestävät Kääntäjien ammattijärjestö, Suomen Viittomakielen Tulkit ry ja SKTL. Lisäksi SKTL järjestää yliopistojen kanssa vuosittain myös Kääntämisen ja tulkkausalan tutkimuksen symposiumin (KäTu). (KAJ ry 2012.) Myös yliopistot järjestävät täydentävää koulutusta; Turun yliopisto järjestää vuosittain konferenssitulkki-ammattikoulutusta ja Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia järjestää kääntäjille ja tulkeille sopivaa täydennyskoulutusta (mt.). Myös Tampereen yliopiston kielipalvelut järjestää työelämän eri tilanteita ja tarpeita vastaavaa täydennyskoulutusta kielten, kulttuurin ja kirjallisuuden ammattilaisille (Tampereen yliopiston kielipalvelut 2012).

3. Tulkin kompetenssit

Tulkin pätevyys perustuu lukuisiin valmiuksiin ja kompetensseihin, jotka muodostavat vahvan pohjan ammatinharjoittamiselle (Liphardt 2012, 378). Ammattitaidon perusedellytyksiä ovat niin kielellinen kuin tietopuolinenkin pätevyys, tulkkaustekniikan hallinta sekä tulkkausetiikan tuntemus (Oikeusministeriö 2012). Pöchhackerin (2000, 44) mukaan pätevyys, jota tulkki tarvitsee suorittaakseen toimeksiannot onnistuneesti, perustuu translatoriseen kompetenssiin. Translatorinen kompetenssi puolestaan pohjaa kieli- ja kulttuurikompetenssiin, ja siihen lukeutuu myös siirto- eli tulkkauskompetenssi sekä tulkkikompetenssi. Tulkkikompetenssiin luetaan kyky käyttäytyä ammattimaisesti tulkkaustilanteessa sekä ennen että sen jälkeen. Se on myös läheisesti sidoksissa ammattikuvaan ja tulkkauksen ammattieetokseen. (Mts. 44.)

Kuva 1. Tulkin kompetenssit (vrt. Kutz 2010, 203; Pöchhacker 2000, 45).

3.1. Translatorinen kompetenssi

Cornelin (2012, 363) mukaan translatorinen kompetenssi käsittää taito- ja kompetenssialueet, jotka ovat välttämättömiä niin kääntämiselle kuin tulkkaamisellekin. Translatoriseen kompetenssiin kuuluvat ensisijaisesti käännöstiedettä koskevat teoreettiset tiedot ja tekstin tarkastelu käännösspesifisestä näkökulmasta (Cornel 2012, 363). Kompetenssi muodostuu seuraavista tekijöistä:

- ammattietiikka (Berufsethik)
- käännöstieteen perusteet (Grundlagen der Translationswissenschaft)
- siirtokompetenssi (Transferkompetenz)
- kognitiivinen translatorinen kompetenssi (Kognitive translatorische Kompetenz)
- translatorinen tekstuaalinen ja intertekstuaalinen kompetenssi (Translatorische textuelle und intertextuelle Kompetenz)
- tiedonhakukompetenssi (Recherchekompetenz)
- käännöksen prospektiivinen tarkastelu (Prospektive Betrachtung des Translats)

- termityön perusteet (Grundlagen der Terminologiearbeit). (Cornel 2012, 364.)

Ammattietiikkaan kuuluu muun muassa kanssakäyminen kollegoiden kanssa eli kollegiset suhteet sekä käyttäytyminen asiakkaita kohtaan (Cornel 2012, 365; ks. myös Opetushallitus 2009). Tulkki kunnioittaa ammattikuntansa jäseniä ja edistää toiminnallaan ammattikuntansa arvostusta. Hän ei esitä toisesta tulkista arvostelevia tai arvioivia kommentteja, sillä myös työskennellessään yksin tulkki edustaa koko ammattikuntaa. (Asioimistulkin ammattisäännöstö 2002.)

Kognitiivinen kompetenssi tarkoittaa kykyä vastaanottaa, tallentaa ja siirtää tietoja ja kokemuksia muihin tilanteisiin. Samalla tavoin voidaan määritellä *kognitiivinen translaatorinen kompetenssi* kykyä vastaanottaa ja siirtää käänösrelevantteja kielellisiä ja kulttuurisia tietoja uusiin käänös-tilanteisiin. (Cornel 2012, 363.)

Translaatorinen tekstuaalinen kompetenssi tarkoittaa puolestaan sitä, että tekstien problematiikkaa tarkastellaan translaatorisesti. *Translaatorisella intertekstuaalisella kompetenssilla* taas tarkoitetaan kykyä nähdä teksti muiden tekstien yhteydessä ja tulkita sen merkitys perusteellisesti muiden tekstien avulla sekä oppia muodostamaan viittauksia tekstien välille ja tekemään niistä käänösrelevantteja johtopäätöksiä. Tekstin ymmärtäminen tarkoituksena siirtää se toiseen kulttuuriin tarkoittaa kaikkien tekstin tasojen analysoimista ja tekstin valmistamista siirtoa varten. (Cornel 2012, 364–365.)

Myös *termityö* sisältyy translaatoriseen kompetenssiin ja on verrattuna aikaisemmin mainittuihin tekijöihin puhtaasti käytännöllistä, sillä termityötä tehdään rinnakkaistekstien, hakuteosten ja sanakirjojen empiirisellä tutkimisella. *Tiedonhakukompetenssi* koostuu niin apuvälinetietoudesta kuin tutkimusmetodiikastakin ja on yksi perustavanlaatuisista kompetensseista toimeksiantoon valmistautumisessa (Cornel 2012, 365.) Toimeksiantoon valmistautumistapoja käsitellään lisää luvussa 4.5.

Translaatorisen kompetenssin eräs erittäin merkittävä tekijä on kyky tarkastella käännöstä kauaskantoisesti. *Käänöksen prospektiivinen tarkastelu* tarkoittaa, että käännöstä laadittaessa tulee

aina huomioida sen käyttötarkoitus ja funktio kohdekulttuurissa. Käännös tulee näin ollen sopeuttaa kohdekulttuurin normeihin ja skopokseen⁶. (Cornel 2012, 365.)

3.2. Tulkkauskompetenssi

Tulkkauskompetenssi on osa translatorista kompetenssia, mutta sillä on kuitenkin omat, tulkkaus-tilanteen luonteesta johtuvat erityispiirteensä (Cornel 2012, 363). Kutzin (2010, 197) mukaan ammattimainen tulkkaus edellyttää tulkkauskompetenssia eli kykyä suorittaa erilaisia ammattiin liittyviä toimintoja. Tulkkauskompetenssi voidaan käsittää kokonaisuudeksi, joka koostuu eri kompetenssialueista (Cornel 2012, 365; Kutz 2010, 197). Kokonaisuuden muodostavat kulttuuri-, kieli-, viestintä- ja ammattikompetenssi (Cornel 2012, 365).

Kutzin (2010, 198) mukaan tulkkauskompetenssin konsepti on tietoon perustuva ja toimintakeskeinen; tulkilla on ammatilliset tiedot ja kyky soveltaa tietoja erilaisiin tulkkausprosesseihin. Tulkkauskompetenssi saavutetaan Kutzin (2010, 197) mukaan koulutuksessa siten, että opiskelija hallitsee kolme toimintamallia: toimintatiedot, toimintataidot ja toimintavalmiudet. Tiedon ja taidon siirto eri toiminta- ja viestintäalueiden välillä on keskinäistä ja yleensä tiedostamatonta (Kutz 2010, 197, 201). Kompetenssiirrosta johtuen tulkkauskompetenssi voidaan jakaa siirrettäviin ja ei-siirrettäviin kompetensseihin. Siirrettäviä ovat ei-ammattispesifiset, muista kompetensseista, kuten viestintäkompetenssista siirrettävät toimintamallit, ja ei-siirrettäviä ovat ammattispesifiset, tulkkausspesifiset toimintamallit, jotka eivät ole merkittäviä missään toisessa kompetenssiparadigmassa, siis ei viestintä- eikä kääntäjäkompetenssissa. (Mts. 201.)

3.3. Kieli- ja siirtokompetenssi

Työkielten erinomainen hallinta on yksi tulkin ammatin perusedellytys, mutta ei kuitenkaan riitä, että tulkki osaa käyttää kieltä syntyperäisen tavoin, vaan hänellä on oltava laaja kielellinen asiantuntemus ja viestintätaito (Tiittula 2011, 17–18). Tulkin kielikompetenssi pitää sisällään tiedon ja taidon; tieto koostuu kielellisistä yksiköistä ja taito on kyky hakea ja käyttää tietoa tilanteen edel-

⁶ Skopos on kreikkaa ja merkitsee päämäärää, tehtävää, tarkoitusta, funktiota (Turun yliopisto, Kääntämisen ja tulkkausten keskus 2001).

lyttämällä tavalla (Cornel 2012, 367). Tulkkausta ei kuitenkaan ole olemassa yhtenäisenä, yksiselitteisenä käsitteenä, vaan on erilaista viestintää, johon tulkkaus mukautetaan (Hietanen 2004, 277). Hietanen (2004, 277) mukaan tulkkauksen ollessa suullista viestintää, tulkin tärkein taito on suullinen viestintätaito eli kyky ilmaista itseään ja viestiä tarkoituksenmukaisesti. Siten se koostuu tilanetajusta, asiasisältöjen käsittämisestä, toisen osapuolen ja hänen mielipiteidensä kunnioittamisesta sekä taidosta kuunnella, analysoida ja puhua (Hietanen 2004, 277). Näin ollen tulkin kieli- kompetenssi kattaa kunkin kielen viestintätaidon sekä tekstuaalisen, kieliopillisen, leksikaalisen, pragmaattisen eli kielen käyttöä koskevan että sosiolingvistisen eli kielelliseen vaihteluun sekä kielen ja yhteiskunnan suhteeseen liittyvän tiedon (PACTE 2011, 4; Tiittula 2011, 17).

Tulkki ei kuitenkaan liiku ainoastaan kielten, vaan myös kulttuurien välillä. Tulkkaus on kulttuurirajat ylittävää viestintää, minkä vuoksi tulkin on oltava tietoinen lähtökulttuurinsa, mutta myös kohde- kulttuurin vaikutuksesta. (Krupp & Thiem 2012, 342–343.) Ei siis riitä, että tulkki hallitsee työkielensä, vaan hänen on myös osattava siirtää viestit toiselle kielelle toiseen kulttuuriseen viestintätilanteeseen (Tiittula 2011, 18). Tiittula (2011, 18) painottaa, että tulkin on tunnistettava viestien kulttuuriset elementit ja ratkaistava, millä tavoin nämä voidaan siirtää tai korvata kohdekulttuurissa. Kykyä siirtää viestin merkitysyksiköt toiseen kieleen kutsutaan siirtokompetenssiksi. Siirtokompetenssia ei tule kuitenkaan sekoittaa kielitaitoon, sillä käsitteet eivät ole toistensa synonyymejä. (Tiittula 2011, 18.)

3.4. Kulttuurikompetenssi

Witte (1999, 345) toteaa käännöstieteessä kääntämisen ja tulkkauksen painopisteen siirtyneen kielen välittämisestä kulttuurin välittämiseen. Tulkkausta ei tarkastella enää kielikeskeisenä toimintana, jossa taustalla oleva kulttuuri on ongelmanratkaisun kannalta enemmän tai vähemmän oleellinen, vaan tulkkausta tarkastellaan nimenomaan kulttuurin siirtona, kulttuurimuurien ylittämisenä (Witte 1999, 345–346). Mahdollistaakseen tarkoituksenmukaisen viestinnän eri kulttuuriryhteisöistä tulevien jäsenien välillä tulkin tulee tuntea ja olla omaksunut työ- kulttuurinsa (mm. Tommola 2006, 9; Witte 1999, 346). Kuitenkaan intuitiivinen kulttuurintuntemus ei ole riittävä, vaan ammatillinen tulkkaustoiminta edellyttää ainakin mahdollista tietoa kulttuurikompetenssia (Witte 1999, 346). Toisin sanoen tulkki tuntee retoriset ja kielelliset säännöt sekä viestinnän tavat

työkulttuureidensa eri kielipiirien sisällä ja osaa sovittaa tulkkausensa sen mukaisesti (Cornel 2012, 366).

Täten kulttuurikompetenssi muodostuu sekä laajasta kulttuurisesta tiedosta että taidosta soveltaa ja systemaattisesti laajentaa tietoa. Tulkin ei ainoastaan tule tuntea erot oman ja kohdekulttuurinsa välillä, vaan hänen on myös kyettävä tunnistamaan nämä konkreettisissa tilanteissa sekä osattava kehittää tulkkausstrategioita. (Cornel 2012, 366.) Tämä tarkoittaa, että tulkin tulee eläytyä toiseen kulttuuriin (mts. 366). Tulkin on kuitenkin huomioitava, että pelkästään erot eri kansalliskulttuureiden välillä eivät vaikuta viestintään, mutta myös kulttuureiden sisäiset erot, esimerkiksi eri ikä-, sosiaali- ja ammattiryhmien välillä, voivat tuoda omat haasteensa viestintätilanteeseen (Cornel 2012, 366–367; Witte 1999, 347). Kulttuurin määritelmää ja vaikutusta tulkkausprosessiin tarkastellaan lähemmin luvuissa 4.2.

3.5. Muut kompetenssit

Edellisissä luvuissa (3.1.–3.4.) tarkasteltiin translatorisen kompetenssin lisäksi sekä tulkkaus-, kieli-, siirto- että kulttuurikompetenssia. Ammattimainen tulkkaustoiminta edellyttää myös lukemattomia muita eri taitoja, jotka liittyvät muun muassa muistitoimintoihin, havainnointi- ja huomiokykyyn sekä tunneälyyn (mm. Kutz 2010, 203; PACTE 2011, 5). Myös asenteeseen liittyvät tekijät, kuten pitkäjänteisyys, täsmällisyys, kriittisyys, luovuus sekä looginen päättelykyky että taito tehdä analyysejä ja synteesejä vaikuttavat tulkkausprosessissa ongelmanratkaisuun ja päätöksentekoon (PACTE 2011, 5).

Ammatin perustuessa assosiativisiin eli nopeisiin miellelyhtymiin tulkin on kyettävä prosessoimaan tietoa nopeasti ja tarkasti, minkä vuoksi hänellä tulee olla nopea hahmotus- ja reaktiokyky (Hietanen 2004, 279; Tiittula 2011, 19). Työ edellyttää myös hyvää muistia ja kykyä tallentaa sekä uudelleen tuottaa informaatiota kielestä riippumatta (Liphardt 2012, 379; ks. myös luku 4.4.1.). Muistin tukena toimivat lisäksi tulkin puheen aikana tekemät muistiinpanot, minkä vuoksi tulkin tulee hallita toimiva muistiinpanotekniikka (Tiittula 2011, 19). Tulkilta edellytetään lisäksi tervettä riskinotto- ja paineensietokykyä, sillä tulkkaus tilanteet vaativat täydellistä keskittymistä ja selviytymistä yllättävistä ja kiperistäkin tilanteista (Hietanen 2004, 292; Tiittula 2011, 19–20). Hietanen

(2004, 293) korostaa myös, että ammatinharjoittamiseen kuuluu hyvä tulkkaustekniikka, joka saavutetaan jatkuvalla harjoittelulla.

Pöchhackerin (2000, 239) mukaan ammattimainen käyttäytyminen toimintaprosessin aikana eli sosiaalinen kompetenssi on erottamattomasti yhteydessä tulkin roolikäsitykseen, johon puolestaan pohjautuu kyky tehdä tulkkaustilanteessa itsenäisiä, kielellisten, sosiokulttuuristen, emotionaalisten ja eettisten etujen mukaisia päätöksiä. Tulkin rooli on näin ratkaisevassa osassa erityisesti asioimistulkkauksen alalla (Pöchhacker 2000, 239). Rooli- ja tehtäväprofiili sekä vaatimukset, joita asetetaan toimintatavoille ja niiden lopputulokselle että ammattispesifinen käyttäytyminen toimintaprosessin aikana muodostavat tulkin työkuvan (mts. 51).

Seuraavassa luvussa siirrytään tarkastelemaan ammattimaista tulkkausprosessia kokonaisuutena aina lähdeviestin vastaanottamisesta viestin tuottamiseen kohdekielelle. Tarkasteltaessa tulkkausprosessia on kuitenkin aluksi tärkeää määritellä käsite *tulkkaus* ja sitä myötä luoda katsaus tulkin ammattiin. Jäljempänä käsitellään yleissivistyksen roolia tulkin ammattitaidon näkökulmasta ja tarkastellaan lähemmin tiedonkäsittelyn eri vaiheita: tiedon omaksumista ja järjestäytymistä, tiedon eri muotoja sekä tiedon aktivointia ja käyttöä että käsittelykapasiteettia ja ennakointia. Luvun loppupuolella keskitytään tarkastelemaan toimeksiantoon valmistautumista, joka on osa tulkkauskompetenssia ja siten osa ammattitaitoa. Viimeisempänä luodaan katsaus tulkin työkykyyn ja näin ammattitaidon ylläpitämiseen.

4. Tulkkaus toiminta- ja tiedonkäsittelyprosessina

Mä muistan sen aina [...] kun joku asiakas [...] kysyy että tarvitsisimme kaksi tulkitsijaa (.) edelleenkin on ihmisiä nykyään jotka eivät tilaa tulkkeja vaan he tilaavat [...] tulkitsijoita (Haastatteluaineisto 2012).

Käsitteet *tulkkaus* ja *tulkinta* rinnastetaan tai sekoitetaan toisiinsa, mutta käsitteet eivät ole toisensa synonyymejä. Hietasen (2004, 280) mukaan kuitenkin molemmista käsitteistä ei voi olla puhumatta tulkin ammatin yhteydessä, sillä tulkkauksella tarkoitetaan toimintaprosessia, viestinnän muotoa ja tulkinta puolestaan viittaa kognitiiviseen eli päänsisäiseen tiedonkäsittelyprosessiin. Tulkki luo merkityksiä tulkitsemalla sanomaa, ja nämä merkitysyksiköt hän siirtää toiseen kieleen (mts. 280). Sanoman tulkintatapaan taas vaikuttaa tulkin oma kulttuuritausta, sillä kulttuuri vaikuttaa havainnointiin eli näkemiseen ja kuulemiseen. Näin ollen kulttuuritausta heijastuu viestinnässä ja vaikuttaa viestinnällisiin valintoihin. (Salo-Lee, Malmberg & Halinoja 1998, 7.) Salo-Lee ym. (1998, 7) ovat todenneet Wardhaughiin (1986)⁷ viitaten, että kulttuuri on tietotaitoa, jota tarvitaan viestinnässä: mitkä ovat esimerkiksi osapuolten roolit viestintätilanteessa, miten keskeytyksiin suhtaudutaan tai millaiseksi hiljaisuus koetaan. Tulkin ollessa kulttuurien välisen viestinnän ammattilainen hänen tehtävänä on "välittää sanomat kieli- ja kulttuurirajan yli kulloisenkin puhujan ajatuksia ja tarkoitusta mahdollisimman tarkasti vaalien" (Hietanen 2004, 280).

4.1. Kielitaito

Kuten jo aikaisemmin todettiin, tulkit eivät ole ainoastaan kielten, vaan myös kielenkäytön ja viestinnän asiantuntijoita (Hietanen 2004, 277; Seleskovitch 1988, 72). Tulkeille kielitaito ei kuitenkaan ole itsetarkoitus, vaan ennemminkin välttämätön edellytys ammatin harjoittamiseksi (Seleskovitch 1988, 72–73). Usein myös tulkin kielitaidosta puhuttaessa ajatellaan vain vieraiden kielten osaamista, mutta tulkin työkielistä äidinkieli eli A-työkieli on tärkein, sillä tulkki tulkaa pääsääntöisesti vieraista kielistä äidinkieleensä (Tulkkauksen ABC 2008–2009, 8). Kielitaito ei myöskään ole sama asia kuin työkielitaito tai -valikoima, sillä työkieltensä lisäksi tulkit osaavat usein muitakin kieliä, jotka tukevat heidän työtehtäviään yleissivistyksen tavoin (Hietanen 2004, 282). Tulkkaus ei näin ollen ole vain mekaaninen prosessi, jossa yhden kielen sanat korvataan toisen kielen sanoilla ja johon pystyy kuka tahansa kahta kieltä hallitseva henkilö (Tommola 2006, 10). Toisin sanoen tulkin

⁷ Wardhaugh, Ronald 1986. *Introduction to Sociolinguistics*. Basil Blackwell Inc., Oxford (Salo-Lee ym. 1998, 35).

työ ei ole pelkästään eri kielten sanojen opettelua ja käyttöä, vaan kielet muodostavat osan laajemmasta kokonaisuudesta. Tärkeää on tämän vuoksi erottaa kaksi asiaa toisistaan; kielitaito, joka on omaksuttua ainesta ja kielitaidon hyödyntäminen yhdessä tulkkausteknisen valmiuden kanssa on koulutuksen aikaansaannosta. (Seleskovitch 1988, 72.)

4.2. Kulttuuri

Tulkin ammatista puhuttaessa painotetaan työkielten erinomaista hallintaa, mutta kielestä ei voida puhua puhumatta myös kulttuurista, sillä kieli on erottamaton osa kulttuuria. Porterin ja Samovarin (1997, 18) mukaan kieli on järjestynyt, ylhäältäpäin yleisesti sovittu, opittu symbolijärjestelmä, jota käytetään maantieteellisen tai kulttuurisen yhteisön sisällä ihmisten kokemusten kuvailmiseen. Jokaisella kulttuurilla on oma yksilöllinen leimansa sanojen symboleissa. Objekteilla, tapahtumilla, kokemuksilla ja tunteilla on tietty leimansa tai nimensä ainoastaan siksi, koska yhteisö on mielivaltaisesti päättänyt nimetä ne. Toisin sanoen kieli on epätarkka symbolijärjestelmä, joka kuvailee todellisuutta, minkä vuoksi sanojen merkitykset ovat tulkinnanvaraisia. (Porter & Samovar 1997, 18.)

Myös Seleskovitch (1988, 84) painottaa, että ihmisten maailmankuvaa määrittää se kulttuuri, johon he kuuluvat, ja näin ollen kulttuureita ei erota toisistaan ainoastaan kieli, vaan myös niille ominaiset käsitteet ja objektit. Kieli toimii näin kulttuurin varsinaisena keinona välittää uskomuksia, arvoja ja normeja. Tätä kautta kieli vaikuttaa käsityksiin, välittää merkityksiä ja auttaa ajatusmallien muovautumisessa. (Porter & Samovar 1997, 18.) Salo-Lee ym. (1998, 6) ovat todenneet, että kulttuurin käsite on monimerkityksinen, minkä vuoksi sille ei ole olemassa yhtä ainoaa määritelmää. Kulttuurista puhuttaessa voidaan tarkoittaa muun muassa musiikkia, kirjallisuutta, elokuvia, teatteria ja taidetta. Tässä suppeassa merkityksessä kyse on niin sanotusta korkeakulttuurista ja sen tuotteista. (Salo-Lee ym. 1998, 6.) Puhuttaessa kulttuurista sen laajemmassa merkityksessä, kuten tässä tutkielmassa, tarkoitetaan tietyn ihmisryhmän tapaa elää ja käyttäytyä (mts. 6). Kulttuuri kattaa näin ollen lähes kaiken ihmistoiminnan, kuten tiedot, kokemukset, asenteet, ajan- ja tilankäsityksen, roolit, hierarkian, historian ja nonverbaalisen viestinnän (Porter & Samovar 1997, 12–13). Kieli on puolestaan yksilöllisen ja yhteisöllisen ajattelun ilmaisutapa kulttuurin sisällä, minkä vuoksi kielet kuvastavat erilaista ajattelutavan jäsentämistä (Seleskovitch 1988, 85).

4.3. Yleissivistys

Yleissivistyksellä tarkoitetaan pohjasivistystä, ”joka muodostuu kasvatuksen antamista ja koulussa opituista tiedoista, taidoista ja hyvistä tavoista” (Kielitoimiston sanakirja 2006, 656). Yleissivistyksellä viitataan tieto- ja taitomäärään, joka kansalaisen tulee hallita voidakseen toimia ja vaikuttaa yhteiskunnassa (Die Deutsche Bildung AG 2012). Maailmantietoa eli ympäröivän kulttuurin välittämää ja oman kokemuksen kautta omaksuttua maailmaa koskevaa, kielenulkoista tietoa todellisuudesta (Kielitoimiston sanakirja 2012, s.v. maailmantieto), tarvitaan muun muassa internetin, television, radion, kirjojen ja sanomalehtien välittämän informaation ymmärtämiseen ja kommunikointiin toisten ihmisten kanssa (Die Deutsche Bildung AG 2012).

Den Grundstock an Allgemeinbildung, den jeder Mensch beherrschen sollte, vermittelt zunächst einmal die Schule. Hier wird Allgemeinwissen häufig sehr pragmatisch als das Wissen verstanden, das man zum Überleben in der modernen Gesellschaft braucht. Dazu gehören beispielsweise das Herausbilden einer eigenen Meinung und die Fähigkeit, mit dem stetig wachsenden Informationsfluss der Medien zurecht zu kommen. Dennoch ist Allgemeinbildung höchst subjektiv. Was der eine interessant und wichtig findet, kann für den nächsten komplett irrelevant sein. (Die Deutsche Bildung AG 2012.)

Yleissivistys on subjektiivista, eikä käsitteelle ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Dudenin (2012, s.v. Allgemeinwissen) määritelmän mukaan *Allgemeinwissen* tarkoittaa yleistä tietoa, ja käsitteen synonyymejä ovat Bildung ja Wissen. Puolestaan käsitteelle *yleissivistys*, *Allgemeinbildung* Duden (2012 s.v. Allgemeinbildung) antaa kaksiosaisen määritelmän: ”allseitige Bildung” ja ”nicht berufs- oder fachbezogener Teil der Bildung”. Yleissivistyksellä siis viitataan muun muassa koulutuksen rooliin, mutta sillä ei tarkoiteta mitään tiettyä oppimäärää, eikä se ole tiettyyn ammattiin tai alaan sidottua. Kyse on eräänlaisesta ideaalitalanteesta, henkisestä kehittyneisyydestä ja kypsyydestä, johon ihminen pyrkii. Ihminen ei voi tietää kaikkea, mutta hänen tulisi olla utelias ja halukas oppimaan.

Työuransa aikana tulkki tulkkaa erilaisissa tilanteissa ja erilaisista aiheista. Tulkattavat aihepiirit vaihtelevat laidasta laitaan, ja ne voivat käsitellä muun muassa taloutta, politiikkaa, lakia, tiedettä, tekniikkaa, urheilua ja lääketiedettä. (AIIC 2012.) Tulkki ei voi hallita jokaista tulkattavaa aihepiiriä asiantuntijan tavoin, mutta pystyäkseen tulkkamaan eli ymmärtämään viestin sisällön ja tuottamaan sen toisella kielellä tulkin tulee olla avoin, tiedonhaluinen ja valmis perehtymään eri aihe-

alueisiin, sillä hänen luontainen motivaationsa mahdollistaa uuden tiedon omaksumisen ja kartuttamisen (AIIC 2012; Kutz 2010, 288). Tulkin tulee olla ajan tasalla maailman tapahtumista ja laajentaa jatkuvasti yleissivistystään, koska toimeksiantoon valmistautuminen ei aina riitä kattamaan tietovajetta, joka voi syntyä muun muassa puhujan poiketessa ennalta ilmoitetusta aiheesta viittaamalla ajankohtaisiin asioihin tai kertomalla esimerkkejä (Haastatteluaineisto 2012). Yleissivistys, joka koostuu muun muassa yhteiskuntatietoudesta eli yhteiskunnan rakenteesta ja toiminnasta koostuvasta tiedosta ja kulttuurintuntemuksesta, on oleellinen osa tulkin ammattitaitoa, sillä hyvän pohjatietouden avulla tulkki pystyy syventämään ja laajentamaan tietojaan koskemaan myös erikoisaloja.

4.4. Tulkkausprosessi

Älylliset prosessit, tavat päätellä ja lähestyä ongelmanratkaisua ovat tärkeä osa kulttuuria. Kulttuurin ajatusmallit vaikuttavat siihen, millä tavoin ihmiset kulloisessakin kulttuurissa viestivät, ja tämä taas vaikuttaa siihen, millä tavoin ihmiset reagoivat toisesta kulttuurista tuleviin. (Porter & Samovar 1997, 18.) Seleskovitch (1988, 60) esittää tulkkauksen luonnollisena prosessina, jossa keskeisenä on tulkin ymmärtämiskyky. Tulkkaus on älyllistä prosessointia, jossa puheen sisältö ja merkitys välitetään toiselle kielelle käyttäen kyseisen kielen luonteenomaisia ilmaisuja ja rakenteita (Seleskovitch 1988, 79–81). Seleskovitch (1988) kuvailee tulkkausprosessin kolmivaiheisena, jossa tulkki vastaanottaa viestin eli informaation, eristää siitä merkityksen (ymmärtämisvaihe) ja välittää sen kuulijalle (tuottamisvaihe). Kuitenkin viestin sisällön ymmärtämiseksi täytyy ymmärtää sen henkilön älyllistä prosessointia, joka viestin muodostaa (mts. 63). Seleskovitchin (1988, 63) mukaan ymmärtäminen ilman tietoa ei ole mahdollista, sillä ymmärtämisellä tarkoitetaan vastaanotettujen tietoelementtien yhdistämistä jo omaksuttuihin tietoihin tai kokemuksiin. Pohjatietojen puuttuminen tekee älyllisen yhteyden muodostamisen mahdottomaksi (mts. 63–64). Analysoidakseen ja ymmärtääkseen viestin tulkin ei kuitenkaan tarvitse olla alan asiantuntija, mutta hänellä tulee olla käsiteltävästä aihealueesta laajemmat tiedot kuin niin sanotut yleistiedot, sillä ne mahdollistavat uusien tietojen omaksumisen. Tämän vähimmäistiedon omaksuminen tapahtuu ennen ja tulkkaus-tilanteen aikana. (Mts. 64.)

Seuraavissa alaluvuissa syvennyttään tarkastelemaan, millä tavoin tulkki omaksuu, jäsentää ja käyttää niin lukemaansa, kuulemaansa kuin näkemäänsäkin tietoa. Hyvä yleissivistys ja maailmantieto

tukevat tulkin kykyä ymmärtää viestin välittämää informaatiota ja ovat siten edellytyksiä ammatinharjoittamiselle. Ammattitaitoisen tulkin ominaisuutena pidetäänkin uteliaisuutta ja kiinnostusta uusista asioista kohtaan, sillä halu kartuttaa ja syventää tietoa on sekä työtehtävien että työssä kehittymisen kannalta välttämätöntä. Tulkin kokonaisvaltaista valmistautumista toimeksiantoon kuin myös työkyvyn ja siten ammattitaidon ylläpitämistä tarkastellaan luvussa 4.5.

4.4.1. Tulkin pohjatiedot

Edellä käsiteltiin yleissivistyksen määritelmää ja yleissivistyksen merkitystä osana tulkin ammattitaitoa. Ylläpitääkseen ja kehittääkseen ammattitaitoaan tulkin on tärkeää seurata aikaansa, olla tietoinen muun muassa maailmassa ja yhteiskunnassa tapahtuvista muutoksista sekä seurata työkielensä kulttuurielämää, sillä tulkin tietous tukee ymmärtämiskykyä, joka mahdollistaa viestin tuottamisen toiselle kielelle (Seleskovitch 1988, 65). Seleskovitchin (1988, 64) mukaan tietojen tulee olla ajan tasalla, jotta ne ovat spontaanisti, vaistomaisesti käytettävissä, mutta tietous ei kuitenkaan ole rajattu ainoastaan aktiiviseen käyttöön. Tiedon kartuttaminen muodostaa vuosien kuluessa lähes tiedostamattoman henkisen pääoman, jota tulkki hyödyntää syventyessään uusiin aiheisiin aina uudestaan. Kytäkseen omaksumaan uutta tietoa tulkin tulee puolestaan reflektoida näkemäänsä, kuulemaansa ja lukemaansa, toisin sanoen prosessoida informaatiota eli ajatella. (Mts. 65–66.) Ajattelulla tarkoitetaan ajatusten yhdistämistä uusiksi ajatuksiksi, ja siihen kuuluvat sekä muisti että tiedon prosessointi, kriittisyys, luovuus, älykyys ja kyky ratkaista ongelmia sekä tehdä päätöksiä (Opetushallitus 2010). Kriittisyys eli älyllinen vastuullisuus ja luovuus eli älyllinen uteliaisuus yhdistyvät hyvässä ajattelussa. Kriittisyys tarkoittaa halua päätellä, analysoida omia ja toisten ajatuksia sekä pyrkimystä totuuteen. Niin luovia kuin kriittisiäkin ominaisuuksia tarvitaan ongelmanratkaisussa ja päätöksenteossa, jotka ovat osa tulkkausprosessia. (Mt.)

Tiedon kartuttaminen on kokonaisvaltaista, ja se perustuu oppimisprosessiin. Tulkki laajentaa pohjatietouttaan ja omaksuu uutta tietoa niin ennen kuin tulkkaustilanteen aikanakin. (Seleskovitch 1988, 65.) Seleskovitchin (1988, 65) mukaan tulkki oppii jotain uutta jokaisesta tulkkaustilanteesta ja jokaisesta tulkattavasta aihealueesta, ja mitä harjaantuneempi hän on jäsentämään tietoa, sitä nopeammin hän omaksuu tietoelementtejä, jotka helpottavat häntä tehtävässä. Uudet informaation palaset yhdistyvät johonkin jo entuudestaan tuttuun, toiseen alaan liittyvään tai kulloistakin

toimeksiantoa varten omaksuttuihin tietoihin. Täten tulkin ihmisistä ja maailmasta koostuva kokemuspiiri laajenee, mikä näkyy ammattitaidon kehittymisenä. (Seleskovitch 1988, 70–71.)

Toisaalta Seleskovitch (1988, 68) toteaa, että tietämys tulkattavasta aiheesta voi olla jopa haitaksi. Tulkin on kertakuulemalla nopeasti analysoitava viesti, jotta hän voi tuottaa sen sisällön toiselle kielelle (Tommola 2006, 19). Jos kuitenkin tulkin tarkkaavaisuus laskee tai herpaantuu, niin se vaikuttaa viestin vastaanottokykyyn ja siten kykyyn analysoida. Tämänkaltaisessa tilanteessa tulkki voi alkaa analysoida omia tietojaan tulkattavasta aiheesta, mikä puolestaan voi estää lähdeviestin ymmärtämistä. (Seleskovitch 1988, 68.) Seleskovitch (1988, 68) toteaa lisäksi, että omaksutut tiedot voivat vaikeuttaa uusien tietojen omaksumista, sillä ihminen pyrkii tietyllä tavalla tekemään itselleen kaiken helpoksi; hän hylkii uutta mukauttamalla uuden informaation liian täydellisesti vanhaan tietoon. Seleskovitchin (1988, 68) mukaan näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun ihminen ääntää vierasta kieltä oman kielensä äänneasun pohjalta.

4.4.2. Tiedon järjestäytyminen

Kognitiivisen psykologian mukaan niin yleinen kuin kielellinenkin tieto on järjestäytynyt kognitiivisiin rakenteisiin skemaattisesti, ja nämä edustavat ulkoista maailmaa mentaalisesti (Fritz 2006, 20; Kalina 1998, 86). Mitä enemmän tietoa on tallennettu ja mitä tarkempaa se on ja mitä enemmän on käytettävissä kognitiivisia rakenteita, sitä helpompaa on liittää uusia tietoja (Fritz 2006, 20). Kalina (1998, 86) kuitenkin painottaa, että deklaratiiivinen ja proseduraalinen tieto tulee erottaa toisistaan. Deklaratiivinen tieto käsittää muun muassa faktat ja maailman tapahtumat, niin sanottu yleistiedon tai kirjatiedon, kun taas proseduraalinen tieto ohjaa deklaratiiivisen tiedon käsitteilyä, ja näin ollen siihen sisältyy prosessit ja strategiat (mts. 86). Tiedon eri muotoja tarkastellaan lähemmin luvussa 4.4.3.

Tiedon valikoivaa aktivointia on pyritty selittämään esittämällä erilaisia tapoja, joilla tieto järjestäytyy (Kalina 1998, 86). Näille on puolestaan annettu omat käsitteensä, joiden rajaaminen toisistaan ei aina ole yksiselitteistä eikä tulkkaustieteessä välttämättä merkityksellistä (mts. 86). Kalinan (1998, 86) mukaan tärkeää tietokategorioissa kuitenkin on, että maailmantieto tallentuu tiettyihin rakenteisiin ja että tällä tavoin luonnistuu pääsy tietoa luille, jotka kulloisessakin viestintätilanteessa mahdollistavat käyttäytymisen eli tavan käyttää tietoa strategisesti. Tulkkaustieteellisestä näkö-

kulmasta lisäksi tärkeää kyseisissä psykolingvistisissä lähestymistavoissa ja konsepteissa on se, että tieto, jota käytetään tilannemallin luomisessa, mahdollistaa myös epäkoherenttien tekstien ymmärtämisen (mts. 87).

Tulkkauksen teoriassa kieliviestien ymmärtämis- ja tuottamisprosesseja kuvataan termillä *representaatio* (Tommola 2006, 20; Vuorikoski 2004, 328). *Representaatio* tai *merkitysrepresentaatio* on kognitiotieteestä lainattu termi, jolla tarkoitetaan ”sitä käsitystä ja ymmärtämisen tulosta, joka ihmisen mielessä muodostuu vastaanotetusta informaatiosta yhdistyneenä kaikkeen siihen aikaisempaan tietoon, mitä ihmisellä on kyseisestä asiasta ja maailmasta yleensä” (Vuorikoski 2004, 328). Ymmärtämisprosessit tunnistavat viestistä sen sisältämät kielelliset merkit, ja tästä kielellisestä muodosta hahmotetaan sisällön käsitteellinen ”edustama”, joka on siis kognitiivisten prosessien ja ajattelun avulla muodostettu ”kuva” viestin merkitysisällöstä (Tommola 2006, 20). Tommolan (2006, 20) mukaan ”vastaanottaja liittyy siihen myös muodostamansa käsityksen viestin pragmaattisista päämääristä sekä sisältöön liittyvät ennakkotietonsa ja asiaa koskevat päätelmät”. Näin vastaanottaja muodostaa viestin sisällön kokonaiskuvan, *mentaalimallin*, joka on ”itse asiaa” koskeva sisäinen malli. Tässä vastaanotetun viestin pintarakenne ei välttämättä enää ole sellaisenaan mukana, sillä puhutun viestin tarkka lineaarinen kielellinen muoto katoaa muistista nopeasti. (Tommola 2006, 20.)

Tulkki siis vastaanottaa puhujan lähdeviestin jonon ja muokkaa sen abstraktiksi merkitykseksi sitä mukaa kun viestin yksiköitä tunnistetaan. [...] Tulkki irrottautuu lähdeviestin pintamuodosta, muodostaa kielestä riippumattoman mentaalimallin viestin sisällöstä ja välittää sen edelleen kohdekieleen järjestelmän vaatimassa muodossa. (Tommola 2006, 21.)

Hönigin (1997, 92) mukaan olemassa olevat rakenteet muodostavat lähtökohdan ymmärtämisprosesseille; mitä ihminen ymmärtää riippuu vain osaksi siitä, mitä ”ulkoa päin” tulee, sillä vähintäänkin yhtä tärkeää on, millä odotuksin ”materiaalia” otetaan vastaan. Yksilöllinen tietoisuus osallistuu siten aktiivisesti ymmärtämisprosesseihin (mts. 92). Seuraavaksi luodaan katsaus neljään eri tietomalliin: kategorioihin, skeemoihin, skripteihin ja kehyksiin.

Kategoriat

Tietoa tallennetaan eri kategorioihin, jotka järjestäytyvät hierarkkisesti (Fritz 2006, 21). Fritz (2006, 21) on todennut Andersoniin (1996)⁸ viitaten, että ominaisuudet, jotka koskevat yllä olevia kategorioita, pätevät myös niiden alla oleviin kategorioihin. Fritzin (2006, 21) mukaan kategoriat eli konseptit mahdollistavat päätelmien tekemisen, sillä niiden avulla järjestetään kulloisenkin luokan piirteet ja tuntomerkit yleisluontoisesti. Mitä useammin tietoa käsitellään konseptin kautta, sitä voimakkaammin tieto yhdistyy siihen ja taas mitä voimakkaammin tiedot yhdistyvät konsepteihin, sitä nopeammin vahvistuvat lausumat tiedoista. Siten vahvuus, jolla tiedot ja konseptit yhdistyvät toisiinsa, vaikuttaa aikaan, joka kuluu tiedon hakemiseen. (Mts. 21.)

Skeema

Toisenlainen muoto tallentaa tietoa kategorioihin ovat skeemat (Fritz 2006, 21). ”Skeema tarkoittaa kaavaa tai rakennetta, ja sillä viitataan ajattelun tiedollisiin, jäsentyneisiin kokonaisuuksiin” (TYT 2013). Toisin kuin konseptit skeemat koodaavat koko kategorian yleisesti koskevan eivätkä sitä, mikä koskee kategorian tiettyä edustajaa. Kuten konseptuaalinen tieto myös skeemat helpottavat päätelmien tekemistä, sillä ne järjestävät objektit tiettyihin objektiluokkiin. (Fritz 2006, 21–22.) Skeemat lisäksi ohjaavat havaitsemista ja vaikuttavat tehtyihin tulkintoihin ja muistitoimintaan (TYT 2013).

Skripti

Skriptit kuvastavat niin sanottuja tapahtumaskeemoja; mitä vaiheita johonkin toimintaan kuuluu ja missä järjestyksessä (Fritz 2006, 22; TYT 2013). Skripti voi olla hyvinkin suurpiirteinen, kuten kävely puistossa tai yksityiskohtainen jonkin rutiininomaisen toiminnan ollessa kyseessä, kuten esimerkiksi perheen tapa viettää jouluaattoja joka vuosi samalla tavalla (TYT 2013).

Kehys

Pöchhackerin (1994, 89) mukaan termi *frame*, ’kehys’, ’kehikko’ on kognitiivisissa skeemoissa oleva tietovarasto, joka kohdistuu aina tiettyyn sosiokulttuuriseen ympäristöön, jonka yhteisen viitekehyksen pohjalta viestintä on mahdollista. Toisin sanoen ihminen pyrkii hahmottamaan tilaisuuden luonteen voidakseen toimia siinä oikein. Hän luo odotusten pohjalta tilannemääritelmän eli tulkintakehikon, jota hän soveltaa sosiaaliseen tilanteeseen. (Mts. 89; ks. myös luku 4.5.1.)

⁸ Anderson, John R. 1996. *Kognitive Psychologie*. Spektrum Akademischer Verlag, Heidelberg/Berlin (Fritz 2006, 67).

4.4.3. Tiedon muodot

Luvussa 4.3. käsiteltiin yleissivistyksen tärkeyttä tulkin ammatinharjoittamiselle, alaluvussa 4.4.1. puolestaan syvennyttiin tarkastelemaan, millä tavoin tietoja omaksutaan ja minkä vuoksi jatkuva tiedon kartuttaminen on välttämätöntä ammattimaiselle tulkkaustoiminnalle ja edellisessä alaluvussa käsiteltiin tiedon järjestäytymistä kognitiivisiin rakenteisiin. Ei kuitenkaan riitä, että tulkilla on hyvät ja laajat eri aloja ja aihepiirejä koskevat tiedot, vaan hänellä tulee olla myös taito käyttää tietoa. Kuten Fritz (2006, 16) toteaa, tieto, havainnointi, ajattelu, ymmärtäminen ja toiminta ovat toisiinsa erottamattomasti kietoutuneena. Tämän vuoksi on olennaista käsitellä tiedon eri muotoja.

Tiedon omaksuminen tapahtuu kolmessa vaiheessa: kognitiivisessa, assosiatiivisessa ja autonomisessa vaiheessa. *Kognitiivisessa vaiheessa* tieto on vain deklaratiivisessa muodossa, minkä vuoksi sitä kutsutaan myös faktatiedoksi. (Fritz 2006, 16.) Deklaratiivinen tieto liittyy asioihin ja esineisiin: konkreettisiin, ulkoisesti havaittaviin asioihin tai ilmiöihin tai abstrakteihin käsitteisiin (Salovaara 2004b). Tässä vaiheessa tietoa voidaan käyttää vain erittäin hitaasti (Fritz 2006, 16).

Assosiatiivisessa vaiheessa tapahtuu siirtymä proseduraaliseen eli taidolliseen tietoon (Fritz 2006, 16). Proseduraalinen tieto ohjaa taidon hallittua suorittamista, ja tässä vaiheessa myös virheet vähitellen huomataan ja korjataan (mts. 17). Proseduraalinen tieto ei kuitenkaan välttämättä syrjäytä deklaratiivista tietoa, sillä useimpien asioiden suorittamiseen tarvitaan molempia tiedon muotoja (Fritz 2006, 17; Salovaara 2004b). Näin ollen ne voivat olla olemassa rinnakkain (Fritz 2006, 17).

Viimeisenä seuraa siirtymä *autonomiseen vaiheeseen*. *Automatisoinnin* vuoksi taito voidaan suorittaa yhä nopeammin ja tarkemmin, eikä se vie ollenkaan tai vain vähän tarkkaavaisuusresursseja. (Fritz 2006, 17.) Fritz (2006, 17) toteaa automatisoinnin olevan tässä vaiheessa jo niin voimakasta, että henkilöllä on vaikeuksia tiedostaa taidon yksittäisiä tekijöitä. Automatisointia ohjaa yksistään proseduraalinen tieto, minkä vuoksi sitä kutsutaan myös *proseduralisoinniksi*. Kognitiivisissa tehtävissä proseduralisointi esiintyy abstraktiokyvyn eli käsitteellisen tiedon yhteydessä. Tämä antaa käsityksen perustavanlaatuisista rakenteista ja mahdollistaa kokonaisvaltaisen toiminnan. (Mts. 17.)

4.4.4. Tiedon aktivointi ja käyttö

Tiedon aktivointi onnistuu sitä nopeammin, mitä paremmin tietoja voidaan järjestää eli mitä automatisoidumpaa tieto on. Tosin pelkkä tiedon aktivointi ei riitä kykyyn tulkata, vaan kuten edellisessä luvussa tarkasteltiin, tietoa tulee osata käyttää. (Fritz 2006, 27.) Tulkkaustoimeksiannossa tämä tarkoittaa tilannetta ja lähdeviestiä mahdollisimman hyvin vastaavan tulkkeen tuottamista. Tämän lisäksi tulkin tulee olla ensinnäkin tietoinen tilanteesta eli kontekstista ja toisekseen hän tarvitsee sopivia strategioita tehtävän suorittamiseksi. (Mts. 27.) Fritzin (2006, 27) mukaan on kuitenkin olemassa tekijöitä, jotka voivat häiritä tiedon aktivointia, kuten rajallinen käsittelykapasiteetti. Tulkin käsittelykapasiteettia käsitellään lähemmin luvussa 4.4.5.

Tulkki ei työskentele tyhjiössä, vaan on aina sidottu tiettyyn tilanteeseen eli kontekstiin. Usein konteksti mahdollistaa ymmärtämisen vasta silloin, kun se antaa ilmaisulle merkityksen. (Fritz 2006, 28.) Fritz (2006, 28) toteaa, että konteksti täydentää yhdessä tulkin omien tietojen kanssa sanojen kielellistä merkitystä ja antaa tulkille käyttöön tietoja, joiden avulla hän voi täyttää ymmärryksessä olevia aukkoja. Konteksti voidaan puolestaan jakaa kolmeen: tilanteelliseen, verbaaliseen ja kognitiiviseen kontekstiin (mts. 28).

Tilanteellinen konteksti (situationeller Kontext) sisältää kaikki kielenulkoiset aistihavainnot, jotka liittyvät puheeseen. Siihen kuuluvat muun muassa tilaisuuden puitteet, puhujan elekieli, ilmehdintä ja vartalon asennot, yleisön reaktiot ja puhujan käyttämät visuaaliset apuvälineet, mutta myös häiriötekijät, kuten rauhattomat tulkkauskoppikollegat. (Fritz 2006, 28.) Mikäli tilanteesta saatavat tiedot ovat diskurssille oleellisia, niin Fritzin (2006, 28) mukaan ne tukevat tulkin ymmärrystä.

Verbaalisella kontekstilla (verbaler Kontext) ymmärretään Fritzin (2006, 28) mukaan sanojen tietyn lukumäärän samanaikaista esiintymistä työmuistissa. Nämä ovat liittyneet toisiinsa kulloisenkin kielen sääntöjen mukaan niin, että tulkki kykenee tunnistamaan lauseessa olevien sanojen semanttisen merkityksen. Verbaalinen konteksti auttaa siis poissulkemaan sanojen polysemian ja saa niin aikaan yksiselitteisyyttä, jolla ei vältetä ainoastaan kielellisiä, vaan myös loogisia virheitä. (Mts. 28–29.)

Kognitiivinen konteksti (kognitiver Kontext) muodostuu progressiivisesti tiedoista, joita tulkki ottaa puheesta. Koska konteksti muodostuu vasta vähitellen, tulkki pysyttelee usein aluksi lähellä lähde-

viestin sanamuotoja ja siirtyy puheen edetessä vapaampiin muotoiluihin, sillä tällöin merkitys voi avautua riippumatta kielen pintatasosta. (Fritz 2006, 29.)

4.4.5. Käsittelykapasiteetti tulkkauksessa

Simultaanitulkkauksessa täytyy suorittaa useita kognitiivisia prosesseja ainakin osittain samanaikaisesti, ja näitä välttämättömiä komponentteja ovat kuunteleminen/analysoiminen, tiedon tallentaminen ja puheen tuottaminen (Fritz 2006, 29). Jokainen komponentti vie käsittely- ja tarkkaavaisuuskapasiteettia, minkä vuoksi tulkin suorituskky joutuu koetukselle (Fritz 2006, 29). Tämän lisäksi tarkkaavaisuutta voivat rajoittaa epäsuorat tekijät, kuten väsymys, stressi tai melu, minkä vuoksi tehokas resurssienhallinta on yhä tärkeämpää. Kuuntelemisen ja puhumisen ollessa yleensä samanaikaista tulkin tulee olla tallentanut kohdan konseptiksi, jotta hän voi tuottaa sen samalla kun hän kuuntelee seuraavaa katkelmaa. (Mts. 29–30.) Fritzin (2006, 30) mukaan tämä voi puolestaan johtaa lähde- ja kohdekielen väliseen interferenssiin, ja jotta toisinto ei häiriintyisi interferenssin takia, tulkin on jatkuvasti kontrolloitava tulkettaan.

Eri prosessien samanaikaisuus simultaanitulkkauksessa voi johtaa käsittelykapasiteetin ylikuormittumiseen. Tekijät, jotka voivat johtaa tähän, ovat ulkoisia tekijöitä, kuten huono äänenlaatu tai puhujan voimakas aksentti. (Fritz 2006, 30.) Fritzin (2006, 30) mukaan tulkille kuitenkin eritoten haastavaa ovat viestit, jotka sisältävät erittäin paljon informaatiota. Tämänkaltaisia ovat erityisesti suoraan paperista luetut puheet, sillä niistä puuttuvat puhutulle kielelle ominaiset tauotukset ja täytesanat. Tulkin täytyy siten käsitellä aikayksikköä kohden enemmän informaatiota, minkä vuoksi vaatimukset niin kuuntelemisen, analysoimisen kuin puheen tuottamisenkin suhteen kasvavat. Ammatti-ilmaukset, listaukset, lyhenteet, luvut ja erisnimet puolestaan tiivistävät viestiä entuudestaan. (Mts. 30.) Fritz (2006, 30) toteaaakin, että huomion herpaantuminen vain hetkeksi riittää tiedon ”katoamiseen”. Tiedon tallentaminen vie siis enemmän kapasiteettia, ja kapasiteettia kuluu vielä enemmän silloin, kun puheessa esiintyy tulkille vieraita nimiä tai ilmauksia. Lisäksi myös syntaktisesti hyvin erilaiset työkielet kasvattavat tallennuskyvyn vaatimuksia, sillä tulkin täytyy tallentaa ensin tietty määrä lähdeviestiä ennen kuin hän voi siirtää sen kohdekielelle. (Mts. 30–31.) Fritzin (2006, 31) mukaan käsittelykapasiteetille asetettujen korkeiden vaatimusten ei välttämättä tarvitse johtaa tulkkeen virheisiin, mutta usein näin kuitenkin tapahtuu. Poisjätöt tulkkeessa voivat johtua muun muassa seuraavista tekijöistä:

- Huomio herpaantuu hetkeksi, minkä vuoksi tulkki ei kuule kohtaa ja näin ollen ei kykene tuottamaan sitä.
- Tulkki kohtaa yllättäen vaikean kohdan, minkä vuoksi hänellä ei riitä vapaata kapasiteettia kuuntelemiseen/analysoimiseen, ja taas ilman analysointia ymmärtäminen ei ole mahdollista.
- Tulkki käyttää liikaa käsittelykapasiteettia puheen tuottamiseen, sillä hän yrittää käyttää tavanomaista hienompia muotoiluja tai hän tarvitsee liikaa kapasiteettia vieraan nimen muistamisen tallentamiseen. Kummassakaan tapauksessa hänellä ei riitä käsittelykapasiteettia seuraavaan viestijaksoon ja siten kohta ”katoaa”.
- Tulkki keskeyttää tai hidastaa viestijakson toistamista keskittyäkseen vaikeaan kohtaan ja tuottaakseen tämän niin pian kuin mahdollista. Tästä syystä hän unohtaa aiemman katkelman.
- Keskittymällä vaikeissa kohdissa kuuntelemiseen/analysoimiseen tulkki jää liikaa puhujasta jälkeen. Lyhentääkseen viivettä hänen täytyy nopeuttaa puheen tuottamista, minkä vuoksi hän ei kuule viestijaksoa. (Fritz 2006, 31.)

Kapasiteettiongelmat, jotka johtuvat vaillinaisesta ymmärryksestä, eivät välttämättä vaikuta kohdassa, josta ne ovat aiheutuneet (Fritz 2006, 31). Fritzin (2006, 32) mukaan myös suhteellisen yksinkertaiset viestijaksot voivat ”kadota”, jos niiden käsittelemiseen ei sillä hetkellä ole käytettävissä riittävästi kapasiteettia.

4.4.6. Ennakointi

Kontekstitietojen muodostaminen ja ennakointi ovat tulkkausstrategioita, jotka vaikuttavat toisiinsa, sillä ennakoimalla tulkki keskittyy odotuksiin, jotka hän on luonut kontekstin avulla (Fritz 2006, 32). Fritz (2006, 33) toteaa, että ennakoimalla tulkki yhdistää ulkoiset (eksplisiittiset) tiedot omien tietojensa avulla ei-ulkoisiin (implisiittisiin) tietoihin ja tekee päätelmiä kuulemansa perusteella sanoen sellaista, mitä ei vielä ole sanottu.

Fritzin (2006, 33) mukaan Gile (1995)⁹ ja Lederer (1981)¹⁰ erottavat kaksi tapaa ennakoita: kielellisen ja kielenulkoisen. Koska jokainen kieli perustuu semanttisiin, syntaktisiin ja kieliopillisiin sääntöihin, päätelmien tekeminen on mahdollista. Kielen sääntöjen tunteminen helpottaa siirtymistä tekstikatkelmien välillä, minkä vuoksi analysoiminen vie vähemmän käsittelykapasiteettia. Kielellinen ennakointi tapahtuu tavallisesti tiedostamatta ja on näin osa kielellistä havainnointia. (Fritz 2006, 33.) Kielenulkoisen ennakointi on puolestaan mahdollista silloin, kun tulkilla on hyvät ennakkotiedot tilanteesta, puhujasta ja aiheesta. Tiedot mahdollistavat sen, että tulkki pystyy ennakoimaan, mitä seuraavassa tekstikatkelmassa aiotaan sanoa. (Mts. 34.) Fritzin (2006, 34) mukaan tulkki ei voi tietenkään täysin aavistaa, mitä puhuja aikoo seuraavaksi sanoa, mutta hyvät kontekstiedot mahdollistavat kuitenkin loogisten päätelmien tekemisen ja antavat tulkille yleistä orientaatiota.

Seuraavassa luvussa käsitellään tulkin valmistautumista toimeksiantoon. Kuten jo aikaisemmin todettiin, hyvät pohja- ja kontekstiedot kuormittavat vähemmän tulkin käsittelykapasiteettia sekä tukevat hänen kykyään tallentaa informaatiota. Tämän vuoksi ammattimainen tulkkaustoiminta edellyttää huolellista valmistautumista kulloiseenkin toimeksiantoon.

4.5. Valmistautuminen toimeksiantoon

Temaattisesti uuteen toimeksiantoon valmistautuminen on yhteydessä tulkkauksen laatuun, sillä tulkin työ perustuu keskeisesti erikoisala- ja kontekstietoon. Näin ollen toimeksiantoon valmistautuminen kaikilla niillä osaamisalueilla, joita tulevassa työtehtävässä tarvitaan, on välttämätön osa tulkkauskompetenssia. (Kutz 2010, 287; ks. myös luku 3.2.) Työkielitaidon, tarkemmin ottaen kieli- ja siirtokompetenssin (ks. luku 3.3.) lisäksi tarvitaan aina ymmärtämis- eli vastaanottokykyä, minkä vuoksi tietämys tulkattavasta aiheesta on ratkaisevassa osassa. Valmistautumisen laatu vaikuttaa kaikkiin tulkkausprosessin vaiheisiin, ja sen vaikutus eritoten vastaanottokykyyn on merkittävä. (Mts. 287.)

⁹ Gile, Daniel 1995. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. John Benjamins B. V., Amsterdam/Philadelphia (Fritz 2006, 67).

¹⁰ Lederer, Marianne 1981. *La traduction simultanée - expérience et théorie*. Minard lettres modernes, Paris (Fritz 2006, 68).

Kutzin (2010, 287) mukaan ammattimainen toimeksiantoon valmistautuminen on tärkeää etenkin silloin, kun tulkin tulee lyhyen ajan sisällä perehtyä pintapuolisesti tuntemaansa tai täysin vieraaseen aihealueeseen sekä omaksua lukuisia termejä että vastaavuuksia. Poikkeuksena kuitenkin Kutzin (2010, 287) mukaan on rutiininomainen tulkkaustoimeksianto, jossa tulkin tehtävänä on tulkata tutuille osanottajille ja tutuista aihepiireistä. Kyseisenkaltaisista toimeksiannoista tulkki oletettavasti selviytyy ilman valmistautumista, sillä välttämätön henkinen ehdollistuminen on jo tapahtunut (Kutz 2010, 287).

Toimeksiantoon valmistautumisena pidetään usein huolellista perehtymistä tulkattavan aihepiirin tematiikkaan ja termeihin, mutta tämä on vain osa sitä. Kutzin (2010) kehittämä kompetenssimalli (*Leipziger Kompetenzmodell*), joka luo teoreettiset puitteet tulkkauskompetenssin määritelmälle, erottaa yhdeksän eri tapaa valmistautua:

1. organisatorinen valmistautuminen (organisatorische Vorbereitung)
2. temaattinen valmistautuminen (fachthematische Vorbereitung)
3. kielellinen valmistautuminen (sprachliche Vorbereitung)
4. translaattorinen valmistautuminen (translatorische Vorbereitung)
5. varsinainen tulkkaukseen valmistautuminen (eigentliche Dolmetschvorbereitung)
6. kirjallinen valmistautuminen (textuelle Vorbereitung)
7. viestinnällinen valmistautuminen (kommunikative Vorbereitung)
8. psykologinen valmistautuminen (psychologische Vorbereitung)
9. fysiologinen valmistautuminen (physiologische Vorbereitung). (Kutz 2010, 288.)

Kutzin (2010, 288) mukaan kaikkia yhdeksää valmistautumistapaa voidaan soveltaa ennen tulkkaustilaisuutta siinä määrin, missä se on ylipäänsä mahdollista. Esimerkiksi jos kirjallista materiaalia ei ole lainkaan saatavilla, kirjallista valmistautumista ei tapahdu, ja näin ollen viestinnällinen ehdollistuminen on yhä tärkeämpää (mts. 288). Lisäksi Kutz (2010, 288) toteaa, että toimeksiantoon valmistautuminen ei aina ole harmonista. Ennen tulkkaustilaisuutta tapahtuva valmistautuminen on sen vuoksi ajoittain:

- pitkäaikaista eli rutiininomaista, ilman aikapainetta tapahtuvaa tiedon jatkuvaa kartuttamista

- lyhytaikaista eli säännöllistä, tiettyyn määräaikaan mennessä suoritettavaa, ei kuitenkaan loppuun asti saatettua tai
- juuri ennen viestintätilannetta, aikapaineessa tapahtuvaa ja sen vuoksi toisinaan hätäistä valmistautumista. (Kutz 2010, 288.)

Pitkäaikainen valmistautuminen on tiedon omaksumisen kannalta tehokkainta, sillä ilman stressiä ja luontaisen motivaation avulla omaksuttavat tiedot sopeutuvat harmonisesti jo olemassa oleviin tietoihin (Kutz 2010, 288). Kiireessä tapahtuva valmistautuminen on taas usein pintapuolista ulkoa opettelua ja huomiota kiinnitetään liiaksi yksityiskohtiin, minkä vuoksi tiedot ovat hajanaisia eikä koherenssia synny, mikä puolestaan johtaa siihen, että opittu tieto unohtuu helposti (Salovaara 2004a).

4.5.1. Valmistautumistavat Kutzin kompetenssimallin mukaan

Toimeksiantoon valmistautuminen alkaa siitä, kun tulkki vastaanottaa toimeksiannon joko kirjallisella tai suullisella sopimuksella. Kyse on *organisatorisesta valmistautumisesta*, joka luo puitteet eli toimintakaavan muille valmistautumismalleille. (Kutz 2010, 289.) Tulkki on yhteydessä toimeksiantajaan tai yhteyshenkilöön ja tilanteesta riippuen päätulkkiin ja muihin kollegoihin sekä muun muassa sopii työehdot, varmistaa työskentelyolosuhteet, selvittää millaista tulkkaustekniikkaa käytetään että hankkii tilaisuuteen liittyvän materiaalin (mts. 289–291). Jos asiakkaalla ei ole aikaisempaa kokemusta tulkin kanssa työskentelystä tai tulkin toimenkuvasta on epäselvyyttä, niin tulkin tai yhteyshenkilön vastuulla on selvittää, millaista tulkkauspalvelua asiakas tarvitsee (Haastatteluaineisto 2012).

Henkisen ehdollistumisen ensimmäinen vaihe varsinaisena valmistautumisena on alaan liittyvän tiedon kartuttaminen (Kutz 2010, 300). Tulkki syventyy aiheen tematiikkaan, sillä ilman tietoa ei viestin ymmärtäminen eikä sen uudelleen tuottaminen ole mahdollista (Kutz 2010, 300; Seleskovitch 1988, 63; ks. myös luku 4.4.). Tämä *temaattinen valmistautuminen* on läheisesti sidoksissa *lähdekielelliseen valmistautumiseen*, sillä Kutz (2010, 305) toteaa ”kielen” olevan toisaalta pelkkä alaan liittyvän tiedon kielellinen tuki; tulkki kerää termejä, jotka vastaavat keskeisiä käsitteitä. Taas toisaalta kieli pitää sisällään käytettävissä olevia mahdollisuuksia, jotka ovat tulkkaustoiminnan kannalta tärkeitä. Lähimerkitykselliset sanat muodostavat semanttisia kenttiä, joihin kuuluvat niin

sanojen synonyymit kuin ylä- ja alakäsitteetkin että sanan ja sen kollokaattien muodostamat yhdistelmät, vakiintuneet ilmaukset eli kollokaatiot. (Mts. 305.) Jokainen tulkki kohtaa työuransa aikana kielellisiä ongelmia, jotka johtuvat muun muassa siitä, että hän ei ymmärrä sanan merkitystä, ei saa palautettua merkitystä mieleensä tai lähdekielen sanalle ei löydy suoraa vastaavuutta kohdekielessä (Haastatteluaineisto 2012). Tämänkaltaisissa tilanteissa semanttisista kentistä on hyötyä, sillä niiden avulla tulkki kykenee esimerkiksi kiertämään sanan selittämällä sen toisin tai korvaamaan sanan käyttämällä synonyymia tai yläkäsitettä (Haastatteluaineisto 2012; Kutz 2010, 305). Kutzin (2010, 305) mukaan tulkin kokemuksen karttuessa kielellinen valmistautuminen tapahtuu yhä useammin temaattisen valmistautumisen yhteydessä.

Lähdekielellistä valmistautumista seuraa *translatorinen valmistautuminen* eli löydetyille termeille on etsittävä vastaavuudet, jotka tulee omaksua (Kutz 2010, 306). Tässä hyödyllisiä apuvälineitä ovat sanakirjat, hakuteokset, ensyklopediat, erikoisalojen sanastot sekä koti- ja kohdemaassa julkaistavat tieteelliset ja populaaritieteelliset aikakauslehdet että internet (mts. 306).

Varsinaisen tulkkaukseen valmistautumisen tavoite on aktivoida ja päivittää uuden omaksutun tiedon avulla tulkkauksaidot ja -valmiudet, ja se koostuu sellaisenaan eri tulkkauksarjoitusmuodoista (Kutz 2010, 307). Kutzin (2010, 307) mukaan tämä valmistautumistapa sopii hyvin ensinnäkin tulkkaukslajin ylläpitämiseen silloin, kun toimeksiantojen välillä on ollut pidempiaikaisia taukoja ja toisekseen silloin, kun tulkkauksilaisuuden ajankohta lähestyy, varsinkin juuri ennen sitä, oletuksena kuitenkin, että temaattinen, viestinnällinen ja muut valmistautumisen tavat on jo suoritettu. Tämä valmistautumistapa on ergonominen, sillä tätä varten tulkki ei tarvitse ulkopuolista apua ja voi huomaamatta hioa omia puutteitaan, aktivoida valmiuden koodinvaihtoon, johon kohdistuvat uudet edellytykset sekä vahvistaa tehokkaasti uutta omaksumaansa temaattista tietoa (mts. 307). Kutzin (2010, 307) mukaan eri tavoin toteutettavia tulkkauksarjoituksia ovat aiheeseen liittyvien tekstien lukeminen ääneen, prima vistaaminen eli niin sanottu ääneen ”kääntäminen” ja aidot tulkkauksarjoitukset.

Kirjallisella valmistautumisella Kutz (2010, 307) tarkoittaa, että lukiessaan toimeksiantoon liittyvää kirjallista materiaalia tulkki tarkastelee puhujia ja heidän lähtökohtiaan (mitä järjestöä tai yritystä puhuja edustaa). Tähän yhdistyy odotuksista koostuvan skeeman muodostuminen (ks. luku 4.4.2.), johon vaikuttaa voimakkaasti puheen otsikko, sillä otsikko paljastaa jotain tekstistä ja siitä, mitä

puhujaa aikoo sanoa. Esimerkiksi otsikon sävystä voi päätellä puhujan suhtautumisen käsiteltävään aiheeseen. (Mts. 307–308.) Kirjalliseen materiaaliin perehtyminen ei kuitenkaan aina ole mahdollista valmistautumisajan riittämättömyyden tai materiaalin saatavuuden vuoksi. Materiaali voidaan toimittaa tulkille hetki ennen tilaisuuden alkua, toimeksiantajalla ei ole materiaalia annettavaksi tai toimeksiantaja vetoaa vaitiolovelvollisuuteen kieltäytyen siten toimittamasta materiaalia. (Haastatteluaineisto 2012; Kutz 2010, 309.)

Viestinnällinen valmistautuminen alkaa jo ennen tulkattavaa tilaisuutta, ja sen tavoite on koko puhetta koskevan, odotuksiin liittyvän skeeman muodostaminen (ks. luku 4.4.2.). Toisin sanoen tulkki pyrkii hypoteettisesti kuvittelemaan, mikä häntä tulkkauspaikalla odottaa; osallistujien intressit ja tavoitteet, tilaisuuden kulku ja johtopäätökset. Välittömästi tulkkauspaikalla skeema muuntuu puhujiin kohdistuvaksi ja tarkentuu, sillä puhujat ovat joka tapauksessa hyvin erilaisia, mitä tulee heidän syntyperäänsä, erikoisalaansa ja luonteeseensa. (Kutz 2010, 313.)

Tulkin tunne- ja psykologinen tila, erityisesti aloittelevalla, mutta stressin aikana myös harjaantuneella tulkilla, vaikuttaa tulkkaussuoritukseen. Tätä valmistautumistapaa kutsutaan *psykologiseksi valmistautumiseksi*, mutta se ei kuitenkaan ole välttämätöntä, vaan riippuu ensisijaisesti tulkin psyykkisestä rakenteesta kuin myös toimeksiannon luonteesta. (Kutz 2010, 313.) Kutzin (2010, 313) mukaan valmistautumistavan ensisijaisena tarkoituksena on päästä eroon hermostuneisuudesta ja epävarmuudesta, sillä muuten seurauksena on heikentynyt ymmärtämis-, siirto- tai tuottamiskyky tai jopa paikoittaisia ajatuskatkoksia.

Ei ainoastaan psykologinen, vaan myös tulkin *fysiologinen valmistautuminen* on toimeksiannon kannalta tärkeää, sillä hyvä tulkkaussuoritus edellyttää ajatuskyvyn lisäksi kehon toimintakykyä. Tämän vuoksi elimistön tulee olla valmistautunut psyykkiseen ja ruumiilliseen rasitukseen. (Kutz 2010, 314.) Jännitys, viestintätilanteelle ominainen hermostuneisuus, auttaa tulkkia stimuloimalla elimistön suorituskkyä, sillä adrenaliiniryöpyt avaavat henkistä varautuneisuutta ja vähentävät väsymyksen tunnetta (mts. 314).

4.5.2. Työkyky

Tulkin työ on fyysisesti vaativaa, sillä tulkki matkustaa tulkkauspaikalta toiselle ja tämän lisäksi työajat ovat usein epäsäännöllisiä (Hietanen 2004, 292). Viime aikoina kuitenkin etätulkkaus on kasvattanut suosiotaan edullisena ja nopeana vaihtoehtona (Hietanen 2004, 285), sillä toimeksiantajan ei tarvitse korvata tulkin matkakuluja ja välimatkojen ollessa hyvinkin pitkiä tulkin paikalle saapuminen voi kestää kauan. Hietanen (2004, 292) korostaa myös, että työ on psyykkisesti raskasta, sillä kyse on viestinnällisestä ammatista, johon kuuluu julkista esiintymistä sekä aina uuteen tilanteeseen ja aiheeseen sopeutumista, minkä vuoksi henkiset paineet voivat olla kovat. Ammatin luonteen vuoksi tulkin on huolehdittava työkyvystään, jonka perustan muodostavat fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky sekä terveys (Työterveyslaitos 2012). Ammattitaito on niin ikään osa työkykyä, sillä ammatillinen osaaminen eli ammatilliset tiedot ja taidot sekä niiden jatkuva päivittäminen mahdollistavat ammatinharjoittamisen. Kaiken lisäksi arvot, asenteet ja motivaatio vaikuttavat siihen, kokeeko henkilö työnsä mielekkäänä ja sopivan haastavana. (Mt.)

Kuten Kutz (2010, 314) toteaa, parhain mahdollinenkaan toimeksiantoon valmistautuminen ei hyödytä mitään, jos tulkin terveys ei ole kunnossa. Puhe-elinten vammat ja äänenmuodostamisen häiriöt sekä äänen kestämyttömyys ovat tulkin ammatin poissulkevia kriteerejä, sillä ajatuskyvyn lisäksi ääni on tulkin tärkein työväline (Hietanen 2004, 279). Oikeanlaista äänenkäyttöä voi kuitenkin harjoitella, jotta äänen saa kestävänsä vaikeissakin olosuhteissa. Erilaiset hengitys- ja äänenavaustekniikat tukevat äänen kestävyttä, mutta myöskään levon tarvetta ei tule aliarvioida, sillä yhtämittäinen puhuminen kuormittaa ääntä. (Laukkanen & Leino 1999, 104–105.) Kestävyysden lisäksi äänen tulee olla esteettisen kuuloista ja laadultaan hyvää, toisin sanoen väliääniä tai muita epäpuhtauksia ei ole. Tällöin kuulijoiden on helpompi ja miellyttävämpi seurata tulketta. (Hietanen 2004, 283.) On nimittäin muistettava, että puhe ei välitä informaatiota ainoastaan käsiteltävästä aiheesta, vaan mahdollisesti myös tulkin terveyden- ja tunnetilasta; ääni voi paljastaa niin tulkin ärtymyksen, epävarmuuden kuin väsymyksenkin (Laukkanen & Leino 1999, 92–93).

Äänensä lisäksi tulkin on huolehdittava kuulostaan, sillä tulkin ammatissa kyse on kuulemisesta ja kuuntelemisesta. Tulkin tulee puhutun kielen ”katoavaisuuden” vuoksi pystyä erottamaan äänneet nopeasti toisistaan, minkä vuoksi kuuluelinten vammat estävät ammatinharjoittamisen. (Hietanen 2004, 279.) Myös erottamalla äänneet vaivattomasti ja virheettömästi toisistaan tulkki pystyy tunnistamaan puheen sanat puhujan äänestä ja intonaatiosta huolimatta (Seleskovitch 1988, 78). Se-

leskovitchin (1988, 78–79) mukaan kielen äänteiden tunnistaminen on yhä tärkeämpää silloin, kun tulkki on tekemisissä sanaston kanssa, joka ei vastaa arkipäivän sanastoa, sillä mitä harvinaisempi sana on, sitä vaikeampaa korvan on sanaa heti tunnistaa. Lisäksi elektronisten laitteiden käyttö heikentää äänenlaatua, mikä puolestaan vaikeuttaa sanojen tunnistamista entisestään (Seleskovitch 1988, 79).

5. Aineisto ja metodit

Tutkielman aineisto on kerätty haastattelemalla kahdeksaa tulkkiä, joilla jokaisella on suomi ja saksa työkielinä. Haastattelu valikoitui tiedonkeruumenetelmäksi muun muassa siksi, että se on joustava menetelmä kerätä aineistoa ja haastateltava voi tuoda omia ajatuksiaan ja mielipiteitään mahdollisimman vapaasti esille (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 204–205).

5.1. Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Haastattelut toimivat tutkimuksen primääriaineistona, ja ne toteutettiin teemahaastatteluina. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumuoto, jossa aihepiirit on ennalta määrätty, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen (Eskola & Suoranta 1998, 87). Tutkimusmenetelmänä haastattelu on joustava ja ainutlaatuinen, sillä se antaa mahdollisuuden olla suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkimuskohteen kanssa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 204). Puhe voidaan sijoittaa laajempaan kontekstiin, koska myös puhujan ilmeet ja eleet voidaan nähdä. Lisäksi haastattelu menetelmänä tarjoaa mahdollisuuden selventää saatuja vastauksia ja syventää saatuja tietoja, muun muassa esitettyjä mielipiteitä voidaan pyytää perustelemaan tai antamaan niistä esimerkkejä. Tarkentavia ja lisäkysymyksiä voidaan tarvittaessa esittää ja haastateltavat voidaan helposti tavoittaa myöhemminkin, jos aineistoa on tarpeellista esimerkiksi täydentää. (Mts. 205–206.)

Haastatteluun liittyy myös ongelmia, jotka tutkimuksessa on otettava huomioon. Ensinnäkin haastatteluaineisto on aina konteksti- ja tilannesidonnaista, ja tutkittavat saattavat puhua haastattelu-tilanteessa toisin kuin jossakin toisessa tilanteessa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 207). Toiseksi haastattelun kesto voi olla ongelmallinen, sillä haastattelu vie aikaa (mts. 206). Kolmanneksi haastatteluun sisältyy monia virhelähteitä, jotka aiheutuvat niin haastattelijasta, haastateltavasta kuin itse kokonaistilanteestakin. Haastateltava voi esimerkiksi kokea haastattelun itseään uhkaavaksi tai pelottavaksi tilanteeksi, minkä vuoksi muun muassa haastateltavien vapaaehtoinen osallistuminen haastatteluun on tärkeää. Haastattelun uskottavuus voi lisäksi kärsiä taipumuksesta antaa sosiaalisesti suotavia vastuksia, sillä ihminen haluaa tavallisesti antaa itsestään paremman julkikuvan korostamalla hyviä puoliaan ja vaikenemalla heikkouksistaan ja vajavuuksistaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 206–207.) Haastatteluun tiedonhankintamenetelmänä liittyy myös eettisiä kysymyksiä. Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan muodostaa tutkittavien

suoja, ja näin ollen tutkittavien yksityisyydestä ja anonyymiydestä on huolehdittava (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131).

Tutkimusryhmä muodostaa hyvin rajatun otoksen, minkä vuoksi tutkielmaa varten haastatellut tulkit on merkitty ainoastaan tunnuksin T1–T8, ja heidän taustatietojaan käsitellään tutkielmassa vain siinä määrin, missä se on tutkimuksen kannalta oleellista. Tutkimukseen osallistuvilla on selvitetty tutkimuksen tavoite ja menetelmät sekä jokainen osallistuja on antanut vapaaehtoisen suostumuksensa tutkimukseen osallistumiselle, haastattelun nauhoittamiseksi sekä muistiinpanojen tekemiselle haastattelun pohjalta. Tutkittavien suojan mukaisesti tutkimustiedot ovat luottamuksellisia eikä tietoja luovuteta ulkopuolisille eikä käytetä muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen.

5.2. Haastattelujen ja menetelmän kuvaus

Haastattelun kysymysrunko pohjautuu asioimistulkkeja varten suunniteltuun asioimistulkkausohjeeseen *Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan* (liite 3, kohta 15). Tutkielman tavoitetta ajatellen haastattelu aineistonkeruumenetelmänä oli soveltuvin, sillä etukäteen ei pystytty ennakoimaan, missä laajuudessa haastateltava oli valmis kertomaan itsestään ja tutkittavasta aiheesta.

Haastateltavat löytyivät SKTL:n ja *Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer e. V.*:n (BDÜ) internetsivuilla olevien hakupalveluiden kautta. Haastattelut toteutettiin 18.9–25.10.2012 Tampereella, Helsingissä sekä Skype-ohjelman välityksellä, joka mahdollistaa reaaliaikaiset videopuhelut internetissä. Haastattelupaikat valikoituivat tilanteen mukaan ja paikkana olivat Tampereen yliopiston eri ryhmätyöhuoneet ja Helsingin kaupunginkirjaston sivukirjaston suljettu lukutila. Skypen välityksellä toteutettiin haastattelut kahden tulkin kanssa, jotka eivät haastatteluiden tekohetkellä asuneet Suomessa eivätkä tämän vuoksi päässeet tulemaan paikan päälle, mutta jotka välimatkaa huolimatta halusivat osallistua haastatteluun. Tulkeista viisi asui haastattelun tekohetkellä pysyvästi Suomessa ja kolme Suomen rajojen ulkopuolella. Jokaista haastateltavaa lähestyttiin henkilökohtaisesti sähköpostilla (ks. liite 1), jossa kerrottiin haastattelun tarkoitus ja teema. Kuitenkin kysymyksiä vältettiin paljastamasta etukäteen, sillä haastattelun toivottiin olevan suhteellisen vapaamuotoista omasta työhistoriasta ja -urasta kertomista. Tällä keinoin pyrittiin myös karsimaan mahdollisten ennalta mietittyjen ja sosiaalisesti suotavien vastausten antamista. Jokainen haastattelu toteutettiin samaa kysymysrunkoa apuna käyttäen (ks. liite 2). Yksi haastattelu keskeytyi het-

keksi ulkopuolisen henkilön vuoksi ja yksi haastateltavan saamaan puheluun sekä yhtä Skypen välityksellä tehtyä haastattelua häiritsivät pienet tekniset ongelmat. Haastattelumateriaalia kertyi yhteensä noin 11 tuntia; lyhyin haastattelu on pituudeltaan noin 48 minuuttia ja pisin noin 2 tuntia 22 minuuttia.

6. Tulkin ammattitaito

Haastatteluaineiston avulla lähdin hakemaan vastauksia johdannossa esittämiini kysymyksiin: Millainen on ammattitaitoinen tulkki ja millä tavoin ammattitaitoa ylläpidetään ja kehitetään? Millä tavoin ammattitaito näkyy työn laadussa ja mitkä tekijät vaikuttavat laatuun sitä parantavasti tai heikentävästi?

6.1. Haastateltavien koulutustausta

Kuudella tulkillä kahdeksasta A-työkielenä on suomi, yhdellä suomi ja saksa sekä yhdellä A-työkielenä on saksa. Tulkeilla, joilla A-työkielenä on suomi, on B-työkielenä saksa yhtä tulkkia lukuun ottamatta, sillä hänellä saksa on C-työkielenä. Tulkillä, jolla A-työkielenä on saksa, on B-työkielenä suomi. Kaikki haastattelut toteutettiin suomen kielellä haastateltavien toivomuksesta. Haastatelluista neljä on naisia ja neljä miehiä. Iältään haastateltavat ovat 41–62 vuotta, ja heidän mediaani-ikänsä on 50,37. Jokaisella haastateltavalla on ylempi korkeakoulututkinto, maisterin tutkinto joko suomalaisesta tai saksalaisesta yliopistosta. Tunnukset T1–T8 viittaavat tulkkieihin siinä järjestyksessä, missä heitä haastateltiin. Taulukossa 1 on listattu haastateltujen tulkkien koulutus ja pääaine sekä työkokemus. Pääaine *käännöstiede* pitää sisällään kääntämisen ja tulkkauksen.

Informantti	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8
Suoritettu tutkinto, pääaine	FM, käännöstiede	FM, filologia	DKK, FM, käännöstiede, auktorisoitu kääntäjä	FM, käännöstiede	FM, käännöstiede	FM, käännöstiede	FM, filologia, auktorisoitu kääntäjä	KTM
Työkokemus vuosina (noin)	16	30	6	17	16	18	32	29

Taulukko 1: Haastateltujen tulkkien koulutus ja työkokemus.

Nauhoituksia apuna käyttäen litteroitiin sanasta sanaan kohdat, jotka ovat tutkielman kannalta oleellisia, toisin sanoen haastateltavien antamat vastaukset esitettyihin kysymyksiin, sillä tämä helpottaa vastausten tarkastelemista ja analysointia. Litteroidussa puheessa (.) merkitsee taukoa, [...] sanan poisjättöä ja katkoviiva - sanan kesken jättöä. Sulkeisiin on merkitty esimerkiksi naurah-

dukset (naurahtaa). Myös äännähdykset, kuten hmm, ää, öö on jätetty näkyviin ja isolla kirjaimilla on merkitty sanat, joita haastateltavat ovat painottaneet.

Kuusi informanttia harjoittaa niin tulkin kuin kääntäjänkin ammattia, yksi informantti toimii päätoimisena tulkkina ja yksi tekee tulkkaus- ja käännöstoimeksiantoja sivutoimisena työnä. Viidellä haastateltavalla on muodollinen tulkin koulutus; he ovat koulutukseltaan filosofian maistereita (FM) ja he ovat opiskelleet suomalaisessa yliopistossa pääaineenaan käännöstiede. Kahdella tulkilla on FM-tutkinto, ja he ovat opiskelleet pääaineenaan filologiaa. Yhdellä tulkilla on kauppatieteiden maisterin tutkinto (KTM). (Ks. Taulukko 1.) Kolmella haastateltavalla ei näin ollen ole muodollista tulkin koulutusta, joskin he ovat toimineet ammatissa noin 30 vuoden ajan eli pidempään kuin muodollisen koulutuksen saaneet haastateltavat. Kyseiset haastateltavat ovat itseoppineita tulkkereja, jotka ovat oppineet ammatin käytännössä, tekemällä tulkkaustoimeksiantoja. Voidaan siis olettaa, että jokainen informantti on ammattitulkki. Eräs itseoppineista tulkkereista määrittelee ammatittulkin seuraavanlaisesti; "[...] ammattitulkkereja tarkottaa siis pitk- joko pitkään alalla toimineita ja tai koulutuksen saaneita [...]".

Haastatteluaineistosta nousee esiin, että päätökseen opiskella käännöstiedettä vaikuttivat niin sisäiset kuin ulkoisetkin tekijät. Sisäisiä tekijöitä olivat haastateltavien kiinnostus kieliin, kielten oppimisen helppous, kielten osaaminen sekä yliopiston pääsykoevaatimukset. Eräs tulkki sanoi päätyneensä opiskelemaan käännöstiedettä, koska hän ei halunnut lukea pääsykoekirjoja ja käännöstieteelliseen niitä ei ollut. Puolestaan toinen kertoi halunneensa opiskella alaa, jota hänen olisi realista päästä opiskelemaan. Tämän vuoksi hän oli päätenyt kielten opiskeluun, jossa oli mielestään ollut hyvä ja hakenut opiskelemaan käännöstiedettä sekä filologiaa. Käännöstieteen pääsykoekirja oli kuitenkin mielenkiintoisempaa luettavaa kuin filologian pääsykoekirja, ja opiskelupaikan saamisen myötä varmistui käännöstieteen opiskelu. Ulkoisia tekijöitä olivat taas sukulaiset, eräällä tulkilla täti ja toisella serkku, jotka olivat ehdottaneet heille käännöstieteen opiskelua. Eräs tulkki taas mainitsi perheenjäsenensä opiskelleen alaa, mikä oli vaikuttanut hänen päätökseensä.

Tulkin työuran aloittaminen on haastateltavien osalta ollut vaihtelevaa. Vajaa puolet haastateltavista kertoi, että heidän kiinnostuksena tulkkausuraksi heräsi opiskeluaikana tulkkauskurseilla, ja kiinnostuksen sekä kurssien "sujumisen" myötä uravalinta heidän kohdallaan vahvistui; "[...] ku oli ne ensimmäiset varsinaiset ihan oikeat tulkkauskurssit ja kyllä mä silloin jo heti huomasin että tää

on niinku se mitä mä haluan tehdä [...]”. Eräs haastateltava ei puolestaan aluksi ollut kiinnostunut tulkkauksesta, mutta hän kertoi myöhemmin mielensä muuttuneen; “[...] mä olin joskus kokeillut tulkkausta mut se ei sitten en mä siitä niin hirveästi silloin innostunut mutta silloin kun mä olin siellä firmassa töissä (.) niin sitten s- sen kautta mä rupesin tekemään niitä tulkkauskeikkoja ja sitten mä huomasin että tästähän mä oikeasti TYKKÄÄN”.

Tulkin ura on alkanut kahden haastateltavan osalta siten, että heille on tarjottu töitä. Työtarjoukset ovat tulleet niin opiskelukaverin kuin vanhemman kollegankin kautta. Filologiaa opiskellut, itseoppinut tulkki kertoi uransa alkaneen tarpeesta saada itselleen virallisia käännöksiä, minkä vuoksi hän päätti suorittaa auktorisoidun kääntäjän tutkinnon. Tämän jälkeen hän otti vastaan käännöstoimeksiantoja ja myöhemmin myös tulkkaustoimeksiantoja. Toinen itseoppinut tulkki meni toisen henkilön suosituksen perusteella haastateltavaksi, ja haastattelun perusteella hänelle myönnettiin oikeus toimia oikeustulkkinä, yleisen valan vannomisen jälkeen.

Itseoppineiden tulkkien mielestä muodollisen tulkkikoulutuksen puuttumisesta ei ole ollut heille haittaa. Sen puuttuminen on näkynyt ainoastaan ajoittaisena epävarmuutena ja siinä, että ei hallitse alan käsitteitä ja teoreettista puolta niin hyvin kuin tulkkikoulutuksen saaneet. Alaan perehtyminen on täten tapahtunut työelämässä, kuten itseoppinut tulkki esimerkissä 1 toteaa.

Esimerkki 1.

T: siis ää sano- sanotaanko niin että et jos on on on varsinainen alan koulutus niin niin se se on oman itsetunnon kannalta hyvä asia (.) koska koska itseoppineena tulkkinä on on aina välillä joskus sellanen tunne että hmm et kyllähän mä tätä olen tehnyt MUTTA (.) mut sitten sitten niinku nuoremille sanoisin kyllä kyllä et et siis sehän molempiahan tarvitaan et sulla pitää olla koulut- se koulutus on hyvä sik- sikäli että sä alusta pitäen tiedät että miten sun pitää niinku toimia että sinun ei tarvitse opetella niitä itse (.) ja sit- sitten kuitenkin sä joudut tottakai sä joudut sitten käytännössä käymään ne asiat omalta kohdaltasi läpi [...]

Haastateltavien mukaan kokemuksen rooli ammattitaidon kehittämisessä on oleellinen, kuten itseoppineiden tulkkien lausumista käy esimerkeissä 2 ja 3 ilmi. Taas koulutuksen ja koulutuksessa hankittavan tulkkausteoreettisen osaamisen merkitystä ei välttämättä arvosteta samassa suhteessa kuin kokemuksen merkitystä (ks. esimerkki 4.).

Esimerkki 2.

T: [...] kokemusta voi siirtää ja sitten sitä ei voi siirtää et jok- jokainen jokainen niinku luo itse sen sen oman oman tapansa sitä koostuu eri paloista osa on muualta kuultua ja osa osa on opittua koulutuksessa opittua osa on käytännössä opittua osa koettua ja siitä tulee sitten niinku oma tie

Esimerkki 3.

T: minun mielestäni aloitteleva tulkki ei ole mitenkään vielä pätevä koska pätev- siis ainoa tehok- kainen tapa tehokkain keino joka antaa pätevyyttä on kokemus kasvava kokemus tulkki voi voi opis- kella niinko tulkkauksen teoriaa ja erilaisia menetelmiä vaikka kuinka mutta se jos hän tulee en- simmäiseen tulkkaustehtävään ni koko tämä teoreettinen tausta saat- saattaa huomata että siitä ei ole mitään hyötyä öö tärkein pätevyys kehittyy ajan myötä sanoisin

Esimerkki 4.

T: [...] kun en ole op- opiskellut tulkiksi nii ää minulla oli aikanaan yllätys kun kun kerran näin yhden kirjan suomenkielisen kirjan jossa luki jotain kun tulkkauksen teoriaa (naurahtaa) ajattelin että mitä tulkkauksessa voi olla teoriaa ei tulkkaukseen on on on käytäntöä öö suurimmassa määrin (.) joo en ole tutustunut tulkkauksen teoriaan (naurahtaa)

6.2. Haastateltavien kielitausta

Kuten luvussa 4.1. todettiin, tulkin kielitaito ei ole sama asia kuin työkielitaito tai työkielivalikoima (Hietanen 2004, 282). Viidellä haastateltavalla heidän tarjoamansa työkielivalikoima riippuu siitä, onko kyse tulkkauk- vai käännöstoimeksiannosta. Kyseisillä haastateltavilla työkielivalikoima on kirjallisessa viestinnässä kattavampi kuin suullisessa viestinnässä, sillä he kokevat, ettei heidän osaamistasonsa kaikissa työkielissä ole niin vahvalla pohjalla, jotta he kykenisivät käyttämään niitä myös tulkkaustyökielinä. Kääntämisessä ja tulkkauksessa viestin vastaanottaminen ja tuottaminen tapahtuu eri aistikanavien kautta ja eri aikarajoissa, minkä vuoksi niissä painottuvat eri tekijät: kääntäjä viimeistelee käännöksensä käyttäen sopivia tietolähteitä ja tulkki puolestaan välittää kuu- lemansa viestin saman tien nopeasti etenevässä puhetilanteessa, ”jossa hän voi tukeutua vain omaan aktiiviseen kielitaitoonsa ja asiantuntemukseensa” (Tulkkauksen ABC 2008–2009, 3). Kirjoi- tetun ja puhutun kielen välittäminen toiselle kielelle vaatii näin eri taitojen hallintaa. Työkielitai- tonsa lisäksi jokainen haastateltava sanoo hallitsevansa muita kieliä vähintäänkin auttavasti, ja nämä tukevat tulkkia työtehtävissä yleissivistyksen tavoin.

6.3. Pätevä tulkki

Haastattelun avulla pyrittiin saamaan selville, millainen on pätevä tulkki, toisin sanoen mitä ammatinharjoittajan tulisi tietää ja taitaa sekä millaisia ominaisuuksia häneltä vaaditaan. Aineistosta nousee esiin lukuisia tekijöitä, joita ammattitulkit pitävät työn harjoittamisen kannalta oleellisena (ks. Kuva 2.). Näitä tekijöitä tarkastellaan lähemmin seuraavissa alaluvuissa. Aineistosta käy lisäksi ilmi, että haastateltavat tiedostavat, miten kokonaisvaltaista osaamista ammatissa tarvitaan ja mitä vaatimuksia hyvälle tulkille asetetaan (ks. esimerkki 5.).

Esimerkki 5.

T: [...] miten miten niinku niin monipuolista ja niinku miten hirveästi vaatimuksia niinku tulkin työlle aset- tai siis et ollakseen hyvä tulkki niin mitä kaikkee ihmisen tulee osata [...] kyllähän sen eteen kylmä niinku luulisin että kuva tulkista pikkuhiljaa pikkuhiljaa muuttuu ja ja mitä ammattitaito se tai siis mitä enemmän ja tietenkin sitä kautta mitä enemmän kiinnitetään huomiota tulkin koulutukseen niin sitä sitä harvemmin niinku maallikko tai kukaan törmää semmoseen niin sanottuun tulkiin johonkin sukulaiseen joka joka hirveesti niinku säheltää ja yrittää tulkata ja sählää että että tota et mitä useammin me törmättään siihen että ihminen joka sanoo olevansa tulkki niin osaa ammatinsa niin ehkä se sitä kautta sitten pikkuhiljaa muuttuu

Kuva 2. Haastateltavien käsitys pätevistä tulkkista.

6.3.1. Työkielitaito

Ammatinharjoittaminen edellyttää erinomaista työkielten hallintaa, ja haastateltavat korostavat etenkin taitoa käyttää kieltä tilanteen edellyttämällä tavalla: kielitaidon tulee muun muassa olla ”riittävä tehtävästä suoriutumiseen” ja tulkin tulee osata kielet niin hyvin, että hän pystyy ”ope- roimaan suuremmitta virheittä” molempiin suuntiin. Esiin nousee näin tulkin kielikompetenssi, joka pitää sisällään niin tiedon kielellisistä yksiköistä kuin taidonkin eli kyvyn hakea ja käyttää tie- toa tilanteen edellyttämällä tavalla (Cornel 2012, 367; ks. myös luku 3.3.). Haastateltavien mukaan tulkin tulee muun muassa tulkata ”hyvin selkeästi”, käyttää ”kaunista kieltä” ja muodostaa ”joh- donmukaisia lauseita”, tietää miten ”uusia ilmiöitä” ja ”uusia asioita” työkielilläään ilmaistaan. Ku- ten luvussa 3.3. todettiin, tulkin kielikompetenssi kattaa niin tekstuaalisen, kieliopillisen, leksikaali- sen, pragmaattisen kuin sosiolingvistisenkin tiedon sekä taidon viestiä kullakin työkielellä (PACTE 2011, 4; Tiittula 2011, 17). Tulkin tulee myös mukailla puhujan puhetapaa ja -tyyliä sekä pitäytyä mahdollisimman lähellä puhujan käyttämää kielen rekisteriä: ”[...] jos hän [puhujaa] iskee nyrkkiä pöytään ja kiroilee niin sillä on tietty funktio hän haluaa saada sillä jotain aikaiseksi ja jos minä sit- ten jätän ne nyrkiniskut ja kiroilut pois niin sehän sitten muuttuu se viesti ja sitten sitä puhujaa ei ymmärretä oikein”.

Verbaalisen viestinnän lisäksi esiin nousee näin nonverbaalisen viestinnän tärkeys. Erään haasta- teltavan mielestä tulkki ei saa jättää nonverbaalisia viestejä huomioimatta, sillä ne ovat osa vies- tintää, ja näin ollen niiden poisjättäminen voi johtaa viestin vääristymiseen. Hänen mukaansa jo- kaisella puhujalla on ajatus siitä, mitä hän haluaa puheessaan sanoa ja minkälaisen viestin hän haluaa kuulijoilleen välittää, ja tämä tulee myös tulkin ottaa huomioon: ”[...] et jos joku pitää jon- kun kauhean palopuheen ja sitte se tulee ihan tasapaksuna tulkkauksena läpi niin ei se kuulija kuu- lija ei välttämättä sitä ymmärrä sitten OIKEALLA tavalla sillälailla kun se puhujaa olis sen halunnu halunnu tota välittää sen viestin [...]”.

Taas erään itseoppineen tulkin mielestä ”tulkki kääntää vain kielen eikä mitään muuta”: ”[...] minä en tulkkaa itkua enkä tulkkaa ää haukkumasanoja kirosanoja vaan sanon että minä tulkkaan vain ihan rauhallisesti [...]”. Ristiriitaista kuitenkin on, että kyseinen haastateltava korostaa tulkin neut- raaliutta ja puolueettomuutta tulkkauksilanteessa: ”[...] tulkki pysyy pysyy riippumattomana ää eikä mene tunnelmiin mukaan on ulkopuolinen [...]”. Työn ammattieettistä puolta tarkastellaan lähemmin luvussa 6.3.4.

Kaksi haastateltavaa pitää hyvänä tulkkina sellaista, joka osaa eläytyä kulloiseenkin tilanteeseen. Ei siis riitä, että tulkki pitäytyy vain verbaalisella tasolla, sillä nonverbaalinen viestintä täydentää ja jopa korvaa verbaalisen viestinnän. Tämän vuoksi tulkin tulee ottaa huomioon myös puhujan eleet, ilmeet, kehonasennot ja -liikkeet sekä puheen paralingvistiset piirteet, kuten puhetempo, äänenkorkeus ja -voimakkuus, tauotukset sekä painotukset (ks. esimerkki 6). Toinen heistä vertaakin tulkkauksista apinointiin ja matkimiseen, jota tulkki ei kuitenkaan välttämättä tee tietoisesti (ks. esimerkki 7).

Esimerkki 6.

T: [...] on tota olemassa paljon sellaisia tulkkeja jotka ihan vaan suoltaa sen tekstin ulos ikään kuin KÄÄNNETTYNÄ mutta siitä huomaa että siinä siitä puuttuu niinku se tunne [...]

Esimerkki 7.

T: [...] monilla tulkeilla on apinangeeni [...] ihan automaattisesti tahtomattomani ni minä rupean painottamaan omaa tulkettani samalla tavalla kun tulkattava ja omaksun hänen äänenpainojansa siis se ei ole tietoista matkimista se vaan tapahtuu [...] mä olen saanu aikaisemmin kiitosta siitä että että mä tulkkaukseni niin elävästi ja että et se tavallaan niinku siirtyy siirtyy se puhe puhe niinku toisella kielellä samalla painotuksilla eteenpäin

Tärkeimmäksi tekijäksi eräs haastateltava nostaakin sen, että tulkki ”pystyy välittämään viestin samalla tavalla tai ainakin lähes samalla tavalla” kuin puhuja on halunnut viestinsä välittyvän. Toisen haastateltavan mukaan tulkkauksen tulee olla mahdollisimman tarkkaa ja selkeää, eikä tulkki saa tehdä omia lisäyksiä. Hän kuitenkin korostaa kontekstisidonnaisuutta, sillä hänen mielestään kontekstista riippuu se, milloin tulkkauksen tulee olla sanasanaista ja milloin tulkki voi taas käyttää vapaampia ilmaisuja.

6.3.2. Tilannetaju

Haastatteluaineistosta ilmenee, että erittäin keskeisenä ammattitaitoisen tulkin ominaisuutena pidetään tilannetajua, kykyä hallita ja sopeutua tilanteeseen. Tulkin tulee hahmottaa kokonaistilanne ja ymmärtää mikä tehtävä hänellä tilanteessa on. Kykyä mukautua erilaisiin, myös muuttuviin tilanteisiin pidetään välttämättömänä: ”[...] et vaikka olis kuinka hyvä kielitaito ja supliikki niin

jos sitä tilannetta ei hallitse eikä niinku kykyne niihin muuttuviin tilanteisiin niin siitä kielitaidosta ja supliikista ei oo mitään hyötyä (.) et se on oikeastaan se tärkein ominaisuus”.

Tulkkauksilanteissa on usein muuttuvia, yllättäviä ja henkisesti raskaita tekijöitä, minkä vuoksi tulkin asennetta, jolla hän menee tulkkauksilanteeseen, pidetään olennaisena. Tulkin tulee myös sietää hyvin stressiä ja painetta, olla avoin, ennakkoluuloton ja ”psykkisesti joustava”, sillä hänen pitää pystyä toimimaan myös hankalien ihmisten kanssa ja epämiellyttävissä tilanteissa: “[...] kun kuulustelut pidetään sellissä eli ne psykkiset olosuhteet on aika huonoja”; “[...] ni silloin kävin paljon myös vankilassa [...] ni se oli aika pelottava ympäristö”.

Työn viestinnällisestä luonteesta johtuen pätevältä tulkilta edellytetään myös sosiaalisia vuorovaikutustaitoja tai kuten eräs haastateltava toteaa, sosiaalista tilannetajua. Tulkin tulee erään haastateltavan mukaan kyetä ”luontevasti tulemaan erilaisten ihmisten kanssa toimeen”, ja hänen pitää ”mielellään puhua”, sillä sitä hän työssään paljon tekee.

6.3.3. Itsevarmuus ja itseluottamus

Tulkin tulee luottaa omiin kykyihinsä, ja hänellä on oltava ”määrättyä” itsevarmuutta. Epävarmuus ja itsensä kyseenalaistaminen voi mahdollisesti johtaa vääriin käänösratkaisuihin, esimerkiksi silloin, kun tulkin kuulema sana ei näennäisesti sovi kontekstiin. Tulkit eivät kuitenkaan voi tietää tai ymmärtää kaikkea, minkä vuoksi käänösvirheiltä ei voi välttyä: “[...] kaikki tulkit tekevät virheitä ei ole olemassa virheetöntä tulkkia ei nuorta eikä vanhaa van- vanhatkin tekevät virheet (.) erilaisia kun alussa mutta tekevät [...]”. Haastateltavat niin ikään korostavat rohkeutta pätevän tulkin piirteinä, sillä tulkin tulee tarvittaessa uskaltaa pyytää asiaan tarkennusta, sen toistamista tai lisää taustatietoa.

6.3.4. Ammattietiikka

Aineistosta nousee esiin tulkkauseiikan tuntemus. Ammattietiikkaan kuuluu, että tulkki tulkkaa kaiken sanotun tarkasti mitään lisäämättä ja mitään pois jättämättä (Oikeusministeriö 2012). Tulkki on puolueeton eikä toimi tulkattavan asiamiehenä, edustajana tai neuvonantajana. Vaikkakaan tulkin ammattinimike ei Suomessa toistaiseksi ole suojattu ja näin ollen ei ole lakia tulkin vaitiolo-

velvollisuudesta, tulkkia katsotaan kuitenkin sitovan salassapitovelvollisuus. (Mt.) Salassapitovelvollisuus edellyttää, että tulkin on pidettävä salassa kaikki toimeksiannon aikana tietoonsa saama (ks. esimerkki 8.).

Esimerkki 8.

T: [...] tulkillahan on valt- vai tiolovelvollisuus että hän ei voi niinku mennä seuraavaks jonnekin bild-zeitungiin antamaan haastattelua et hei mä tein näin siis tulkin pitää tietää just se että kaikki se mitä minkä hän kuulee ni se on tarkoitettu vain hänen korvilleen tai sille jolle hän tulkkaa [...]

Luotettavuuden lisäksi haastateltavat painottavat tulkin täsmällisyyttä. Tulkin tulee olla sovittuna aikana sovituspaikassa, hänen ei tule myöhästellä ja hänen tulee ilmoittaa hyvissä ajoin, jos on estynyt tulemasta paikalle: "[...] ollaan tietysti ajoissa paikalla ja (.) ja ja varataan aika aikaa (naurahtaa) siihen että ollaan kokonaan asiakkaan käytettävissä eikä eikä esimerkiks nyt sitten vaikka vaikka tota puhuta välillä jotain puhelimesta jotain muuta jos siihen olis tilaisuus [...]" Eräs haastateltava mainitsee niin ikään rehellisyyden hyvän tulkin piirteeksi, sillä tulkin tulee laskuttaa asiakasta vain tehdystä työstä ja ajetuista kilometreistä.

6.3.5. Tulkin yleissivistys

Yleissivistyksen tärkeys nousee aineistosta voimakkaasti esille, kuten eräs haastateltava toteaa: "tietyt perusasiat pitää niinku tietää". Välittääkseen kuulemansa viestin toiselle kielelle, tulkin on ensin ymmärrettävä mitä puhuja haluaa sanoa, minkä vuoksi huolellinen toimeksiantoon valmistautuminen on olennaisen tärkeää. Aina kuitenkin tulkin valmistautumisen aikana omaksutut tiedot eivät riitä kattamaan viestin sisältämää informaatiota, minkä vuoksi tulkilla tulee olla maailmantietoa ja yhteiskuntatietoa (ks. luku 4.3.). Hyvä yleissivistys tukee siten tulkin ymmärtämiskykyä, ja siitä on apua myös hankalissa sekä yllättävissä tilanteissa, joita tulkki työurallaan kohtaa, kuten erään haastateltavan toteamuksesta ilmenee: "[...] sieltä voi kyl tulla juttua niinku ihan ihan melkein mistä vaan että ihmiset ovat lukenee jostakin lehdestä jotakin ja sitten sun pitää vaan että jo sä tiedät mistä on puhe niin niin silloin sinun on huomattavasti helpompaa tulkata se".

Uuden tiedon omaksuminen ja tiedon kartuttaminen vaatii luontaista motivaatiota, minkä vuoksi tulkin on oltava avoin, tiedonhaluinen ja valmis perehtymään eri aihealueisiin (AIIC 2012; Kutz

2010, 288; ks. esimerkki 9.). Tietojen tulee olla ajan tasalla, jotta ne ovat spontaanisti, vaistomaisesti käytettävissä, mutta tulkin tietous ei kuitenkaan ole rajattu ainoastaan aktiiviseen käyttöön (ks. esimerkki 10. ja 11.), sillä Seleskovitchin (1988, 66) mukaan tiedon kartuttaminen muodostaa vuosien kuluessa lähes tiedostamattoman henkisen pääoman, jota tulkki hyödyntää syventyessään uusiin aiheisiin aina uudestaan.

Esimerkki 9.

T: [...] noissa talouspiireissä ni pyörii hirveästi noita lyhenteitä ja jos ei uutisia seuraa ni sitten ni sitten on niinku ihan voi sanoa suoraan että sitten on tulkki kyllä kusessa jos ei oo seurannu noita hommia koska niitä niitä termejä niitä ei voi edes kielitaidon perusteella parhaankaan kielitaidon avulla ni ei vaan pysty mistään kehittämään et ne pitää tietää ja siks on pakko vaan seurata seurata tota niitä uutisia ei siinä oikeen muu auta

Esimerkki 10.

T: [...] parempi on vaikka tietää että välttämättä jotain tietoa EI todennäköisesti tarvii niin silti ois hyvä seurata mahdollisimman laajasti uutisia ja maailman tapahtumia sillä joku noheva tai mielestään noheva asiakas haluaa omassa puheenvuorossa viitata johonkin juttuun joka ei sinänsä liity suoraan siihen kokouksen aiheeseen mutta halusipahan vaan jollakin tavalla prassaila tai priljeeraata [...] mahdollisimman paljon olis hyvä tietää mutta kun se täydellinen yleissivistys sitä ei oo olemassa niin se pitää tulkin niinku siinä [...] sitten vaanku päättää että millä tavalla hän seuraa maailman kulkua

Esimerkki 11.

T: [...] sitä ei välttämättä koskaan käytännössä missään tarvita mutta mutta mutta voi tulla tilanteita jossa jossa jossa viitataan niinku joihinkin asioihin mitkä on tapahtuneet vuonna yks ja kaks [...] jos sä tiedät jos sä osaat sijoittaa sen kartalla niin silloin sä et oo pelkän kuulon varassa vaan sä tiedät mistä on kysymys [...] mutta ainakin että tietää tietää nykytilanteen tietää tietää siis siis mitä tapahtuu omien kieliäluiden kulttuurielämässä noin SUURINPIIRTEIN [...] se tarkoittaa semmosta tunnetta et sä niinku tunnet olevasi kotona kun puhutaan tällaisista tietyistä perusasioista [...] yleissivistykseen kuuluu että sä olet kiinnostunut myöskin muista asioista kuin siit- siitä mikä mikä mikä suoraan suoraan liittyy johonkin työasiaan [...]

Ammattitaitoinen tulkki ei siis pelkästään valmistaudu toimeksiantoihin, vaan hän myös seuraa aikaansa. Vuosien saatossa tulkki omaksuu ja kartuttaa tietoa rutiininomaisesti, ja näin hänen ihmisistä ja maailmasta koostuva kokemuspääomansa laajenee (Seleskovitch 1988, 71; ks. esimerkki

12.). Yleissivistys vaikuttaa siten tulkkauksen laatuun, sillä tulkki ei siirrä sanoja, vaan ajatuskokonaisuuksia toiselle kielelle ja toiseen kulttuuriympäristöön. Kuten luvussa 4.4.4. todettiin, tulkkaus on myös aina kontekstisidonnaista, sillä konteksti täydentää yhdessä tulkin omien tietojen kanssa sanojen kielellistä merkitystä ja antaa tulkkille käyttöön tietoja, joiden avulla hän voi täyttää ymmärryksessä olevia aukkoja (Fritz 2006, 28). Kognitiivinen konteksti puolestaan muodostuu progressiivisesti tiedoista, joita tulkki ottaa puheesta. Koska konteksti muodostuu vasta vähitellen, tulkki pysyttelee usein aluksi lähellä lähdeviestin sanatasoa ja siirtyy puheen edetessä vapaampiin muotoiluihin, kuitenkin sillä oletuksella, että lähdeviestin merkitys hänelle avautuu. (Fritz 2006, 29.)

Esimerkki 12.

T: mun mielestä tässä kääntäjän ja tulkin ammatissa tavallaan on että sitä kehittyi niinku koko ajan siitä tulee niinku tietynlainen elämäntapa esimerkiks just siitä tiedonhankkimisesta että ku se on niin päivittäistä rutiinia [...] vaikka ei välttämättä tarvii sitä käänöksessä ikinä mutta se vaan on semmoinen et pitää tietää et häiritsee jos niinku ei tiedä niin tavallaan sitä kautta se sillä tavalla se yleissivistys kasvaa siinä niinkun niinkun ihan päivittäisessä elämässä ilman että sille varsinaisesti niinku tekee mitään ja on niinku utelias ja semmone monipuolinen ja niinku tavallaan kaikesta kiinnostunu se on kyllä yks edellytys tällä alalla toimimiseen mun mielestä koska tota mitä laaja-alasempi on niin sitä paremmat työmahdollisuudet on [...] siitä tulee niinku ittelles paljon varmempi olo siitä taustatiedosta ja kaikesta mutta juuri se että että tavallaan tässä työssä kaikesta on hyötyä ja on syytä olla kiinnostunu kaikesta että se on ehkä se semmone jonkinlainen kehittymisedellytys myös

Kuulijan on mahdollista ymmärtää lähellä lähdeviestin sanatasoa pysyttelevää tai vaillinaista tulkkausta silloin, kun hänen omat tietonsa käsiteltävästä aiheesta riittävät kattamaan tietovajeen. Esimerkiksi silloin, kun kuulija vastaanottaa tulketta äidinkielellään ja on tulkattavan aihealueen asiantuntija, jolloin hänen tietoutensa tulkattavasta aihepiiristä on oletettavasti kattavampi kuin tulkin. Jos tulkkauksessa ilmenee ongelmia, esimerkiksi tulkki tekee pieniä kielellisiä virheitä tai tulkkauksessa ilmenee epäloogisuutta, asiantuntijan on tästäkin huolimatta mahdollista ymmärtää tulkkausta (ks. esimerkki 13.). Eräs haastateltava käyttää tästä käsitettä ”korjaava kuuleminen”, jolla hän tarkoittaa sitä, että kuulijan omat kielelliset ja aihealuetta koskevat tiedot täydentävät tulkkauksessa ilmeneviä aukkoja (ks. esimerkki 14.).

Esimerkki 13.

T: [...] mutta tietenkin sitten kaikesta ei voi tietenkään kaikkea tietää sitä ei kus- kukaan lähde varmaan kiistämäänkään ja ja tuota silloin tietenkin se vahva kielitaito on sitten ratkasevassa merkityksessä et jos jos tulee vaan semmosia tilanteita että ei niinku ymmärrä viestiä vaikka ne sanat sieltä löytyykin niin sitten tietenkin se mahdollisimman vahva kielitaito on sitten se selviytymisen selviytymisen ratkaseva avain että et sit pitää vaan turvautua ja luottaa siihen että vaikka ei nyt sitä viestiä täysin ymmärtänykkään niin silti toivon että et ku mä lähde si- valitettavasti sanatasolla tulkkaamaan niin toivottavasti sitten se asiantuntija joka kuuntelee niin sillä perusteella sitten pystyy ymmärtämään sen sen viestin että siinä niinku se kielitaito yleissivistys kulttuurintuntemus [...]

Esimerkki 14.

T: [...] sä olet niinku ääni kuulijan korvassa ja kuulijoilla äidinkielen puhujilla on on ominaisuus ja taipumus kuulla asiat oikein silloin kun tulkki tekee vain pieniä virheitä [...] et se sun käyttämä termi ei ole AIVAN oikea mut se on kuitenkin riittävän lähellä niin ni sillen se viesti menee niinku eteen päin et et tällästä korvaavaa kuulemista tapahtuu niinku vastaanottajan korvassa [...]

6.3.6. Kulttuurintuntemus

Haastatteluaineistosta nousee esiin, että keskeisenä osana tulkin ammattitaitoa pidetään sitä, että tulkki tiedostaa kulttuureiden ja siten eri toimintaympäristöjen erot ja yhtäläisyydet. Tulkin tulee ymmärtää kulttuurien erilaisuus ja niille ominaiset asenteet sekä viestintätavat, sillä viestin lähettäjä ja vastaanottaja tulevat erilaisista kulttuuritaustoista, minkä vuoksi he hahmottavat ja tulkitsevat maailmaa eri tavoin (ks. myös luku 4.2.). Tämän lisäksi eräs haastateltava korostaa, että tulkin on tunnettava yhteiskunnallisten instituutioiden erot ja yhtäläisyydet sekä tiedettävä, ketkä ovat instituution vaikuttajat ja mitä konnotaatioita heihin yhdistetään. Hänen mukaansa tulkin tiedot viestinnän taustalla olevista tekijöistä parantavat tulkkauksen laatua, sillä siten tulkki löytää kontekstiin sopivia nyansseja (ks. esimerkki 15.).

Esimerkki 15.

T: [...] se voi olla voi olla et se on ihan jotenki vaan implisiittistä et se ei nyt niinku välttämättä edes näy siinä mut jos mä en tuntis häntä ni se vois näkyä siinä tulkkauksessa et on huono kömpelö tulkkaus et jotain et joku vaan ei niinku toimi (naurahtaa) et et jotain jotain semmosta ja tietää tietää jotenki et se mitä ihmiset sanoo niin kyllä se avautuu paljon paremmin kun jotenki tajuaa sen mikä siellä taustalla on ja semmoset niinku heidän semmoset ikään kuin oletuksensa [...]

6.4. Ammattitaidon ylläpitäminen ja kehittäminen

Haastateltavat ylläpitävät ja kehittävät ammattitaitoaan eri tavoin. Tavoiksi mainitaan niin työnteke, kotona käytettävät kielet, matkustelu, median seuranta kuin sosiaaliset kontaktitkin. Seuraavaksi tarkastellaan näitä lähemmin.

Työnteko

Puolet haastateltavista kertoo pitävänsä ammattitaitoaan yllä työtä tekemällä (ks. esimerkki 16.). Kolme heistä harjoittaa niin tulkin kuin kääntäjänkin ammattia ja neljäs toimii päätoimisena tulkkina. Yllättävää kuitenkin on, että puolet haastateltavista ei maininnut ammatinharjoittamista keinona ylläpitää ja harjoittaa tulkkaustiedollisia ja tulkkaustaidollisia valmiuksia.

Esimerkki 16.

T: [...] oikeastaan se tulee siinä työn kautta ja työtä tekemällä ja sitten kun joutuu kuitenkin kaiken aikaa etsimään ratkasuja ongelmiin ja kielellisiin pulmiin ynnä muihin niin sitten kehittyy semmoinen öö [...] itseään ylläpitävä prosessi että ku kokoajan tekee ja etsii ja etsii uusia asioita niin siinä sitten oppiikin jotain

Kotikielet

Kolme tulkkia, jotka asuvat Suomen rajojen ulkopuolella, ylläpitää A- ja B-työkielitaitoansa kotona; suomea ja saksaa äidinkielenään puhuva tulkki kommunikoi suomeksi puolisonsa ja saksaksi lapsensa kanssa. Saksaa äidinkielenään puhuvan tulkin puoliso on suomalainen, ja heidän lapsensa ovat kasvaneet kaksikielisessä kodissa. Taas suomea äidinkielenään puhuvan tulkin kotikieli on saksa.

Matkustelu

Yli puolet haastateltavista sanoo matkustavansa säännöllisesti maahan, jossa puhutaan heidän B-työkieltään. Matkustelu on keino päästä harjoittamaan kieltä ja siirtyä toiseen kulttuuriympäristöön, mutta se tarjoaa myös mahdollisuuden nähdä perhettä, sukulaisia, ystäviä tai tuttuja, jotka asuvat toisessa maassa kuin tulkki itse. Ammattitaidon ylläpitämisen kannalta haastateltavat pitävät matkustelua hyvinkin tärkeänä (ks. esimerkki 17.).

Esimerkki 17.

T: [...] mä yritän matkustella koska se kuitenkin jotenkin se se se on kaikista konkreettisen tapa tapa niinku siirtyä siirtyä siis maailmasta a maailmaan b tai c (.) ja se et että ympärillä ihmiset niinku puhuu toista kieltä niin silloin silloin sun aivot niinku rukkautuu sille kanavalla [...] näinhän lapset oppii kielen (.) että ne on siinä ympäristössä tämä on tavallaan niinku yksi tapa assimiloitua tai tai kasvaa olla osa sitä yhteisöä missä sä milloinkin olet et et et sä rupeat puhumaan sillä tavalla ku ne puhuu sä rupeat niinku elehtimään ja muutenkin käyttäytymään sillä tavalla kun siinä siinä siinä kontekstissa tehdään ihminenhan on hirveän kontekstisidonnainen ja tulkkauksessa se konteksti on on on myös hirveän suuri apu (.) [...] tulkki ei yksittäisiä sanoja käännä vaan tulkki niinku siirtää yhden puhekokonaisuuden tai ajatuskokonaisuuden toiselle kielelle ja se miten miten se siirtyy niin siinä se konteksti millä tavalla se tehdään ja millä millä millä kielen rekisterillä se tehdään on HYVIN kontekstisidonnaista [...]

Media

Jokainen haastateltava sanoo ylläpitävänsä ammattitaitoaan seuraamalla joukkotiedotusvälineiden välittämää informaatiota. Ajankohtaisten asioiden ja tapahtumien seuraamista pidetään näin ollen hyvin olennaisena tekijänä. Haastateltavien käyttämiä painettuja ja sähköisiä medioita ovat niin sanomalehdet, kirjat, internet, televisio kuin radiokin.

Yhtä tulkkia lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kertovat lukevansa joko lehtiä tai kaunokirjallisuutta B-työkielellään. Kolme suomea äidinkielenään puhuvasta haastateltavasta mainitsee katsovansa saksankielisiä televisio-ohjelmia. Niin ikään radion kuuntelu, tulkkausalalan tutkimusten ja käänösalan tiedostusten seuraaminen mainitaan keinoiksi pysyä ajan tasalla. Lisäksi puolet haastateltavista ilmoittaa seuraavansa uutisia. Ainoastaan suomea äidinkielenään puhuva tulkki, joka asuu Suomen rajojen ulkopuolella, sanoo täyttävänsä saksankielisiä sanaristikoita ja kuuntelevansa suomalaista musiikkia. B-työkieleltään haastateltavat käyttävät lisäksi viestiessään kavereiden ja tuttavien sekä asiakkaidensa kanssa.

6.5. Toimeksiannosta kieltäytyminen

Kuusi tulkkia kahdeksasta sanoo kieltäytyvänsä toimeksiannosta silloin, kun heillä ei ole aikaa hoitaa toimeksiantoa muiden työtehtäviensä vuoksi. Kaksi tulkkia mainitsee lisäksi mahdollisen toimeksiannon kanssa päällekkäin menevän ulkomaanmatkan olevan esteenä työtehtävän vastaanot-

tamiselle. Ainoastaan kaksi tulkkia sanoo kieltäytyvänsä toimeksiannosta silloin, jos tulkattava aihe on heille täysin vieras eikä valmistautumiseen ole riittävästi aikaa (ks. esimerkki 18.).

Esimerkki 18.

T: [...] mä en niinku kieltäydy semmosista keikoista paitsi jos valmistautumisaika ei riitä et jos aihe on sellanen et mä en tunne sitä niinku riittävän hyvin jo entuudestaan ja mulla on vaikkapa yks päivä aikaa valmistautua niin en en missään nimessä lähtis koska joku semmone terve itsekritiikki pitää olla et pitää vaan tietää missä ne omat rajat kulkee että ei halua kuitenkaan lähteä itseään niinku nolaamaan sinne ja koska jos tulkkaus ei toimi ni ei ne asiakkaatkaan saa siitä mitään irti ja tota sit se on niinku molempien kannalta ikävä tilanne [...]

Eräs haastateltava sanoo kieltäytyvänsä oikeustulkkaukseen liittyvistä toimeksiannoista kokonaisuudessaan, sillä mielestään hän ei tiedä alasta riittävästi, kuten siitä, miten oikeudessa toimitaan tai millä tavoin oikeusprosessi etenee. Hän pitää erittäin tärkeänä sitä, että oikeusistunnoissa toimiva tulkki hallitsee alan ja kykenee virheettömään tulkkaukseen, sillä kyseessä on ”oikeasti tärkeät asiat, joilla on merkitystä”. Haastateltava ei siis koe, että hän tuntisi kyseistä toimintaympäristöä riittävästi, minkä vuoksi hän ei ole valmis ottamaan vastuuta tulkkauksen virheettömyydestä. Hän painottaa kieltäytyvänsä toimeksiannoista nimenomaan oikeusturvasyistä.

Toinenkin haastateltava sanoo kieltäytyvänsä toimeksiannosta silloin, jos kyse on alasta, jota hän ei mielestään hallitse. Tämänkaltaisia aloja ovat sellaiset, joissa operoidaan pääasiassa numeroilla, sillä mielestään hänen on vaikeaa hahmottaa numeroita kuulemalla. Hän kieltäytyisi myös toimeksiannoista, joissa muoto on sisältöä tärkeämpää, ja kertoo kieltäytyneensä juuri sen vuoksi hyvin korkean tason tulkkausista, joissa ”pilkun paikkakin oli tärkeämpi kuin mikään muu”.

Kolmas haastateltava puolestaan toteaa, että hän ei mielellään ota toimeksiantoja vastaan, jotka eivät vastaa hänen keskeisintä osaamisaluettaan, mutta kieltäytyminen ei kuitenkaan ole aivan ehdotonta. Hän myös sanoo valitsevansa toimeksiantoja oman kiinnostuksensa perusteella, muun muassa silloin, kun töitä on paljon hän valitsee kahdesta toimeksiannosta sellaisen, jonka aihepiiriä hän mieluummin tulkkaa ja joka on hänelle tutumpi, sillä kyseinen toimeksianto on henkisesti vähemmän kuormittavampi (ks. esimerkki 19.).

Esimerkki 19.

T: [...] esimerkiks joku neuvottelu tai tämmöne niinku keskustelutilaisuus niin tuntuu et siinä saa olla niin niinku jotenkin niin täysillä et se on sosiaalisestiki aika kuormittavaa et et on niinku ihan eri asia olla siinä vaikka nyt siinä oikeussalissa sitte tulkkaamassa jotai juttua et sun ei tarvii olla yhtään niinku sosiaalinen et sä tulkkaat sen se on enemmän niinku mekaanisempaa et vaikka sä oot siinä sun ei tarvii olla mitenkään niinku empaattinen tai niinku eläytyä siihen mut sen sijaan ku sä oot niinku semmosen neuvottelupöydän äär- ääressä niinku yhtenä yhtenä siitä tiimistä tavallaan ni kyl mä ainakin koen että et jos siinä on yks semmone robotti se tai jos tulkki on siinä niinku robotti ja kaikki muut on jotenki niinku omana itsenään siinä mukana ni tota se ei toimi sillee et se on joskus silleen et niinku tuntuu että jos on väsyny joutuu hirveästi kasaamaan itsensä et jaksaa niinku olla siinä ja jotenki niinku aistii sen koko tunnelman

Kaksi haastateltavaa kahdeksasta ei tee simultaanitulkausta, vaan tulkaa ainoastaan konsekutiivisesti. Syyksi tähän tulkkikoulutuksen saanut haastateltava toteaa olevan se, että simultaanisesti tulkattavia toimeksiantoja oli ollut erittäin harvoin, minkä vuoksi taitoa ei voinut riittävästi harjoittaa. Tästä johtuen hän kokee, että hänellä ei ole enää riittävästi ammattitaitoa kyseisen tulkauslajiin harjoittamiseksi. Puolestaan itseoppinut tulkki kertoo, että hän ei osaa tulkata simultaanisesti, koska ei ole saanut alan koulutusta. Myöskään muistiinpanotekniikkaa hän ei hallitse, minkä vuoksi hän sanoo käyttävänsä ”perinteisiä ranskalaisia viivoja”.

Haastateltavat eivät ole kieltäytyneet toimeksiannoista moraalisten syiden takia, mutta vajaa puolet haastateltavista sanoo kieltäytyvänsä siinä tilanteessa, jos tulkattava aihe tai asiakaskuntaa edustava ryhmä on voimakkaasti ristiriidassa heidän omien näkemystensä tai käsitystensä kanssa. Eräs haastateltava ei ottaisi toimeksiantoa vastaan, jos hänen olisi tarkoitus tulkata tiettyä uskonnollista tai poliittista näkemystä edustavan ryhmän tilaisuudessa. Toinen haastateltava kieltäytyisi ihmisarvoon liittyvistä toimeksiannoista, jotka olisivat täysin hänen aatemaailmaansa ja periaatteitaan vastaa; ”[...] joku tolkku pitää olla että en mä edes rahasta tulkaa jolleki neonatseille tai jotain tämmöstä jos nyt karkeasti tämmönen esimerkki heitetään [...]”. Kolmas tulkki sanoo kieltäytyvänsä silloin, jos toimeksiannon aihepiiri tai jonkin muu toimeksiantoon liittyvä tekijä olisi hänelle henkilökohtaisesti hyvin vastenmielinen, kuten tulkaus pornografisen elokuvan kuvauksissa.

6.6. Toimeksiantoon valmistautuminen

[...] pyrin pääsemään sisään siihen sen tota asiakkaan maailman rakenteeseen että ymmärtäis että ei liikkuis pelkästään sanatasolla vaan myöskin että oikeesti ymmärtäis mistä mistä on kysymys niin siitä saa myös itsevarmuutta sitten siihen omaan työhön koska kun on jonkinlainen käsitys siitä mihin mennään (Haastatteluaineisto 2012).

Haastateltavat ovat yhtä mieltä siitä, että toimeksiantoon valmistautuminen riippuu siihen käytettävissä olevasta ajasta. Huolellinen valmistautuminen edellyttää, että aikaa on käytettävissä aina viikosta muutamaan viikkoon, mutta tätä mahdollisuutta ei aina kuitenkaan ole. Jos valmistautumisaikaa ei ole riittävästi, niin silloin työstä suoriutumiseen vaikuttaa erityisesti tulkin yleissivistys, sillä pohjatiedot vaikuttavat kykyyn analysoida vastaanotettua viestiä (ks. esimerkki 20.). Myös koulutus ja kokemuksen myötä syntyvät rutiinit auttavat tulkkia selviytymään vieraisissa tilanteissa, kuten eräs haastateltava toteaa: "[...] taas on aika paljon tilanteita joihin ihan kylmiltään menee siihenkin siinäkin tiettenkin taas kyllä auttaa koulutus ja rutiini että ja nimenomaan se stressin ja tilanteen hallinta [...]". Jos taas tulkattava aihepiiri on tulkille entuudestaan tuttu, niin toimeksiantoon valmistautuminen vaatii vähemmän työtä, sillä tulkki pystyy hyödyntämään omaa "tietovarastoaan" eli jo omaksumiaan tietoja (Seleskovitch 1988, 64).

Esimerkki 20.

T: [...] jos on tilanne on se että voitko huomenna tulla niin sitten sanon minä ainakin sanon että voin tulla kyllä MUTTA en valitettavasti ehdi valmistautua jotenka se mennään sitten suurin piirtein tällä yleistieto pohjalla koska aikaa ei oo valmistautua mihinkään [...]

Haastatteluaineistosta nousee esiin, että kiireellisiä tapauksia, joihin tulkit eivät välttämättä ehdi valmistautua, ovat asioimistulkkaustilanteet, kuten poliisi- ja lääkäritulkkaukset (ks. esimerkki 21.).

Esimerkki 21.

T: [...] sitten tietysti on semmosia että jos joku tuli soittaa ja sanoo että me ollaan nyt saatu kaks suomalaista hassiskuriiria kiinni tosta tien varrelta että voisitko tulla puolen tunnin päästä niin silloin ei ehdi kovin paljon valmistautua et sitten sinne lähdetään kylmiltään mut sit mul on tietysti sanakirjat ja kaikki tämmöset sitten varmuuden vuoks mukana että mut se on enemmän tämmöstä materiaalista valmistautumista että niihin ÄKKITILANTEISIIN ei voi valmistautua ja samoin jos menet sairaalaan johonkin ni sinnekin lähetään melkeimpä heti ja siihen ei voi kovin paljon valmistautua täytyy vain toivoa et se sitten sujuu mahdollisimman hyvin

Yli puolet haastateltavista pitää materiaalin saamista toimeksiantajalta olennaisena osana toimeksiantoon valmistautumisessa. Mitä enemmän tulkki tietää esimerkiksi konferenssin ohjelmasta, aikataulusta, puhujista sekä yrityksistä ja järjestöistä, joita puhujat edustavat, niin sen paremmin hän voi haastateltavien mukaan valmistautua tulkkaukseen. Jos taas kyseessä on oikeustulkkaustilanne, niin eräs haastateltava toteaa valmistautuvansa siihen saamansa haastehakemuksen avulla ja perehtymällä haastehakemuksessa olevaan juridiseen ja tekniseen sanastoon. Toinen haastateltava puolestaan haluaa saada esitutkintapöytäkirjat, kaikki syytekirjelmät ja muut vastaavat, jotta hän voi varautua myös yllättäviin tilanteisiin: ”[...] oikeusasioissa mä oon aika tiukka siinä et pitää saada hirveästi tietoo etukäteen koska muuten siellä voi joutua ihan semmoseen tilanteisiin mistä ei voi mitenkään selvitä ilman ilman niinku etukätöys- etukäteistietoja”.

Aina tulkki ei kuitenkaan saa toimeksiantajalta materiaalia, mikä haastateltavien mukaan ei saa haitata omaa valmistautumista. Tulkin tulee olla omatoiminen ja etsiä mahdollisimman paljon aiheeseen liittyvää tietoa, kuten seuraavasta tulkin lausumasta käy ilmi: ”[...] taitaa olla siinä tulkkaus- tulkkisopimuksen ku takapuolella on ne ehdot niin siinäkin taitaa olla kaksi viikkoa etukäteen pitää toimittaa materiaali mut ei sitä käytännössä koskaan saa niin aikasin ja silloin ei passaa jäädä ruikuttaan vaan silloin pitää rueta ite valmistautumaan siihen niinku tavallaan turvatakseen oman selustansa [...]”.

Haastateltavat sanovat valmistautuvansa toimeksiantoon perehtymällä aiheen tematiikkaan ja tekemällä termityötä. Tiedonhakumenetelmänä internet on haastateltavien keskuudessa yleisimmin käytetty, sillä esimerkiksi monilla yrityksillä on omat internetsivustot, joilla kerrotaan yrityksen valmistamista tai tarjoamista tuotteista, palveluista sekä mahdollisesti esitellään myös yrityksen toimihenkilöt, jotka pitävät tulkattavassa tilaisuudessa puheita.

Haastatteluaineistosta esiin nousee myös fysiologinen valmistautuminen. Kaksi haastateltavaa pitää tärkeänä sitä, että he nukkuvat toimeksiantoa edeltävänä yönä hyvin ja riittävästi, sillä lepo vaikuttaa niin ajatuskykyyn kuin kehon toimintakykyynkin. Elimistön tulee siis olla valmistautunut psyykkiseen ja ruumiilliseen rasitukseen (Kutz 2010, 313). Ainoastaan yksi haastateltava mainitsee käytännön järjestelyt tapana valmistautua. Käytännön järjestelyihin kuuluu matkareittien selvittäminen tapahtumapaikalle ja samalle päivälle olevien toimeksiantojen aikatauluttaminen.

6.7. Työn laatu

Tulkin tehtävä on mahdollistaa, että osapuolet voivat viestiä keskenään kieli- ja kulttuurirajoistaan huolimatta. Osapuolilla on toisin sanoen oikeus tulla ymmärretyksi omalla äidinkielellään, ja tulkin rooli tilanteessa on puhtaasti viestinnällinen. Tulkattavan ja kuulijan väliseen kommunikointiin vaikuttavat kuitenkin parantavasti tai heikentävästi lukuisat eri tekijät, jotka johtuvat niin viestin lähettäjistä, vastaanottajasta, tulkista kuin itse tilanteestakin. Haastatteleamalla pitkän työuran tehneitä ammattitulkkeja pyrittiin kartoittamaan yksittäisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat tulkkauksen onnistumiseen ja selvittämään, mitkä tekijät puolestaan voivat vaikuttaa heikentävästi tulkkauksen laatuun ja johtaa mahdollisesti jopa osapuolten välisiin ymmärtämisongelmiin tai väärinkäsityksiin.

6.7.1. Laadun varmistaminen

Haastateltavat uskovat, että se, miten hyvin tulkki suoriutuu työtehtävistään riippuu eritoten hänestä itsestään. Tulkki voi siis vaikuttaa eri tavoin työnsä laatuun ja varmistaa, että osapuolet saavat äänensä kuuluviin ja ymmärtävät toisiaan eri kieli- ja kulttuuritaustoistaan huolimatta. Kaksi haastateltavaa uskookin tulkin itsensä tietävän, mitä onnistuneen lopputuloksen saavuttamiseksi tarvitaan ja kykenevän arvioimaan omaa suoritustaan kriittisesti. Lisäksi eräs haastateltava pitää kollegoilta saatavaa palautetta työssä kehittymisen kannalta tärkeänä. Vajaa puolet haastateltavista toteaa, että viime kädessä työn laadun takeena toimii tyytyväinen asiakas. Jos asiakas on tyytyväinen tulkin suoritukseen, niin se on myös parasta mainosta tulkille, sillä hyvä suoritus voi johtaa uusiin työtarjouksiin.

Kahden haastateltavan mielestä tulkkaus on silloin onnistunut, kun se on kattavaa ja vastaa alkuperäistä viestiä mahdollisimman tarkasti. Työnsä laatuun tulkki voi puolestaan vaikuttaa ylläpitämällä ja kehittämällä kielitaitoaan sekä seuraamalla ajankohtaisia asioita. Lisäksi kaksi haastateltavaa uskoo tulkin voivan vaikuttaa työnsä laatuun lisäkoulutuksen avulla.

Kuuden haastateltavan mielestä tulkin huolellinen valmistautuminen vaikuttaa suuresti työn laatuun. Toimeksiantoon valmistautuminen on siis keino varmistaa, että osapuolten välinen viestintä voidaan tulkata mahdollisimman hyvin. Tulkki on muun muassa perehtynyt kulloiseenkin tematiikkaan ja sanastoon, ja kykenee sen vuoksi ymmärtämään, mitä tulkattava haluaa sanoa ja kykenee välittämään viestin toiselle kielelle.

6.7.2. Laadun heikkeneminen

Tulkkaus on hyvin tilannesidonnainen viestinnänmuoto, minkä vuoksi siihen liittyy myös monia haasteita. Haastateltavien mukaan tulkkauksen laatuun voivat vaikuttaa heikentävästi tilanteesta, asiakkaista tai tulkista itsestään johtuvat tekijät. Vajaa puolet haastateltavista toteaa esimerkiksi tulkattavan fyysisen kunnan vaikeuttaneen tulkkausta, sillä tulkattavan puhetta on ollut hankala ymmärtää hänen humalatilansa tai krapulan vuoksi.

Tulkkausprosessiin ja siten tulkkauksen laatuun vaikuttaa erittäin olennaisena osana tulkin keskittymiskyky, joka voi heikentyä tulkkausolosuhteiden vuoksi. Eräs haastateltava pitää tärkeänä sitä, että tulkilla on mahdollisuus työskennellä rauhaisassa tilassa ja että tulkki voi keskittyä tulkkaamaan yhtä henkilöä kerrallaan. Puolet haastateltavista toteaa lisäksi tulkin vireystilan vaikuttavan työn laatuun. Esimerkiksi väsymys, nälkä tai seuraavan työtehtävän miettiminen voi vaikeuttaa tulkin keskittymistä, mikä taas vaikeuttaa kykyä prosessoida.

Tulkin tarpeisiin ei välttämättä aina kiinnitetä tarpeeksi huomiota. Puolet haastateltavista on sitä mieltä, että tulkkauksen laatu voi kärsiä silloin, jos tulkilla ei ole mahdollisuutta pitää riittävästi taukoja tai jos työpäivät venyvät liian pitkiksi (ks. esimerkki 22.). Myös tulkkaaminen yöaikaan voi olla tulkille hyvin rasittavaa, sillä tulkkaus on jatkuvaa tiedon prosessointia ja siten henkisesti hyvin kuormittavaa.

Esimerkki 22.

T: [...] työn laatu kärsii jos taukoja on liia vähän (.) no varsinkin simultaanitulkkauksessa se on sinänsä sinänsä taukoja tulee siinä kun on kaks tulkkia niin siinä saa sitten ottaa vähän rennommin aina välillä mutta konsekutiivitulkkauksessa varsinkin päivät monesti tuppaa venymään aika tiiviiksi että vaikka sitten on puhujat vaihtuu mutta tulkki ei vaihdu silloin kun niitä yksin tekee niin silloin kyllä huomaa että rupeaa iltapäivällä jo väsymään ja silloin tulkkauksen laatukin väistämättä kärsii jos pää ei toimi enää kunnolla [...]

Tulkin ammattisäännöstössä (SKTL 1994) ja Asioimistulkin ammattisäännöstössä (2002) yhtämittaisen tulkkauksen rajana pidetään yhtä tuntia, jonka jälkeen tulkilla on oikeus pitää tauko. Taukojen aikana tulkilla tulee olla mahdollisuus palautua rauhassa (Asioimistulkin ammattisäännöstö 2002). Jos tulkki taas tekee simultaanitulkkausta tulkkauskoipissa, hän ja toinen tulkki vuorottelevat tiheämmin, 15–20 minuutin välein, jolloin vuorossa ollut tulkki siirtyy niin sanottuun lepovuoro-

roon (Opetushallitus 2009). Lepovuorossa olevan tulkin tulee kuitenkin koko ajan seurata puhetta ja tulkkausta, jotta hän voi saumattomasti siirtyä takaisin tulkkausvuoroon ja tukea tarvittaessa vuorossa olevaa kollegaa (mt.) muun muassa kirjoittamalla lukuja ja erinimiä ylös sekä etsimällä sanoille käännöksiä esimerkiksi sähköisistä tai paperisista hakuteoksista (Haastatteluaineisto 2012).

Kaksi haastateltavaa kyseenalaistaa joidenkin toimeksiantajien tarkoituksen säästää tulkkipalveluiden kustannuksista palkkaamalla tehtävään yhden tulkin tarvittavan kahden tulkin sijasta. Tämänkaltaisiin ehtoihin suostuva tulkki ei ainoastaan aiheuta haittaa itselleen, mutta myös koko ammattikunnalle, sillä se voi johtaa vääristyneeseen hintakilpailuun ja palkkioiden alenemiseen sekä mahdollisesti negatiivisen ammattikuvan syntyyn, joka voi muodostua heikentyneen tulkkauslaadun vuoksi (ks. esimerkki 23.).

Esimerkki 23.

T: [...] mutta nykyään kyllä on tulkkausessakin ruettu ruettu kilpailemaan paitsi hinnalla myös laadulla tai sanon- tai ei laatu se on arvovärttinen sana sanotaan mieluummin niin että hinnalla on ruettu kilpailemaan ja sillä että on ruettu laistamaan näistä klassisista perussäännöistä (.) et kun vanha sääntö oli se että simultaanitulkkausta voi tehdä yksin ehdottomana maksimi- ehdottomasti maksimissaan yhden tunnin ja jos jos ja mieluummin mieluummin ei sitäkään mutta siihen voi suostua jos jos se on ehdottomasti maksimissaan tunnin kestävä tilaisuus [...]

Vajaa puolet haastateltavista pitää kollegoiden apua tärkeänä osa työn laadun varmistamisessa. Kollegiaalisuuden merkitys korostuu erityisesti tulkkausoppityöskentelyssä, jossa parin tukeen on voitava luottaa. Eräs tulkki mainitseekin tulkkauksen laadun kärsivän, jos yhteistyö kollegan kanssa ei toimi. Myös silloin, jos tulkki ei voi syystä tai toisesta ottaa toimeksiantoa itse vastaan, kollegiaalisuuden merkinä pidetään sitä, että asiakas ohjataan kääntymään toisen tulkin puoleen.

6.7.2.1. Olosuhteiden vaikutus laatuun

Tulkkauksen laatu voi kärsiä siitä, jos tilanteen olosuhteet eivät ole riittävän hyvät tai ne muuttuvat kesken tulkkausta. Esimerkiksi paikkaa voidaan vaihtaa yllättäen, mikä puolestaan voi häiritä tulkin keskittymiskykyä. Eräs haastateltava sanoo myös puuttuvansa asiaan, jos liikenteen melu on häiritsevää tai paikallaolija ryhtyy tupakoimaan.

Toinen haastateltava puolestaan kokee, että tulkkauksen laatu vaarantuu oikeusistunnon aikana silloin, kun tuomiota julistetaan. Suomen oikeusistunnoissa tuomari julistaa päätöksen, jonka tulkin tulee samalla tulkata. Tulkki ei kuitenkaan saa nähdä päätöstä etukäteen, vaan hänen on tulkittava päätöksen lukemisen aikana. Tämän haastateltava kokee niin tilanteena kuin kielellisestikin hankalana, koska kyse on juridisista termeistä ja ilmauksista. Oikeusasioissa käytettävillä termeillä ja sanamuodoilla on ratkaiseva merkitys, minkä vuoksi tulkkauksen on oltava erittäin tarkkaa.

Simultaanitulkkauksessa tärkeää on esteetön näkyvyys puhujaan ja mahdollisiin puhetta tukeviin apuvälineisiin, kuten kalvoihin ja PowerPoint -esityksiin, sillä niin auditiiviset kuin visuaalisetkin viestit tukevat tulkin ymmärrystä (ks. esimerkki 24.). Omat haasteensa tulkille aiheuttavat etätulkkauksen eri muodot, eritoten puhelintulkkaus, sillä siinä tulkki joutuu työskentelemään pelkästään kuulonsa varassa. Eräs haastateltava korostaa, että tilanteissa, joissa tulkki joutuu turvautumaan vain omaan kuuloonsa, äänentoiston tulee olla erinomaista. Kuusi haastateltavaa on yhtä mieltä siitä, että tekniset ongelmat voivat vaikuttaa häiritsevästi tulkkauksen laatuun. Esimerkiksi puhujan ääni kuuluu korvakuulokkeiden kautta liian hiljaa, kovaa tai ääni kaikuu, tulkin mikrofoni ei toimi tai kanavien kanssa on ongelmia. Toinen tulkki toteaa, että jos kuuluvuus ei toimi niin kuin pitäisi, niin se vaikuttaa hänen keskittymiseensä. Tulkit kuitenkin toteavat, että tämänkaltaisia ongelmia varten paikalla on teknikko, jonka tehtäviin kuuluu ratkaista mahdolliset tekniset ongelmat.

Esimerkki 24.

T: [...] jos on pelkän kuulon varassa niin niin se on huomattavasti vaikeampi tilanne silloin laatu kärsii koska mä koen että mun pitää nähdä se ihminen mun pitää nähdä se TILANNE ja ja tässä on taas tän kontekstin merkitys et konteksti pitää niinku nähdä ja ja kuulla ja tavallaan kokea kopissa tai tai tai sitten sitten pöydän vieressä istum- istumalla

6.7.2.2. Tulkattavista johtuvat haasteet

[...] suurin ongelma tulkille on tietenkin se asiakas ja tuota jos asiakas olis hyvä puhuja niin tulkeilla ei olis koskaan mitään ongelmia [...] (Haastatteluaineisto 2012).

Tulkkauksen laatuun vaikuttavat olennaisesti henkilöt, joiden puhetta tulkki välittää toiselle kielelle. Jokainen haastateltava sanoo kohdanneensa haasteita, jotka ovat johtuneet tulkattavasta. Ongelmat ovat johtuneet siitä, että puhuja ei ota huomioon tulkkausta tai ei ymmärrä, miten tulkkaus käytännössä vaikuttaa puheen pitämiseen. Eräs haastateltava mainitsee puhujan pitäneen puhetta liioitellun hitaasti ajatellen tulkin vain näin pystyvän tulkkaamaan. Yhden suurimmista haasteista tulkeille aiheuttavat kuitenkin puhujat, jotka lukevat valmiiksi kirjoitettua puhetta erittäin nopeasti ilman taukoja. Puhenopeuden lisäksi tulkkausta saattaa vaikeuttaa puheen sisältämät erikoisantermit. Valmiiksi kirjoitetuista puheista haasteellista tekee sen, että kirjoitettu puhe ei sisällä puhutulle kielelle tyypillisiä taukoja, toistoja ja painotuksia, minkä vuoksi puhe voi olla hyvinkin monotonista (ks. myös luku 4.4.5.).

Puhenopeuttakin haasteellisempina tulkit pitävät puhujan epäloogisuutta. Puhuja ei etene loogisesti asiasta toiseen, vaan ”hyppelhtii” asioiden välillä. Jos puhuja ei ilmaise itseään selvästi, tulkin voi olla hankala muodostaa loogisia yhteyksiä asioiden välille ja siten rakentaa ajatuskokonaisuuksia siirrettäväksi kuulijoille. Puheen ymmärtämistä voivat hankaloittaa myös puhujan käyttämä voimakas alueellinen murre sekä idio- tai sosiolekti. Myös saksan kielen eri variantit, kuten Itävallan saksa, ovat olleet osalle suomea äidinkielenään puhuvista tulkeista haasteellisia.

Puolet tulkeista kokee asioimistulkkaustilanteissa tulkkauksen laatua heikentävien tulkattavien, jotka eivät osaa viestiä tulkin kanssa. He muun muassa puhuvat pyynnöstä huolimatta liian kauan kerrallaan, jolloin tulkkauksen tarkkuus alkaa kärsiä tai he eivät anna tulkeille mahdollisuutta tulkita, vaan puhuvat samaan aikaan. Tällöin tulkin keskittyminen voi herpaantua, minkä seurauksena osa voi jäädä kuulematta tai unohtua tulkkaamatta. Haastateltavat kokevat myös tulkkauksen laadun kärsivän silloin, kun asiakkaat puhuvat toistensa päälle, itkevät tai huutavat tai käyttäytyvät toisiaan kohtaan aggressiivisesti. Myös välinpitämättömyys tilannetta ja siten myös tulkin läsnäoloa kohtaan voi hankaloittaa tulkin työtä, esimerkiksi silloin, kun asiakas ei reagoi tulkkeeseen. Eräs haastateltava toteaa myös, että asiakkaat eivät välttämättä ymmärrä toisiaan tulkkauksesta huolimatta. Syynä voi tällöin olla kulttuurierot, minkä vuoksi tulkin tulee yrittää löytää toinen keino viestinnän mahdollistamiseksi. Asiakkaat voivat kokea tulkin läsnäolon myös positiiviseksi asiaksi, koska tulkin avulla asiakas voi käyttää omaa äidinkieltään ja tulla ymmärretyksi. Toinen haastateltava kuitenkin toteaa, että asiakas voi myös ymmärtää tulkin roolin väärin ja nähdä tulkin auttavana maanmiehenä.

6.8. Oma kehitys

Haastateltavilla on kertynyt useiden vuosien työkokemusta tulkin työstä, ja jokainen heistä toteaa muuttuneensa näiden vuosien myötä. Poikkeuksellisesti eräs haastateltava uskoo, että hänen B-työkielitaitonsa ei ole enää niin hyvä kuin uransa alkuaikoina. Hän kuitenkin toteaa ei-kielillisen osaamisensa vahvistuneen työkokemuksen myötä. Taas toinen haastateltava sanoo sanavarastonsa kanttuneen, ja että varsinkin tietyt erikoisalojen sanastot ovat tulleet hänelle tutuiksi. Vajaa puolet haastateltavista viittaakin työn tuomaan rutiiniin, taitoon, joka on saavutettu tekemällä samoja aihealueita käsitteleviä tulkkaustoimeksiantoja. Kolmas haastateltava kertoo, että rutiinien myötä hän kykenee muodostamaan kattavamman kuvan kokonaistilanteesta, minkä vuoksi hänellä jää enemmän käsittelykapasiteettia viestin sisällön analysoimiseen ja siirtoon toiselle kielelle (ks. esimerkki 25.).

Esimerkki 25.

T: [...] mitä useammin niissä käy ni tavallaan ää niinku se ne rutiinit tulee niin paljon selvemmäks et sit siinä pystyy niinku voi aina enemmän aina paremmin keskittymään siihen itse substanssiin ja se ei tunnu enää niin kauheen kaoottiselta ja totaku tuntuu et aina välillä on niin hirveen monta toimijaa ja ei oikeen tiä kuka mitä ja ja aina tulee jotain uutta mut sit ku niitä kuvio- samoja kuvioita on toistanut niin monta kertaa niin tota jotenki tuntuu että että et niinku enemmän HENKISTÄ tilaa jää sitte sitte ihan siihen substanssiin eli siihen tulkattavaan tekstiin keskittymiseen

Eräs haastateltava kertoo lisäksi kokemuksen myötä saaneensa rohkeutta niin kysymysten esittämiseen kuin viestin sisällön tiivistämiseenkin. Kyky arvioida tilannetta on kehittynyt, minkä vuoksi hän pystyy paremmin erottamaan viestin sisällön kannalta oleellisen epäoleellisesta ja karsimaan näin ollen esimerkiksi turhat toistot. Haastateltava toteaa, että kuunteleminen, muistaminen ja jäsentäminen on helpottunut, mikä on tuonut hänelle uskallusta tiivistää ja varmuutta siitä, että mitään oleellista ei jää kuitenkaan tulkkaamatta. Kaksi haastateltavaa puolestaan sanoo kuulonsa tottuneen eri puhetapoihin, minkä vuoksi eri aksenttien ymmärtäminen on parantunut. Eräs haastateltava taas sanoo osaavansa valmistautua toimeksiantoon paremmin kuin aikaisemmin. Hän on oppinut valikoimaan toimeksiannon kannalta oleellista tietoa, niin sanotusti ”täsmävalmistautumaan”.

Jokainen haastateltava sanoo työkokemuksen tuoneen itsevarmuutta ja luottamusta omiin kykyihinsä. Eräs haastateltava sanoo kokemuksesta olleen apua hänen esiintymiskammoonsa. Toinen taas mainitsee, että itselleen ei ole enää ”niin armoton” kuin uran alkuaikoina, jolloin tehdyn toimeksiannon jälkeen tuli pohdittua sitä, mitä teki väärin ja mitä olisi voinut tehdä toisin. Kaksi haastateltavaa sanoo olevansa nykyään rauhallisempia kuin uransa alussa. Toinen heistä kertoo menevänsä tuntemattomaankin tilanteeseen rentona, vaikka ei olisi ehtinytkään valmistautua. Työrutiiniin myötä siis jännitys on lieventynyt, eivätkä haastateltavat stressaa enää samalla tavoin kuin uransa alussa. Kaksi haastateltavaa kertoo myös oppineensa ottamaan empaattista etäisyyttä työhön, toisin sanoen tulkattavat ja heidän sanansa ja tekonsa eivät herätä haastateltavissa samankaltaisia tunteita kuin alussa. Esimerkiksi osapuolen valehtelu toiselle ei saa enää ärsyyntymään tai tulkattavan saama vankeusrangaistus ja hänen pyyntönsä tulla vieraillemaan vankilassa tuntemaan sääliä.

Eräs haastateltava sanoo, että hänen kollegiaalisuutensa on parantunut. Hän on nähnyt, miten tärkeää on auttaa kollegaa ja tehdä yhteistyötä, sillä simultaanitulkkausta tehtäessä ongelmat ja tehdyt virheet vaikuttavat kaikkiin, jotka työskentelevät saman kielen tulkkauskoipissa.

6.9. Yhteenveto

6.9.1. Analyysin keskeisimmät tulokset

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, millainen on ammattitaitoinen tulkki eli mistä tekijöistä tulkin ammattitaito koostuu ja tarkastella erityisesti tulkin tietoja ammatinharjoittamisen näkökulmasta. Haastatteleamalla pitkän työuran tehneitä ammattitulkkeja haluttiin lisäksi saada selville, millä tavoin ammattitaitoa voidaan ylläpitää ja kehittää sekä millä tavoin tulkkauksen laatu voidaan varmistaa ja milloin laatu puolestaan kärsii.

Tutkielmassa on tarkasteltu koulutuksen merkitystä ammattitaidon rakentumisessa. Haastateltavista 62,5 prosentilla on käännöstieteellinen koulutus ja 37,5 prosenttia heistä on itseoppineita tulkkeja. Kaikki haastateltavat ovat kuitenkin pitkän työuran tehneitä ammattitulkkeja, minkä vuoksi aineistosta ei noussut suuria eroja tulkkipäätösten ja ei-tulkkipäätösten välillä. Poikkeuksena esiin nousee kuitenkin itseoppinut tulkki, joka tuntee tulkin ammattietiikan teoret-

tisella tasolla, mutta haastattelun perusteella hän ei sovelle sitä käytännössä. Aineistosta nousi esiin, että kokemuksen roolia tulkin ammattitaidon kehittymisessä pidetään hyvin olennaisena.

Kokemuksen rooli nousi näin merkittäväksi tekijäksi osana ammattitaitoa. Yllättävää kuitenkin on, että vain kaksi haastateltavaa nostaa esiin koulutuksen roolin osana tulkin pätevyyttä ja vain yksi yhdistää käsitteeseen 'pätevä tulkki' alan koulutuksen saaneen henkilön. Haastateltavat eivät myöskään vaikuta pitävän täydentävää käännös- tai tulkkausalan koulutusta olennaisena osana oman ammattitaitonsa kehittämiseksi, sillä vain kaksi haastateltavaa kertoo tietoisesti pyrkineensä lisäkoulutuksen avulla kehittämään itseään. Puolestaan kolme haastateltavaa sanoo opettaneensa tulkkausta sekä ylläpitäneen ja laajentaneen osaamistaan tällä tavoin, ja yksi heistä sanoo lisäksi tutkineensa tulkkausalan ja osallistuneensa alan kehittämiseen. Yli puolet haastateltavista sanoo kuitenkin vapaaehtoisesti käyneensä erilaisia käännös- ja tulkkausalan kursseja, jotka ovat muun muassa liittyneet kielenhuoltoon ja äänenkäyttöön sekä erilaisissa tapahtumissa, kuten SKTL:n järjestämissä KäTu-symposiumeissa.

Tutkielmassa pyrittiin tarkastelemaan ammattitaidon eri osa-alueita, minkä vuoksi oli tärkeää selvittää, millaista alan harjoittajaa haastateltavat pitävät ammattitaitoisena. Esiin nousikin erilaisia taitoja, tärkeimpänä niistä työkielitaito, hyvä yleissivistys ja stressinsietokyky sekä kyky hallita ja sopeutua erilaisiin tilanteisiin. Verbaalisen viestinnän lisäksi esiin nousi kyky välittää nonverbaalisia viestejä, sillä haastateltavien mukaan tulkin ei tule konemaisesti kääntää puhetta toiselle kielelle, vaan hänen tulee eläytyä puhujan rooliin, imitoida niin puhujan äänensävyjä, -painotuksia kuin äänenkorkeuksia. Viesti tulee siis välittää kuulijoille siten, miten puhuja on halunnut sen välittyvän.

Erityisesti tulkin henkiset ominaisuudet nousevat aineistosta voimakkaasti esille, sillä haastateltavat katsovat ammatinharjoittamisen edellyttävän tulkilta kykyä hallita ja sopeutua erilaisiin tilanteisiin. Muuttuvat ja yllättävät tilanteet, kuten tekniikan pettäminen kesken tulkkauksen tai asiakkaan tunteenpurkaukset sekä epämiellyttävät tulkkausympäristöt, kuten vankisellit ja kuulusteluhuoneet, vaativat tulkilta niin avoimuutta, joustavuutta, kykyä ratkaista ongelmia kuin emotionaalista etäisyydenottoakin. Tämä puolestaan tukee haastateltavien käsityksiä siitä, että tulkin tulee luottaa itseensä ja omiin kykyihinsä, sillä sijaa epävarmuudelle ei ole. Jokainen tulkki tekee virhei-

tä, mutta kyky päästä asian yli ja siirtyä eteenpäin on välttämätöntä, jotta tulkin keskittymiskyky ja siten kyky vastaanottaa ja analysoida viesti eivät häiriinny.

Haastateltavien mukaan halu oppia ja kehittyä on ammatinharjoittamiselle oleellista. Itsensä sivistäminen, ajankohtaisten asioiden seuraaminen laajentaa tulkin tietopohjaa ja vaikuttaa näin siihen, miten tulkki suoriutuu työtehtävistään. Yllättävää kuitenkin on, että kulttuurintuntemuksen merkitys ei noussut aineistosta voimakkaammin esille, vaan siihen viitattiin kielitaidon yhteydessä. Tämä voi johtua siitä, että työkulttuureiden tuntemus on niin voimakkaasti automatisoitunut, minkä vuoksi esimerkiksi tieto kulttuurieroista on tiedostamatonta ja liikkuminen eri kulttuureiden välillä vie vain vähän tai ei ollenkaan tarkkaavaisuuskapasiteettia.

Tulkin omien vahvuuksien ja heikkouksien tiedostaminen on tärkeää niin ammattietiikan kuin työssä kehittymisenkin kannalta. Tulkin ammattisäännöstössä (SKTL 1994) ja Asioimistulkin ammattisäännössä (2002) korostetaan, että tulkki ei ota toimeksiantoa vastaan, johon hänellä ei ole tarpeellista pätevyyttä tai jossa hän on jäävi. Jääviydellä viitataan sellaiseen eturistiriitaan, jonka vuoksi tulkkauksen objektiivisuus vaarantuu (Asioimistulkin ammattisäännöstö 2002). Ammattietiikka on näin tärkeä osa tulkin ammattitaitoa, minkä vuoksi haastateltavilta tiedusteltiin, missä tilanteissa ja minkä vuoksi he kieltäytyisivät tai ovat kieltäytyneet vastaanottamasta toimeksiantoa. Toisaalta avoimuus ja ennakkoluulottomuus eri tilanteita ja aihepiirejä kohtaan nousevat pätevän tulkin piirteinä esiin, mutta toisaalta tulkin on kyettävä tiedostamaan omat rajansa. Ammattitaitoon kuuluukin kyky tunnistaa, milloin itsellä ei ole tarvittavaa pätevyyttä tai milloin omat periaatteet tai aatemaailma on ristiriidassa niin voimakkaasti toimeksiannon kanssa, että objektiivisuus voisi vaarantua. Kaksi haastateltavaa kieltäytyy toimeksiannoista, joiden aihealueita he eivät mielestään riittävän hyvin hallitse, kaksi haastateltavaa puolestaan kieltäytyy simultaanisesti tulkattavista toimeksiannoista, koska mielestään he eivät hallitse kyseistä tulkkauslajia ja kolme haastateltavaa puolestaan sanoo voivansa kieltäytyä vastaanottamasta toimeksiantoa moraalisten syiden takia.

Aineisto osoitti, että pätevänä tulkkina pidetään henkilöä, joka ei ainoastaan liiku sanatasolla, vaan osaa tulkita kieltä, muodostaa merkityskokonaisuuksia välitettäväksi kuulijoille. Jotta tämä on mahdollista, tulkin tulee perehtyä kulloiseenkin sanastoon ja tematiikkaan sekä muodostaa tilanteesta kokonaiskuva. Tulkki pyrkii siis hypoteettisesti kuvittelemaan, mitä häntä paikan päällä

odottaa, ja näistä odotuksista muodostuu skeema, joka tarkentuu tulkkauspaikalla ja muuttuu puhujiin kohdistuvaksi (Kutz 2010, 313). Toimeksiantoon valmistautumisen eri vaiheet siten kuvastavat, miten hyvin tulkin on mahdollista suoriutua tehtävästään. Aineistosta nousikin esiin, että Kutzin (2010) kehittämän kompetenssimallin mukaiset valmistautumistavat toteutuvat haastateltavien osalta. Selkeimmäksi näistä esiin nousee psykologinen valmistautuminen, sillä haastateltavat ovat kokemuksen myötä saaneet rohkeutta, itsevarmuutta ja itseluottamusta, minkä vuoksi uran alkuaikoina toimeksiantoja edeltänyt jännitys, pelko ja hermostuneisuus ovat lieventyneet. Aineistosta nousi lisäksi esiin, että emotionaalisen etäisyyden pitäminen työtehtäviin ja tulkattaviin on kehittynyt, mikä oletettavasti johtuu kyvystä erottaa ammattirooli minuudesta. Täten myös henkisen hyvinvoinnin voidaan ajatella kasvaneen, sillä toimeksiannot eivät jää mietityttämään tai vaamaan eikä asioita oteta henkilökohtaisesti, vaan niistä päästään nopeammin ja helpommin yli. Tulkin tunne-elämässä on näin tapahtunut siirtymä ammattietiikan edellyttämään neutraaliuteen.

Aineisto osoitti, että tulkkauksen laatuun niin positiivisesti kuin negatiivisestikin voivat vaikuttaa lukuisat yksittäiset tekijät. Haastateltavat kuitenkin näkevät, että hyvä tulkkaussuoritus riippuu pääsääntöisesti tulkista itsestään, tulkin tiedoista ja taidoista, kun taas negatiivinen vaikutus johtuu pääosin tilanteen muista tekijöistä. Näitä puolestaan ovat toimeksiantajat, tulkattavat ja olosuhteet. Toimeksiantajien tietämättömyys tai välinpitämättömyys tulkin työtä kohtaan voi näkyä muun muassa siinä, että riittävästä tauotuksesta ei huolehdi, mikä puolestaan voi heijastua tulkin keskittymiskykyyn ja sitä kautta suoritustason laskuun. Myös valmistautumismateriaalin toimitaminen tulkille voi olennaisesti vaikuttaa tulkkaussuoritukseen, sillä etukäteistietojen saaminen auttaa toimeksiantoon valmistautumisessa. Olosuhteista johtuvat ongelmat ovat taas pääasiassa teknisiä ongelmia, kuten korvakuulokkeiden kautta tulevan äänen ”särkyminen” tai kaikuminen. Suurimmat haasteet tulkeille kuitenkin aiheuttavat tulkattavat, jotka eivät osaa viestiä tulkin kanssa oikein tai puhujat, jotka eivät sovita puhettaan tulkkaukseen sopivaksi.

6.9.2. Johtopäätökset

Analyysin perusteella havaittiin, että tulkin pätevyys muodostuu translatorisesta kompetenssista, joka perustuu kieli- ja kulttuurikompetenssiin ja pitää sisällään kognitiivisen ja kielellisen vuorovaikutussuhteen kulloiseenkin tieteenalaan, aihepiiriin ja viestinnän kohteeseen. Osana translatoriseen kompetenssiin kuuluu tulkkauskompetenssi eli kyky suorittaa erilaisia ammattiin liittyviä toi-

mintoja. Tulkilla on siis ammatilliset tiedot ja taito soveltaa tietoja erilaisiin tulkkausprosesseihin. Tulkkauskompetenssi on myös läheisesti sidoksissa tulkin ammattikompetenssiin ja ammattietiikkaan. Ammattikompetenssi on kyky tehdä tulkkaustilanteessa itsenäisiä kielellisiä, sosiokulttuurisia, emotionaalisia ja eettisiä päätöksiä. Ammattietiikka puolestaan pitää sisällään muun muassa kollegiset suhteet, käyttäytymisen asiakkaita kohtaan, ammattikuntansa jäsenien kunnioittamisen ja ammattikuntansa arvostuksen edistämisen sekä erittäin olennaisena ammatillisen puolueettomuuden ja neutraaliuden.

7. Lopuksi

Tutkielmassa tarkasteltiin yksittäisiä tekijöitä, jotka muodostavat tulkin ammattitaidon ja millä tavoin nämä vaikuttavat siihen, miten tulkki suoriutuu työtehtävistään. Ammattitulkit nostivat esiin erityisesti työkokemuksen ja yleissivistyksen tärkeyden ammattitaidon ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Jatkotutkimuksen kannalta lisäksi mielenkiintoista olisi vertailla työuraansa aloittavien niin tulkkikoulutuksen saaneiden kuin ilman koulutustakin alla pyrkineiden käsityksiä pätevyydestä, sillä poissulkemalla kokemuksen roolin voitaisiin tarkastella, millainen rooli koulutuksella on ammattitaidon kannalta. Tämän tutkimuksen valossa koulutuksen rooli osana tulkin ammattitaitoa ei saanut suurta jalansijaa, sillä vain neljäsosa haastateltavista yhdistää tulkin pätevyyteen alan koulutuksen. Tämä on merkillistä sen vuoksi, että koulutuksessa opetetaan muun muassa tulkkaustekniikkaa eli kuuntelemis-, mieleenpainamis- ja mieleenpalauttamistekniikkaa ja toimeksiantoihin valmistautumista, kuten tiedonhakua, jotka molemmat nousivat esiin myös muiden koulutuksessa hankittavien tietojen, taitojen ja valmiuksien yhteydessä. Toisaalta on otettava huomioon myös haastateltavien koulutustausta, sillä he ovat suorittaneet tutkintonsa niin eri pääaineissa, eri yliopistoissa kuin eri vuosinakin, mikä puolestaan on vaikuttanut siihen, millaista teoreettista osaamista heidän on ollut koulutuksen avulla mahdollista saavuttaa. Toisaalta herää kysymys, onko teoreettinen osaaminen saavutettavissa myös käytännön työelämässä?

Jatkotutkimuksen kannalta niin ikään mielenkiintoista olisi vertailla pitkän työuran tehneiden ja aloittelevien tulkkien käsityksiä siitä, mitä tulkki tarvitsee päästäkseen hyvään lopputulokseen ja millainen henkilö soveltuu alalle. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että tulkki kehittyy ja muuttuu vuosien ja kertyneen työkokemuksen myötä. Tulkit omaksuvat uutta tietoa rutiininomaisesti, ja heidän tieto- ja sanavarastonsa kattavat yhä enemmän uusia tieteenaloja ja aihealueita.

Aineistosta ei noussut esiin eroja, joiden voitaisiin olettaa johtuvan haastateltavan sukupuolesta tai iästä. Miesten ja naisten osuus haastateltavista oli yhtä suuri, ja kaikki heistä ovat pitkän työuran tehneitä tulkkeja. Laajempi tutkimusotos olisi mahdollisesti voinut nostaa esiin uusia käsityksiä tai suurempia näkemyseroja, mutta tämän tutkielman puitteissa otos oli riittävä. Lisäksi seitsemän kahdeksasta haastateltavasta on kouluttautunut Suomessa, minkä vuoksi tutkielmassa keskityttiin tarkastelemaan Suomen tulkkikoulusta. Voidaan kuitenkin olettaa, että koulutuksessa on eroja eri maiden välillä. Koulutuksen sisällössä voidaan muun muassa huomioida maan tulkkaustarpeen painottuminen tietyille aloille, minkä vuoksi tulkkauksen opetuksessa keskitytään tiettyjen

aihealueiden tulkkaukseen, kuten Suomessa ehkäpä EU:hun, Itämereen sekä metsä- ja puutalou-
teen. Tulkkausalan tutkimus seuraa yhteiskunnallisia ja poliittisia muutoksia, mikä oletettavasti
heijastuu myös tulkkipöytäkirjoissa.

Tutkielman haastatteluaineisto

Haastattelu 1. 18.9.2012.

Haastattelu 2. 25.9.2012.

Haastattelu 3. 25.9.2012.

Haastattelu 4. 28.9.2012.

Haastattelu 5. 5.10.2012.

Haastattelu 6. 8.10.2012.

Haastattelu 7. 9.10.2012.

Haastattelu 8. 25.10.2012.

Lähteet

AIIC 2012 = International Association of Conference Interpreters 1998–2012.

Saksankielinen versio saatavilla www-muodossa: <<http://aiic.net/ViewPage.cfm/page2395#Q7>>.

Englanninkielinen versio saatavilla www-muodossa:

<http://aiic.net/ViewPage.cfm?article_id=1281&plg=1&slg=1#Q8>. Luettu 8.4.2012.

Asioimistulkin ammattisäännöstö 2002 = *Asioimistulkin ammattisäännöstö ja asioimistulkkausohjeet*. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2002. Saatavilla pdf-muodossa:

<<http://www.sktl.fi/@Bin/33669/asioimistulkin+ammattis%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6st%C3%B6.pdf>>. Myös liite 3.

Beruflicher Verhaltenskodex 2012. Saatavilla www-muodossa: <<http://aiic.net/page/1606>>. Luettu 8.4.2012.

Berufsethik der AIIC 2009. Saatavilla www-muodossa: <<http://aiic.net/page/1634>>. Luettu 8.4.2012.

Cornel, Vera 2012. Aufbau und Weiterentwicklung der Dolmetschkompetenz. Baur, Wolfram, Eichner, Brigitte, Kalina, Sylvia & Mayer, Felix (toim.), *Übersetzen in die Zukunft – Dolmetscher und Übersetzer: Experten für internationale Fachkommunikation*. BDÜ Weiterbildungs- und Fachverlagsgesellschaft mbH, Berlin. 363–372.

Die Deutsche Bildung AG. Was ist eigentlich Allgemeinbildung? Saatavilla www-muodossa: <<https://www.deutsche-bildung.de/wissenplus/info-center/studium/news/was-ist-eigentlich-allgemeinbildung.html>>. Luettu 6.10.2012.

Duden 2012. Bibliographisches Institut GmbH. Sähköinen sanakirja. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.duden.de/>>.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.

Fritz, Silke 2006. *Die Bedeutung von Fachwissen für das Simultandolmetschen: eine empirische Untersuchung (Diplomarbeit)*. Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer e. V. (BDÜ) (kust.), julkaisu 21.

Helsingin yliopisto 2006. Opiskeltavat aineet - Tulkkkaus. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.helsinki.fi/nykykielet/aineet/tulkkkaus.html>>. Luettu 21.12.2012.

Helsingin yliopisto 2010. Kääntäjälinja. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.helsinki.fi/saksa/tietoa/kaantajalinja.htm>>. Luettu 23.2.2013.

Hietanen, Kaarina 2004. Tulkkkausviestintä ammattina. Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alussa oli käänös*. 4., painos. Tampere University Press, Tampere. 277–293.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15., uudistettu painos. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna.

Hönig, Hans G. 1997. *Konstruktives Übersetzen*. 2., tarkistettu painos. Stauffenburg, Tübingen.

KAJ ry 2012. Täydennyskoulutus. Saatavilla www-muodossa: <http://www.kaj.fi/kaannos-_ja_tulkkkausala/taydennyskoulutus>. Luettu 21.12.2012.

KAJ ry 2013. Koulutus. Saatavilla www-muodossa: <http://www.kaj.fi/kaannos-_ja_tulkkkausala/koulutus>. Luettu 1.1.2013.

Kalina, Sylvia 1998. *Strategische Prozesse beim Dolmetschen: theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen*. Narr, Tübingen.

Kielitoimiston sanakirja 2006. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Lehtinen, Marja, Grönros, Eija-Riitta, Eronen, Riitta, Haapanen, Minna, Heinonen, Tarja, Kuutti, Pirkko, Nissinen, Irma, Nuutinen, Liisa, Puromies, Meri, Sarvas, Leena & Vilkkamaa-Viitala, Marjatta (toim.), Gummerus, Jyväskylä. 3., osa (S–Ö).

Kielitoimiston sanakirja 2012. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Grönros, Eija-Riitta, Haapanen, Minna, Heinonen, Riitta Tarja, Joki, Leena, Klemettinen, Riina, Nuutinen, Liisa & Vilkkamaa-Viitala, Marjatta (toim.), Internetpalvelu, Helsinki.

Krupp, Elwira & Thiem, Katrin 2012. Interkulturelle Kompetenzen im Berufsalltag des Dolmetschers/Übersetzers. Spannungsfeld zwischen Neutralität und kultureller Prägung. Baur, Wolfram, Eichner, Brigitte, Kalina, Sylvia & Mayer, Felix (toim.), *Übersetzen in die Zukunft – Dolmetscher und Übersetzer: Experten für internationale Fachkommunikation*. BDÜ Weiterbildungs- und Fachverlagsgesellschaft mbH, Berlin. 342–345.

Kutz, Wladimir 2010. *Dolmetschkompetenz: Was muss der Dolmetscher wissen und können?* European University Press, München.

Laukkanen, Anne-Maria & Leino, Timo 1999. *Ihmeellinen ihmisääni: äänenkäytön ja puhetekniikan perusteet, arviointi, mittaaminen ja kehittäminen*. Tammer-Paino Oy, Tampere.

Leinonen, Satu 2004. Asioimistulkkaus - paljon muutakin kuin asioimisen tulkkausta. Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alussa oli käännös*. 4., painos. Tampere University Press, Tampere. 294–304.

Liphardt, Elizaveta 2012. Zweisprachige Erziehung – ein Schlüssel für die spätere Dolmetschkompetenz? Baur, Wolfram, Eichner, Brigitte, Kalina, Sylvia & Mayer, Felix (toim.), *Übersetzen in die Zukunft – Dolmetscher und Übersetzer: Experten für internationale Fachkommunikation*. BDÜ Weiterbildungs- und Fachverlagsgesellschaft mbH, Berlin. 373–381.

Oikeusministeriö 2012. Ammattitaitoinen tulkki. Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Pohjoismaisenkielisopimus/Ammattitaitoinentulkki>>. Luettu 24.11.2012.

Opetushallitus 2009. Tulkin työ. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.edu.fi/perusopetus/aidinkieli/agricola/opetusmateriaalia_kaantamisesta/kaantamisen_eri_alueet/tulkkaus/tulkin_työ>. Luettu 23.1.2013.

Opetushallitus 2010. Ajattelu. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.edu.fi/perusopetus/uskonto_elamankatsomustieto/elamankatsomustietoa_perusopetuksen_alaluokille/tyotavoista/ajattelun_taidot/ajattelu>. Luettu 2.11.2012.

PACTE 2011. Results of the Validation of the PACTE Translation Competence Model: Translation Project and Dynamic Translation Index. O'Brien, Sharon (toim.), *Cognitive Explorations of Translation*. Continuum, London. 30–53. Ote teoksesta saatavilla pdf-muodossa:

<http://grupsderecerca.uab.cat/pacte/sites/grupsderecerca.uab.cat/pacte/files/2011_PACTE_Continuum.pdf>. 1–33.

Porter, Richard E. & Samovar, Larry A. 1997. An Introduction to Intercultural Communication. Samovar, Larry A. & Porter Richard E. (toim.), *Intercultural Communication: a reader*. 8., painos. Wadsworth Publishing Company, Belmont. 5–26.

Pöchhacker, Franz 1994. *Simultandolmetschen als komplexes Handeln*. Narr, Tübingen.

Pöchhacker, Franz 2000. *Dolmetschen: konzeptuelle Grundlagen und deskriptive Untersuchungen*. Stauffenburg, Tübingen.

Pöchhacker, Franz 2004. *Introducing Interpreting Studies*. Routledge, London.

Saksa, Silja 2004. *Baabelin perilliset: kääntäjien ja kääntämisen historiaa*. Atena, Jyväskylä.

Salo-Lee, Liisa, Malmberg, Raija & Halinoja, Raimo 1998. *Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä*. 2., painos. Gummerus, Jyväskylä.

Salovaara, Hanna 2004a. Oppimisen strategiat. Saatavilla www-muodossa:

<http://tievie oulu.fi/verkkopedagogiikka/luku_5/oppimisen_strategiat.htm>. Luettu 5.11.2012.

Salovaara, Hanna 2004b. Tietoperusta - pohja uuden oppimiselle. Saatavilla www-muodossa:

<http://tievie oulu.fi/verkkopedagogiikka/luku_5/tietoperusta.htm>. Luettu 27.2.2013.

Seleskovitch, Danica 1988. *Der Konferenzdolmetscher: Sprache und Kommunikation*. Ransk. alkuteos L'interprète dans les conférences internationales. Problèmes de langage et de communication (1986). Käännös Haas, Inge. Groos, Heidelberg.

SKTL 1994 = Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry 1994. Tulkin ammattisäännöstö.

Saatavilla pdf-muodossa:

<<http://www.sktl.fi/@Bin/33666/tulkin+ammattis%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6st%C3%B6.pdf>>.

Sunnari, Marianna 2006. Tulkkaus ja tulkkauksen opetus Suomessa. Tommola, Jorma & Gambier, Yves (toim.), *Translation and Interpreting – Training and Research*. Painosalama Oy, Turku. 147–160.

Tampereen yliopisto 2012. Opinto-opaat 2012–2013. Saatavilla www-muodossa:

<<https://www10.uta.fi/opas/opintoKokonaisuus.htm?rid=8467&lang=fi&uiLang=fi&lvv=2012>>.

Luettu 21.12.2012.

Tampereen yliopiston kielipalvelut 2012. Täydennyskoulutus.

Saatavilla www-muodossa: <<http://www.uta.fi/kielipalvelut/taydennyskoulutus.html>>. Luettu 21.12.2012.

Tiittula, Liisa 2011. *Johdatusta kääntämiseen ja käännöstieteeseen*. Saatavilla pdf-muodossa:

<<http://www.helsinki.fi/saksa/johdatustakaantamiseen/saksa-johdatustakaantamiseen.pdf>>.

Tommola, Jorma 2006. Muoto ja merkitys kääntämisessä ja tulkkauksessa. Tommola, Jorma (toim.), *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä*. Painosalama Oy, Turku. 9–24.

Tulkkauksen ABC 2008–2009. Turun yliopiston kääntämisen ja tulkkauksen keskus: konferenssi-tulkkien erikoistumiskoulutus. Saatavilla pdf-muodossa:

<<http://www.konftulk.utu.fi/erikoistumiskoulutus/index/Abc2008esite.pdf>>.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.

Turun yliopisto 2010. Erikoistumiskoulutus. Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.konftulk.utu.fi/erikoistumiskoulutus/>>. Luettu 1.1.2013.

Turun yliopisto, Kääntämisen ja tulkkauksen keskus 2001. Kääntämisen opetussanasto.

Saatavilla pdf-muodossa: <<http://signum.utu.fi/pedaterm/sanasto4.html>>.

TYT 2013 = Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus 2013. Kognitiivista sosiaalipsykologiaa.

Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaalipsykologia/kognitiivisuus.html>>.

Luettu 14.1.2013.

Työterveyslaitos 2012. Terveys ja työkyky. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.ttl.fi/fi/terveys_ja_tyokyky/tykytoiminta/mita_on_tyokyky/sivut/default.aspx>.

Luettu 21.10.2012.

Vaasan yliopiston historia 2013. Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.uva.fi/fi/about/history/>>. Luettu 30.1.2013.

Vuorikoski, Anna-Riitta 2004. Tulkkauksen tutkimus. Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alus-sa oli käännös*. 4.,painos. Tampere University Press, Tampere. 317–337.

Yle uutiset 2011a. Oikeustulkeille tulossa erikoistutkinto - tulkkitarve muutenkin kasvussa. Saatavilla www-muodossa: <http://yle.fi/uutiset/oikeustulkeille_tulossa_erikoistutkinto_-_tulkkitarve_muutenkin_kasvussa/5377951>. Luettu 3.1.2013.

Yle uutiset 2011b. Tulkit haluavat suojata ammattinimikkeensä. Saatavilla www-muodossa: <http://yle.fi/uutiset/tulkit_haluavat_suojata_ammattinimikkeensa/5438094>. Luettu 3.1.2013.

Witte, Heidrun 1999 [1998]. Die Rolle der Kulturkompetenz. Snell-Hornby, Mary, Höning, Hans G., Kußmaul, Paul & Schmitt, Peter A. (toim.), *Handbuch Translation*. 2., parannettu painos. Stauffenburg, Tübingen. 345–348.

Muut lähteet

Heinonen-Özdemir, Eija 2013. Vaasan yliopiston tulkkikoulutus. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: M.L. Lähetetty 2.1.2013. Luettu 2.1.2013.

Mäkilä, Sanna 2012. Turun yliopiston tulkkikoulutus. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: M.L. Lähetetty 27.12.2012. Luettu 27.12.2012.

Surakka, Minna 2012. Itä-Suomen yliopiston tulkkikoulutus. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: M.L. Lähetetty 27.12.2012. Luettu 27.12.2012.

Tenhonen-Lightfoot, Erja 2013. Helsingin yliopiston tulkkikoulutus. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: M.L. Vastaanotettu: 4.2.2013. Luettu: 4.2.2013.

Liite 1

Suomenkielinen ja saksankielinen sähköposti tulkeille

Hyvä tulkki

Opiskelen Tampereen yliopistossa saksan käännöstiedettä erikoisalana tulkkaus. Olen tekemässä pro gradu -tutkielmaani, joka käsittelee tulkin ammattitaitoa. Työtäni varten haluaisin haastatella tulkkina toimivia, minkä vuoksi käännyin puoleesi. Jos Sinulla olisi aikaa ja kiinnostusta osallistua haastatteluun ja tukea työtäni tällä tavoin, olisin siitä hyvin kiitollinen. Nauhoitan haastattelut, ja tallenteet sekä muistiinpanot tulevat vain omaan käyttööni. Saatua tietoa käsitellään täysin anonyymisti ja säilytetään huolella.

Haastattelun ajankohta:

Haastattelun arvioitu kesto:

Paikka:

Ystävällisin terveisin

Maria Leinonen

Jos Sinulla on kysyttävää ja haluat saada lisää tietoa, niin vastaan mielelläni sähköpostitse tai puhelimitse numerossa XXXXXXXXXX.

Sehr geehrte/r Dolmetscher/in,

ich studiere Translationswissenschaft an der Universität Tampere und spezialisiere mich auf Dolmetschen. Aktuell schreibe ich meine Masterarbeit zum Thema „Fachkompetenz der Dolmetscher“. Der vorläufige Titel der Arbeit lautet *Kulttuurintuntemus ja yleissivistys osana tulkin ammattitaitoa*. Ich wende mich an Sie, da ich für meine Arbeit dringend auf in Deutschland ausgebildete Interviewpartner angewiesen bin. Daher wäre ich sehr dankbar, wenn Sie Zeit und Interesse hätten, an dem Interview teilzunehmen und meine Arbeit auf diese Weise zu unterstützen. Die Interviews werde ich auf Band aufnehmen; sie werden selbstverständlich nur im Rahmen der Arbeit verwendet. Ihre Informationen werden anonymisiert und nicht an Dritte weitergegeben.

Zeitpunkt des Interviews:

Geschätzte Dauer:

Ort:

Die Interviews bilden den wesentlichen Teil meiner Arbeit und deswegen ist es sehr wichtig, Informanten zu finden. Das Interview kann auf Deutsch oder Finnisch durchgeführt werden, wahlweise gerne auch über Skype.

Mit besten Grüßen

Maria Leinonen

Falls Sie noch Fragen haben, bin ich unter der Nummer +358 XX XXXXXXXX und per E-Mail zu erreichen.

Liite 2

Haastattelun runko

Taustatiedot

Ikä Sukupuoli

Äidinkieli/-kielet

Työkielet Kielitaito

Ulkomailla (pitkäaikainen) oleskelu

Koulutus

1. Mikä on koulutustaustasi? Minkä pituinen ja tasoinen koulutus oli?
2. Kuinka kauan olet toiminut tulkkina?
3. Oliko tulkin ammatti sinulle tietoinen valinta vai päädyitkö alalle?
4. Oletko keskittynyt johonkin tulkkauslajiin?
5. Oletko suorittanut täydentävää koulutusta?
6. Minkälaista täydennyskoulutusta tulkeille on tarjolla? Onko sitä mielestäsi riittävästi?

Ammattitaito

7. Millainen on mielestäsi pätevä tulkki?
8. Millä tavoin ylläpidät ja kehität ammattitaitoasi?
9. Miten usein ja missä yhteydessä käytät työkieliäsi vapaa-ajalla?
10. Seuraatko työkieltesi tiedotusvälineitä ja kulttuurielämää?
11. Kuinka usein vietät aikaa syntyperäisten työkieltesi edustajien kanssa?
12. Miten ylläpidät työkykyäsi?
13. Millä tavoin olet muuttunut työurasi aikana?

Tulkkaustilanne

14. Miten valmistaudut toimeksiantoon?

15. Milloin kieltäydyt vastaanottamasta toimeksiantoa? Milloin olet joutunut kieltäytymään toimeksiannosta?

16. Miten työn laatu varmistetaan? Milloin työn laatu kärsii?

17. Millaisia ongelmia tulkkaustilanteessa on ilmennyt?

18. Ovatko eri murteet tai kielimuodot aiheuttaneet ongelmia?

Liite 3

Asioimistulkin ammattisäännöstö ja asioimistulkkausohjeet

Asioimistulkin ammattisäännöstö

Asioimistulkkaus on viranomaisen tai yksityisen tahon ja asiakkaan välisen asioimisdialogin (haastattelun, kuulustelun, neuvottelun, tiedustelun, selvitys- ja tiedonvälityskeskustelun jne.) tulkkausta. Tulkkaus on yleensä peräkkäistulkkausta, mutta se voi olla myös samanaikaistulkkausta. Asioimistilanteisiin voi liittyä myös monologeja (esitelmä, luento, juhlapuhe, tiedoksianto jne.)

Asioimistulkilla (josta säännöstöstä käytetään sanaa "tulkki") tarkoitetaan henkilöä, joka toimii tulkkina edellä määritellyissä asioimistulkaustilanteissa.

- 1) Tätä ammattisäännöstöä sovelletaan, mikäli laki tai asetukset eivät toisin määrää.
- 2) Tulkilla on vaitiolovelvollisuus.
- 3) Tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta.
- 4) Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hänellä ei ole tarpeellista pätevyyttä tai jossa hän on jäävi.
- 5) Tulkki ei hyväksy toimeksiantoa, josta on haittaa tulkkien ammattikunnalle tai joka vähentää sen arvostusta.
- 6) Tulkki on solidaarinen ammattikuntaansa kohtaan.
- 7) Tulkki varmistaa, että työolosuhteet ovat tulkkaukseen soveltuvat.
- 8) Tulkki tekee etukäteen kirjallisen sopimuksen tulkkaustoimeksiannosta ottaen ensisijaisesti huomioon liittojen suositukset. Ellei kirjallinen sopimus ole mahdollinen, tulkki ja toimeksiantaja voivat tehdä sopimuksen suullisesti.
- 9) Tulkki valmistautuu tehtäväänsä huolellisesti ja ajoissa.
- 10) Tulkki pyrkii kattavaan tulkkaukseen, ei jätä mitään pois eikä lisää mitään asiaankuulumatonta.
- 11) Tulkki pysyttelee puolueettoman ja ulkopuolisena eikä anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä

vaikuttaa työhönsä.

12) Tulkki ei toimi tulkattavien avustajana tai asiamiehenä.

13) Tulkki ei toimeksiantonsa aikana ole velvollinen hoitamaan mitään muita kuin tulkkaustehtäviä.

14) Tulkki käyttäytyy toimeksiannon yhteydessä tilanteen luonteen huomioiden.

15) Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan.

Ammattisäännösten laadintaan ovat osallistuneet Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry, Kääntäjien ammattijärjestö ry, Kuurojen Liitto ry, Suomen Viittomakielen Tulkit ry, Helsingin seudun asioimistulkkikeskus, Turun seudun tulkkikeskus ja Lingua Nordica Oy.

Asioimistulkkia ohjeet

Johdanto

Tämän oppaan on tarkoitus selkeyttää asioimistulkin ammattisäännöstöä, jotta tulkin ja muiden asianosaisten välinen yhteistyö asioimistulkkauksilanteessa sujuu mahdollisimman hyvin. Ammattisäännösten ja Asioimistulkkia ohjeiden laadintaan ovat osallistuneet Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry, Kääntäjien ammattijärjestö ry, Kuurojen Liitto ry, Suomen Viittomakielen Tulkit ry, Helsingin seudun asioimistulkkikeskus, Turun seudun tulkkikeskus ja Lingua Nordica Oy.

Kiitämme lehtori Kaarina Hietasta Tampereen yliopiston käännöstieteen laitokselta arvokkaasta asiantuntija-avusta.

Ammattisäännöstö ja Asioimistulkkia ohjeet ovat julkisia. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry:n, Kääntäjien ammattijärjestö ry:n ja Suomen Viittomakielen Tulkit ry:n jäsenten tulee toiminnassaan noudattaa näitä ohjeita ja levittää niistä tietoa ammattikuntansa ja asiakkaittensa keskuudessa siten, että myös tulkkien asiakkaat tuntevat asioimistulkkien työtä ohjaavat periaatteet.

Yleistä

Ammattisäännöstö ja Asioimistulkkia ohjeet on laadittu edistämään yksilöiden kielellisen tasa-arvon toteutumista asioitaessa viranomaisien kanssa.

Milloin asioimistulkkia tarvitaan ja mitä asioimistulkkia on:

Tulkkia tarvitaan, kun henkilöillä ei ole yhteistä kieltä. Tulkin avulla pyritään luomaan ymmärtämisen edellytykset kieli- ja kulttuurimuurista huolimatta. Tulkki luo siis omalta osaltaan tasa-arvoa tulkattaviensa välille, kun kumpikin voi ilmaista itseään niin rikkaasti ja vivahteikkaasti kuin vain äidinkielellä voi. Tulkkauksen avulla henkilö kykenee täysivaltaisesti huolehtimaan velvollisuksiinsa ja oikeuksiinsa monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Ammattinsa taitavan tulkin avulla myös viranomaisilla on mahdollisuus päätyä oikeudenmukaisiin ratkaisuihin silloinkin, kun he eivät ym-

määrä asiakkaan kieltä eivätkä tunne riittävästi hänen kulttuuritaustaansa. Tulkkauksen avulla voidaan tehdä oikeudenmukaisia ja yksilön kannalta elintärkeitä käytännöllisiä ja oikeudellisia päätöksiä.

Asioimistulkkaus merkitsee tulkkausta esimerkiksi maahanmuuttajan ja suomalaisen viranomaisen välillä. Sitä tarvitaan päivittäisessä arkielämässä, esimerkiksi koulunkäynnissä tai lääkärin vastaanotolla. Useimmiten on kuitenkin kysymys tilanteista, joilla voi olla koko elämän kannalta ratkaiseva merkitys vaikkapa psykiatrista hoitoa saavalle henkilölle tai turvapaikanhakijalle. Asioimistulkilla on viestintätilanteessa oma ammattirooli. Tämä rooli on puhtaasti viestinnällinen. Asioimistulkki ei asioi. Hän yksinomaan tulkaa asioimistilanteissa käytetyt puheenvuorot. Hän selvittää myös sanoman ymmärtämisen kannalta oleellisia kulttuuritaustoja. Tulkin vastuulla on välittää viestit, sanomat ja ajatukset. (Opetushallitus: Asioimistulkin ammattitutkinto; Tutkinnon perusteet, 2001)

Asioimistulkilla tarkoitetaan tässä henkilöä, joka toimii tulkkina edellä määritellyissä asioimistulkaustilanteissa.

Asioimistulkki on ammattipuhuja. Häneltä edellytetään soveltuvuutta ja harjaantuneisuutta kasvokkainviestintään, selkeää artikulointia ja häiriötöntä, miellyttävää puheilmaisua. Asioimistulkilla on kaiken kaikkiaan paremmat kieli-, kulttuuri- ja viestintätaidot kuin tavallisella kielenpuhujalla. Asioimistulkin ammattitaito hankitaan opiskelemalla ammattiin. Koulutusta on sekä yliopistotasolla (Euroopan valtakielet), toisen asteen koulutustasolla ammatillisena aikuiskoulutuksena sekä yksityisellä sektorilla. (Opetushallitus: Asioimistulkin ammattitutkinto, Tutkinnon perusteet, 2001)

Viittomakielentulkkeja koulutetaan ammattikorkeakouluissa.

Tulkin tulee olla täysi-ikäinen ja -valtainen henkilö. Tulkkina ei tule käyttää asioimistilanteeseen osallistuvien henkilöiden lähisukulaisia tai ystäviä eikä missään tapauksessa lapsia.

Tulkin ammattinimike ei Suomessa ole suojattu. Toimeksiantajan tulee varmistautua siitä, että tulkki on ammattitulkki, joka tuntee ammatin vaatimukset sekä ammattisäännösten ja -etiikan.

Tulkaustilanne on kommunikaatiotilanne, jossa on eri osapuolia vuorovaikutuksessa, esimerkiksi: - tulkki ja vähintään kaksi tulkattavaa tai
- tulkki, puhuja, kuulijat

Kukin osapuoli vaikuttaa omalta osaltaan tulkkauksen onnistumiseen. On hyvä selkeyttää kunkin osapuolen rooli tulkaustilanteessa ennen tulkkausta.

Kohta 1:

** Tätä ammattisäännöstöä sovelletaan, mikäli laki tai asetukset eivät toisin määrää.*

Kohta 2:

** Tulkilla on vaitiolovelvollisuus*

Tulkki informoi asiakkaitaan siitä, että häntä sitoo tulkkien ammattisäännösten määrittelemä vaitiolovelvollisuus. Tulkin vaitiolovelvollisuus koskee myös hänen etukäteen saamaansa materiaalia.

Kohta 3:

** Tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta.*

Tulkki ei aja tulkkaustilanteessa omia etujaan saadakseen itselleen taloudellista tai muuta hyötyä. Hän ei myöskään käytä tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta muiden hyödyksi tai muita vahingoittaakseen. Tulkki noudattaa suhteessaan työnantajaan/toimeksiantajaan sopimusvelvollisuuksiaan.

Kohta 4:

** Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hänellä ei ole tarpeellista pätevyyttä tai jossa hän on jäävi.*

Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hänellä ei ole riittävää ammatillista pätevyyttä (ks. kohta *Yleistä*). Jos tulkkaustilanteen aikana tulee esiin tai tapahtuu jotain sellaista, mikä estää viestinnän onnistumisen, tulkin tulee keskeyttää tulkkaus ja neuvotella asiasta tulkattavien kanssa. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi, jos aihe tai kieli ei ole se, joka on ennalta sovittu; jos aihe muuttuu sanastoltaan tulkille vieraaksi (erikoisala, ammattikieli); jos tulkkaustapa on eri kuin ennalta on sovittu (vrt. myös kohta 7).

Tulkki on jäävi eikä ota vastaan toimeksiantoa, mikäli hän joutuu sitä suorittaessaan sellaiseen eturistiriitaan, että tulkkauksen objektiivisuus vaarantuu. Eturistiriita syntyy mm. silloin, kun tulkki on asiassa asianosainen, tulkattavien lähisukulainen tai hänellä on voimakas tunnesuhde asianosaisiin tai hän on tulkattavien velallinen tai jos tulkattavat ovat häneen velka- tai riitasuhteessa (ks. Hallintolainkäyttölaki, 77 §)

Kohta 5:

** Tulkki ei hyväksy toimeksiantoa, joka haittaa tulkkien ammattikuntaa tai vähentää sen arvostusta.*

Tulkin tulee toiminnallaan edistää ammattikunnan arvostusta. Hänen tulee toimia ammatiaan harjoittaessaan lakien ja määräysten mukaan. Mikäli tulkilla on toimeksiantoa vastaanottaessaan syytä epäillä, että tulkkaukseen liittyy rikollista tai ihmisoikeuksia loukkaavaa toimintaa, hänen ei tule hyväksyä toimeksiantoa.

Kohta 6:

** Tulkki on solidaarinen ammattikuntaansa kohtaan.*

Tulkki kunnioittaa ammattikuntansa jäseniä. Tämä näkyy mm. siinä, että tulkki noudattaa työssään *Asioimistulkin ammattisäännöstöä*.

Tulkin ei tule esittää toisesta tulkista arvostelevia tai arvioivia kommentteja eikä häneltä tule niitä vaatia. Jos hän kuitenkin havaitsee toisen tulkin toimivan epäammattimaisesti, hänen tulee huomauttaa siitä tälle ja tarvittaessa ilmoittaa asiasta tulkikeskukseen tai ammattijärjestöön ja viittomakielen tulkkien osalta myös Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmään. Jos tulkille annetaan palautetta toisesta tulkista tai tämän toiminnasta, tulee hänen ohjata palautteen antaja ottamaan yhteyttä suoraan arvioinnin kohteena olevaan tulkkiin ja/tai tämän toimeksiantajaan tai työnantajaan.

Kohta 7:

** Tulkki varmistaa, että työolosuhteet ovat tulkkaukseen soveltuvat.*

Tulkki varmistaa, että hänellä on työskentelytila, joka mahdollistaa tulkkauksen. Tulkki sopii etukäteen paikasta, jossa hän istuu/seisoo tulkkauksen aikana. Paikan tulee olla sellainen, että tulkilla on esteetön näkyvyys tulkattaviin. Kuuluvuus tulee järjestää niin, että tulkki kuulee kaikkien puheenvuorot. Tarvittaessa on käytettävä äänentoistolaitteita. Etätulkkauksessa (esim. puhelin, videoneuvottelu tai kuvapuhelin) on varmistettava tulkkauksen kannalta parhaat mahdolliset olosuhteet.

Tulkki valitsee paikkansa siten, että hänen työturvallisuutensa on taattu eikä hänen terveytensä ole uhattuna. Tällaisia uhkia voivat olla mm. aggressiiviset asiakkaat ja altistuminen vaarallisille aineille tai tarttuville taudeille.

Muita työturvallisuutta heikentäviä tekijöitä ovat mm. melu ja tupakansavu sekä näihin rinnastettavat haitat. Tulkilla on oikeus suojautua näitä vastaan tai kieltäytyä tulkkauksesta, mikäli olosuhteita ei voida muuttaa tulkkaukseen sopiviksi.

Tulkilla on oikeus työrauhaan. Tulkkaus vaatii tulkilta täydellistä keskittymistä. Keskittymistä häiritsevät tulkkaustilanteeseen kuulumaton liikehdintä tai häly (mm. liikenteen melu avoimista ikkunoista, radio).

Tulkilla on pitkien toimeksiantojen aikana oikeus pitää lepotaukoja. Tulkkauksen kuormittavuus vaihtelee tilanteesta riippuen. Yli tunnin kestävästä yhtäjaksoista tulkkausta ei suositella. Lepotaukoista on hyvä sopia etukäteen. Taukojen aikana tulkilla tulee olla mahdollisuus rauhassa palautua ja valmistautua seuraavaan tulkkausjaksoon. Parhaiten tämä onnistuu erillisessä taukotilassa.

Kohta 8:

** Tulkki tekee etukäteen kirjallisen sopimuksen tulkkaustoimeksiannosta ottaen ensisijaisesti huomioon liittojen suositukset. Ellei kirjallinen sopimus ole mahdollinen, tulkki ja toimeksiantaja voivat tehdä sopimuksen suullisesti.*

Toimeksiannosta on suositeltavaa tehdä aina kirjallinen sopimus. Sopimusta tehdessä tulisi ensisijaisesti ottaa huomioon kunkin liiton suositukset, sillä niihin on kerätty ne asiat, joista tulkin ja toimeksiantajan tulee vähintään sopia. Tällaisia ovat esimerkiksi tulkkauksen kokonaiskesto ja siihen liittyvät tauot. Kun toimeksiannosta on kirjallinen dokumentti (sopimus), voidaan siitä milloin tahansa tarkistaa, mistä on sovittu.

Ellei kirjallinen sopimus toimeksiannon kiireellisyyden tai muiden syiden johdosta ole käytännössä mahdollinen, se voidaan tehdä myös suullisesti. On kuitenkin tärkeää, että tulkin ja toimeksiantajan välillä aina sovitaan tulkkaustilanteen yksityiskohdista mahdollisimman tarkasti etukäteen joko kirjallisesti tai suullisesti. Jos sopimus tehdään suullisesti, tulkin on hyvä tehdä itselleen muistiinpanot sovituista asioista.

Tulkin tulee toimeksiantoa vastaanottaessaan arvioida, voiko tulkkausta toteuttaa suunnitellulla tulkkien määrällä. Tulkkaustilanteet vaihtelevat suuresti; yhteistä kaikille tulkkauksille on kuitenkin

se, että ne edellyttävät tulkilta aina täydellistä keskittymistä. Monissa konsekutiivitulkkauksissa riittää yksi tulkki, mutta toisinaan esimerkiksi tilanteen luonne tai kesto vaatii käyttämään kahta tai useampaa tulkkia.

Tulkkeen tallentamisesta ja sen jatkokäytöstä sovitaan etukäteen.

Kohta 9:

** Tulkki valmistautuu huolellisesti ja ajoissa tehtäväänsä.*

Valmistautumisella tarkoitetaan sitä, että tulkki tutustuu tulkkauksaiheeseen ja sen sanastoon molemmilla kielillä ja etsii käännösvastineet termeille. Etukäteisvalmistautuminen on erityisen tärkeää, jos kysymyksessä on erikoisala.

Jotta tulkin työn tavoite eli viestin välittäminen onnistuu ja kielellinen tasa-arvo toteutuu, tulkin on valmistauduttava tulkkaukseen etukäteen. Hänen on ennen tulkkausta tiedettävä tulkkauksen aihe, tarkka aika ja paikka, tilaaja ja tulkkauksipalvelun käyttäjä (jos eri kuin tilaaja) ja heidän yhteystietonsa, jotta hän tarvittaessa voi ottaa yhteyttä saadakseen lisätietoja. On toimeksiantajien ja asiakkaiden edun (L 812 1 luku 1§ - ks. liite) mukaista, että tulkki valmistautuu tulkkaukseen. Tulkkaukselle on toimitettava mahdollisimman paljon tietoa ja materiaalia tulkkauksen aiheesta. Aineiston toimittamisen aikataulusta tulkin tulee sopia yhdessä toimeksiantajan kanssa. Kunnollinen valmistautuminen varmistaa osaltaan laadukkaan tulkkauksen.

Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hän ei voi valmistautua sen vaatimalla tavalla. Tällaisessa tapauksessa kieltäytyminen tulkkauksesta osoittaa, että tulkki tietää omat rajansa. Hän ottaa vastaan vain tehtävän, josta hän selviytyy siten, että tulkin työn tavoite eli viestin välittäminen toteutuu asianmukaisesti.

Jos tulkki ei ole materiaalin puuttumisen vuoksi voinut valmistautua tulkkaukseen etukäteen, hänellä on oikeus perehtyä asiaan ja tarvittavaan terminologiaan toimeksiannon aikana, mikä pidentää tulkkaustoimeksiannon kestoja.

Tulkki voi etsiä lisätietoja myös virastojen esitteistä, Internetistä, valmiista sanastoista ja oikeuden asiakirjoista.

Kohta 10.

** Tulkki pyrkii kattavaan tulkkaukseen, ei jätä mitään pois eikä lisää mitään asiaankuulumatonta.*

Tulkin tehtävä on välittää kielelliset sekä kulttuurisidonnaiset ei-kielelliset viestit mahdollisimman kattavasti ja sisällöllisesti muuttumattomina. Mikäli tulkki ei löydä vastinetta esim. sananlaskuille, puheenparsille, harvinaisille termeille ja lyhennyksille tai niillä ei kohdekielellä ole vastinetta, tulkki pyytää puhujaa selvittämään sanomaansa ja informoi siitä kuulijaa. Tulkki ei kuitenkaan selitä asioita oma-aloitteisesti kummankaan tulkattavan kielen edustajan puolesta.

Tulkki sopii ennen tulkkauksen alkamista osanottajien kanssa siitä, että he puhuvat vuoron perään ja jaksottavat puheensa niin, että tulkki pystyy kattavaan tulkkaukseen. Tulkin tulee keskeyttää puhuja saadakseen tulkkauksivuoron, jos viestin välittämisen tarkkuus kärsii puheenvuorojen pituuden tai päällekkäisyyksien vuoksi.

Kohta 11.

** Tulkki pysyttelee puolueettomana ja ulkopuolisena eikä anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä vaikuttaa työhönsä.*

Tulkin on toimittava toimeksiantoa vastaanottaessaan, sen aikana ja sen jälkeen puolueettomasti saavuttaakseen hyvän luottamussuhteen tulkattaviinsa.

Tulkin puolueettomuudella tarkoitetaan sitä, että hänen henkilökohtaiset mielipiteensä tai asenteensa eivät vaikuta hänen työnsä laatuun. Jos tulkkaustilanteessa esiin tulleet asiat ovat tulkin oman etiikan tai moraalin vastaisia, tulkki ei näytä sitä eleillään, äänensävyllään tai sanavalinnoillaan.

Jos tulkki etukäteen tietää, ettei hän pysty tulkkaustilanteessa olemaan aiheen tai tulkattavien suhteen puolueeton ja ulkopuolinen, hänen tulee kieltäytyä vastaanottamasta tulkkausta. Esimerkiksi jos tulkkauksen aihe synnyttää tulkissa niin syviä vihan, inhon, empatian yms. tunteita, että ne heijastuisivat hänen tulkkaukseensa, tulkin tulee kieltäytyä vastaanottamasta toimeksiantoa tai keskeyttää jo aloittamansa työtehtävä.

Tulkki toimii tulkkaustilanteessa viestin välittäjänä eikä ota kantaa käsiteltävään asiaan tai aiheeseen. Tulkki on kuitenkin yksi viestintätilanteen osapuolista, joten hänen läsnäolonsa vaikuttaa tilanteeseen.

Kohta 12:

** Tulkki ei toimi tulkattavien avustajana tai asiamiehenä.*

Tulkin vastuulla on välittää viesti. Tulkki ei anna tulkattaville neuvoja tai ohjausta asian hoitamisessa.

Kohta 13.

** Tulkki ei toimeksiantonsa aikana ole velvollinen hoitamaan mitään muuta kuin tulkkaustehtäviä.*

Tulkin tehtävä tulkkaustilanteessa on viestin välittäminen, jotta tulkattavien välinen kielellinen tasa-arvo toteutuu. Tulkin tehtäviin ei kuulu esim. tulkattavien kuljetus tai saattaminen tai lomakkeiden täyttö. Kirjallisista töistä kuten käännöksistä tulee aina sopia erikseen (ks. suositukset liite).

Tulkki välittää viestejä vain tulkkaustilanteessa; hän ei keskustele esille tulleista asioista tulkkaustilanteen ulkopuolella.

Kohta 14.

** Tulkki käyttäytyy toimeksiannon yhteydessä tilanteen luonteen huomioiden.*

Tulkki selvittää etukäteen tulkkaustilanteen luonteen, jotta hän voi sovittaa esiintymisensä ja puheutumisensa siihen sopivaksi.

Erilaiset tulkkaustilanteet vaativat erilaista käyttäytymistä. Tulkki sovittaa käytöksensä tilanteessa läsnä olevien kulttuuriin sopivaksi. Tulkin käytös ei saa haitata tilanteen sujuvuutta; joustavuus ja tilannetaju ovat tarpeen.

Tulkki ottaa pukeutumisessaan huomioon kulttuuriset näkökohdat sekä muut olosuhteet (esim. sää ulkona tapahtuvissa tulkkauksissa). Tulkin pukeutumisen tulee myös olla tilanteen mukaista siten, ettei se kiinnitä ylimääräistä huomiota.

Kohta 15.

** Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan.*

Tulkin ammattitaitoon kuuluu hyvän kieli- ja tulkkaustaidon ohella tulkkaustekniikan hallinta ja laaja yleissivistys. Tulkin on ylläpidettävä ja kehitettävä näitä taitoja aktiivisesti.

Kielet muuttuvat ja kehittyvät yhteiskunnallisten muutosten myötä. Tulkki kehittää kielitaitoaan seuraamalla työkieltensä tiedotusvälineitä ja kulttuurielämää sekä osallistuu työkieliinsä liittyvään koulutukseen. Hän tekee myös jatkuvasti sanastotyötä (mm. uudet termit ja niiden vastineet).

Tulkki kehittää tulkkaustaitoaan osallistumalla tulkeille järjestettävään koulutukseen. Tulkkaustaitoa voi myös kehittää itsenäisesti (tai yhdessä kollegoiden kanssa) tarkastelemalla omaa suoritusta esimerkiksi saadun palautteen avulla.

Tulkki tunnistaa myös omat henkilökohtaiset rajansa. Hän huolehtii psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnistaan työkykynsä ylläpitämiseksi ja työnsä laadun varmistamiseksi.

Deutsche Kurzfassung

Universität Tampere

Fachbereich Sprach-, Translations- und Literaturwissenschaften

Multilinguale Kommunikation und Translationswissenschaft

Translationswissenschaft (Finnisch-Deutsch)

LEINONEN, MARIA: Fachkompetenz des Dolmetschers: Kenntnisse, Fähigkeiten und Fertigkeiten in der Berufsausübung

Masterarbeit: 75 Seiten

Anhänge: 11 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 12 Seiten

März 2013

1 Einleitung

In Finnland nimmt der Bedarf an Dolmetschleistungen kontinuierlich zu (u.a. Yle uutiset 2011a). Der Beruf ist aber offiziell nicht anerkannt, d. h. *Dolmetscher*¹ ist keine geschützte Berufsbezeichnung – daher kann prinzipiell jeder, der sich dazu befähigt sieht, diesen Beruf ausüben (Yle uutiset 2011b). Die Frage nach der Qualifikation der Dolmetscher hat in letzter Zeit für Diskussionen gesorgt, da bei Gerichtsverhandlungen unqualifizierte Personen als Dolmetscher fungiert haben, was im schlimmsten Fall den Rechtsschutz der gedolmetschten Personen gefährdet hat. Zudem machten mangelhafte Dolmetschleistungen Neuverhandlungen erforderlich. (U.a. Yle uutiset 2011a.)

In dieser Arbeit wird die Fachkompetenz des Dolmetschers untersucht, d.h. es wird ermittelt, aus welchen Faktoren sich die Fachkompetenz des Dolmetschers zusammensetzt. Das Ziel dieser Arbeit ist herauszufinden, was einen qualifizierten Dolmetscher ausmacht, d.h. welche fachlichen Kenntnisse, Fähigkeiten und Fertigkeiten er besitzen soll, um den Dolmetscheinsatz auf bestmögliche Art und Weise verrichten zu können. Zudem soll ermittelt werden, wie die Fachkenntnis aufrechterhalten und entwickelt werden kann. Als Untersuchungsmaterial dienen acht Interviews mit erfahrenen Dolmetschern, die auf eine lange berufliche Laufbahn zurückblicken. In der Analyse

¹ Aus Gründen der besseren Lesbarkeit wird in dieser Kurzfassung nur die männliche Form verwendet. Gemeint ist stets sowohl die weibliche als auch die männliche Form.

wird auch auf die Faktoren eingegangen, die die Qualität einer Dolmetschleistung verbessern oder verschlechtern können.

Die berufliche Tätigkeit des Dolmetschers wird von verschiedenen berufsethischen Normen und Grundsätzen gesteuert. So hat z. B. der Internationale Verband der Konferenzdolmetscher (AIIC²) *den Beruflichen Verhaltenskodex* und *die Berufsethik der AIIC* erstellt. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto³ (SKTL) verfasste *Tulkin ammattisäännöstö* „Berufskodex des Dolmetschers“ (SKTL 1994) und *Asioimistulkin ammattisäännöstö*⁴ „Berufskodex des Kommunaldolmetschers“ (2002). Der Berufskodex des Kommunaldolmetschers besteht aus fünfzehn Normen und Grundsätzen für das Kommunaldolmetschen. Die vorliegende Arbeit konzentriert sich auf den letzten im Berufskodex des Kommunaldolmetschers genannten Punkt („Der Dolmetscher soll kontinuierlich seine Fachkompetenz entwickeln“).

2 Dolmetscherausbildung

Dolmetschen erfordert spezifische Fachkenntnis, da die Voraussetzungen und Ansprüche an die Berufsausübung des Dolmetschers so hoch sind, dass sie nur durch einen besonderen Lernprozess erreicht werden können (Pöchhacker 2000, 47). Laut Hietanen (2004, 278) werden die eigentlichen Kenntnisse und Fähigkeiten durch eine Ausbildung geschaffen, die die natürliche Neugier für Sachen, Menschen, Sprachen und Kulturen mit professionellem Know-how kombiniert. Ziel der Ausbildung ist es, die Vorbereitung auf den Dolmetschereinsatz systematisch zu entwickeln, hierunter versteht man z. B. die Informationssuche und kritische Evaluation der Information, die Analyse- und Antizipationsmethoden, die Beherrschung der Situation, die Kenntnisse über Kongresse und andere Veranstaltungen, das Allgemeinwissen, die Technik des Zuhörens, der Vergegenwärtigung und Reproduktion, der Stimmaufwand und die Sprechtechnik, die Ästhetik des Sprechens, das öffentliche Auftreten, die gesunde Fähigkeit ein Risiko einzugehen, die Verinnerlichung der berufsbezogenen humanistischen Werte und die Beherrschung der Arbeitssprachen sowie die Rezeption

² International Association of Conference Interpreters

³ Verband der Übersetzer und Dolmetscher Finnlands

⁴ SKTL hat den Berufskodex des Kommunaldolmetschers zusammen mit Kääntäjien ammattijärjestö ry „Berufsverband der Übersetzer“, Kuurojen Liitto ry „Gehörlosen-Bund“, Suomen Viittomakielen Tulkit ry „Gebärdensprachdolmetscher Finnlands“, Helsingin seudun asioimistulkikeskus „dem Zentrum für Kommunaldolmetscher der Helsinki-Region“, Turun seudun tulkikeskus „dem Zentrum für Dolmetscher der Turku-Region“ und dem Übersetzungsbüro Lingua Nordica Oy erstellt.

der entsprechenden Kulturen (Hietanen 2004, 278). Daher wird die Rolle der Ausbildung bei der Schaffung der Dolmetschbefähigung eine große Bedeutung zugemessen.

3 Kompetenzen des Dolmetschers

Die Befähigung des Dolmetschers basiert auf zahlreichen Fertigkeiten und Kompetenzen, die eine gefestigte Grundlage für die Berufsausübung bilden (Liphardt 2012, 378). Die Grundvoraussetzungen der Fachkompetenz sind sowohl die sprachliche als auch die theoretische Befähigung, die Beherrschung der Dolmetschtechnik wie auch die Kenntnis der Dolmetschethik (Oikeusministeriö 2012). Laut Pöchhacker (2000, 44) besteht die Befähigung, die der Dolmetscher für die bestmögliche Bewältigung des Dolmetscheinsatzes benötigt, in der translatorischen Kompetenz. Translatorische Kompetenz wiederum baut auf Sprach- und Kulturkompetenz und dazu gehört auch Transfer- bzw. Dolmetschkompetenz, d.h. die Fähigkeit, Kommunikationsinhalten zu übertragen sowie Dolmetscherkompetenz. Zur Dolmetscherkompetenz zählt die Fähigkeit, sich in der Dolmetschsituation sowie auch davor und danach fachgerecht zu verhalten. Dolmetscherkompetenz ist auch eng mit dem Berufsbild und dem Berufsethos des Dolmetschens verbunden. (Pöchhacker 2000, 44.)

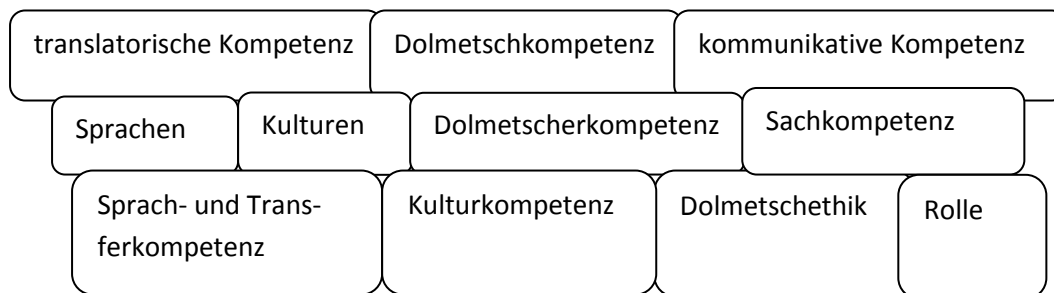

Abbildung 1. Kompetenzen des Dolmetschers (vgl. Kutz 2010, 203; Pöchhacker 2000, 45).

4 Dolmetschen als Handlungs- und Verhandlungsprozess

Mä muistan sen aina [...] kun joku asiakas [...] kysyy että tarvitsisimme kaksi tulkitsijaa (.) edelleenkin on ihmisiä nykyään jotka eivät tilaa tulkkeja vaan he tilaavat [...] tulkitsijoita (Haastatteluaineisto 2012). „Es kommt immer noch vor, dass ein Kunde fragt, dass wir zwei Interpreten brauchen (.) es gibt immer noch Menschen die keine Dolmetscher bestellen sondern sie bestellen [...] Interpreten“ (Übersetzung ML).

Die Begriffe *tulkkaus* „Dolmetschen“ und *tulkinta* „Interpretation“ werden oft miteinander gleichgesetzt oder verwechselt, aber sie sind keine Synonyme. Nach Hietanen (2004, 280) muss man allerdings über beide Begriffe im Zusammenhang mit dem Beruf des Dolmetschers sprechen, da sich Dolmetschen auf den Handlungsprozess, die Kommunikationsform bezieht und Interpretation dagegen auf kognitive Informationsverarbeitungsprozesse hinweist. Der Dolmetscher schafft Bedeutungen durch das Interpretieren einer Botschaft, und die Sinneinheiten überträgt er in die andere Sprache (Hietanen 2004, 280). Die Interpretationsweise einer Botschaft wird durch den eigenen Kulturhintergrund des Dolmetschers beeinflusst, da Kultur die Wahrnehmung bzw. was gesehen und gehört wird, beeinflusst. Aus diesem Grund spiegelt sich der Kulturhintergrund in der Kommunikation wider und übt Einfluss auf die kommunikativen Entscheidungen aus. (Salo-Lee, Malmberg & Halinoja 1998, 7.)

4.1 Kenntnis der Sprachen

Dolmetscher sind nicht nur Sprachspezialisten, sondern auch Spezialisten für Sprachgebrauch und Kommunikation (Hietanen 2004, 277; Seleskovitch 1988, 72). Für den Dolmetscher sind die Kenntnisse der Sprachen aber kein Selbstzweck, sondern vielmehr eine unabdingbare Voraussetzung für die Berufsausübung (Seleskovitch 1988, 72–73). Die Beurteilung der Sprachkenntnisse des Dolmetschers beschränkt sich häufig auf die Beherrschung der Fremdsprachen, aber die wichtigste Arbeitssprache des Dolmetschers ist die Muttersprache bzw. die A-Arbeitssprache, da er vorzugsweise aus den Fremdsprachen in die Muttersprache dolmetscht (Tulkkauksen ABC 2008–2009). Die Sprachenkenntnisse sind auch nicht mit der Kenntnis der Arbeitssprachen oder der Auswahl der Arbeitssprachen zu verwechseln, da Dolmetscher oft auch andere Sprachen beherrschen, die ihnen bei ihren Aufgaben wie dem Aneignen von Allgemeinwissen dienlich sind (Hietanen 2004, 282). Dolmetschen ist demnach kein mechanischer Prozess, in dem Wörter einer Sprache durch Wörter einer anderen Sprache ersetzt werden und zu dem jeder befähigt ist, der mindestens zwei Sprachen beherrscht (Tommola 2006, 10). Anders gesagt besteht die Arbeit des Dolmetschers nicht nur aus dem Erlernen und der Anwendung von Wörtern verschiedener Sprachen, sondern Sprachen sind ein Teil eines großen Ganzen. Deswegen ist es wichtig, zwei Dinge zu unterscheiden: „die Kenntnis der Sprachen, die ein erworbenes Gut darstellt, und die Nutzung dieser Kenntnis im Rahmen einer Fertigkeit der Dolmetschtechnik, die Ergebnis einer Ausbildung ist“ (Seleskovitch 1988, 72).

4.2 Kenntnis der Kulturen

Wenn man über den Beruf des Dolmetschers spricht, wird die ausgezeichnete Beherrschung der Arbeitssprachen betont, aber man kann nicht über eine Sprache sprechen und über die dazugehörige Kultur schweigen, da Sprache ein untrennbarer Teil der Kultur ist. Laut Porter und Samovar (1997, 18) ist Sprache ein organisiertes, von oben allgemein vereinbartes, gelerntes Symbolsystem, das für das Beschreiben von Erfahrungen innerhalb einer geographischen oder kulturellen Gesellschaft gebraucht wird. Alle Kulturen haben ihre eigene Prägung in den Symbolen der Wörter. Anders ausgedrückt ist Sprache ein inexaktes Symbolsystem, das Realität beschreibt, weswegen die Bedeutungen der Wörter verschieden auslegbar sind. (Porter & Samovar 1997, 18.) Folglich ist Sprache eine individuelle und gesellschaftliche Ausdrucksweise des Denkens innerhalb einer Kultur, weshalb Sprachen die verschiedene Strukturierung der Denkweise beschreiben (Seleskovitch 1988, 85).

4.3 Allgemeinwissen

Der Begriff *Allgemeinwissen* bezeichnet die Grundbildung, die aus Kenntnissen, Fähigkeiten und aus guten Umgangsformen besteht, die durch die Erziehung angeeignet und die in der Schule gelernt worden sind (Kielitoimiston sanakirja 2006, 656). Allgemeinwissen weist auf die Kenntnisse und Fähigkeiten hin, die ein Bürger beherrschen muss, um in der Gesellschaft handeln und wirken zu können. Weltwissen braucht man unter anderem, um die durch Internet, Fernsehen, Radio, Bücher und Zeitungen vermittelten Informationen zu verstehen und mit anderen Menschen zu kommunizieren. (Die deutsche Bildung AG 2012.) Der Begriff Allgemeinwissen verweist auf die Rolle der Ausbildung, aber hiermit ist kein bestimmter Lehrstoff gemeint, und er ist auf keinen bestimmten Beruf und kein bestimmtes Fach bezogen. Es geht um ein bestimmtes Ideal, eine geistige Entwicklung und Reife, nach der der Mensch strebt. Der Mensch kann nicht alles wissen, aber er sollte interessiert und lernwillig sein.

Während seiner beruflichen Laufbahn dolmetscht der Dolmetscher bei verschiedenen Veranstaltungen über vielfältige Themen. Die zu dolmetschenden Themenbereiche sind extrem vielfältig und umfassen Wirtschaft, Politik, Jura, Wissenschaft, Technik, Sport, Medizin usw. (AIIC 2012.) Der Dolmetscher kann nicht auf allen Fachgebieten Experte sein, aber um dolmetschen zu können bzw. den Inhalt einer Botschaft zu verstehen und ihn in einer anderen Sprache reproduzieren zu

können, muss der Dolmetscher offen, wissbegierig und bereit sein, sich in unterschiedlichste Themen einzuarbeiten, da seine natürliche Motivation den Erwerb neuer Kenntnisse und die Vermehrung der Kenntnisse ermöglicht (vgl. AIIC 2012; Kutz 2010, 288). Ein Dolmetscher muss über das Weltgeschehen auf dem Laufenden sein und sein Allgemeinwissen kontinuierlich erweitern, da die Vorbereitung auf den Dolmetscheinsatz nicht immer ausreicht, die Wissenslücken zu füllen, die z. B. dadurch entstehen können, dass die Redner vom eigentlichen Thema abkommen und z. B. auf tagesaktuelle Themen zu sprechen kommen oder zu Exkursen neigen (vgl. Haastatteluaineisto 2012). Das Allgemeinwissen, das unter anderem aus dem Gesellschaftswissen und der Kulturkenntnis besteht, ist ein wesentlicher Teil der Fachkompetenz des Dolmetschers, da es dem Dolmetscher mit guten Vorkenntnissen gelingt, seine Kenntnisse zu vertiefen und zu erweitern.

4.4 Dolmetschprozess

Die geistigen Prozesse, die Art und Weise Schlüsse zu ziehen und an ein Problem heranzugehen sind ein wichtiger Teil der Kultur. Die Denkmuster der Kultur haben Einfluss auf die Weise, wie Menschen in der sprechenden Kultur kommunizieren, und dies wiederum beeinflusst die Weise, wie Menschen auf diejenigen reagieren, die aus einer anderen Kultur kommen. (Porter & Samovar 1977, 18.) Seleskovitch (1988, 60) stellt Dolmetschen als natürlichen Prozess dar, in dem das Verständnis des Dolmetschers im Mittelpunkt steht. Dolmetschen ist ein geistiger Prozess, in dem der Inhalt und der Sinn des Gesagten durch die Anwendung der natürlichen Äußerungen und Strukturen in die Zielsprache übertragen werden (ebd. 79–81). Seleskovitch (1988) erläutert den Dolmetschprozess anhand von drei Phasen: Der Dolmetscher empfängt die Botschaft bzw. die Informationen, filtert den Sinn heraus (Verständnisphase) und übermittelt ihn dem Zuhörer (Produktionsphase). Um die Aussage begreifen zu können, muss der Dolmetscher jedoch das intellektuelle Vorgehen dessen verstehen, der diese Aussage formuliert (Seleskovitch 1988, 63). Laut Seleskovitch (1988, 63) ist das Verstehen ohne Wissen undenkbar, da Verstehen das Verknüpfen der erhaltenen Informationselemente mit bereits vorhandenen Kenntnissen oder Erfahrungen bedeutet. Wenn derartige Vorkenntnisse fehlen, ist es unmöglich, die notwendige gedankliche Verbindung herzustellen (ebd. 63–64). Um das Gesagte analysieren und verstehen zu können, muss der Dolmetscher jedoch keine Kenntnisse besitzen, die dem des Experten entsprechen, aber durchaus derartige, die weit über denen der sogenannten Allgemeinbildung liegen. Der Erwerb dieses Minimalwissens erfolgt vor und während der Dolmetschsituation. (Seleskovitch 1988, 64.)

4.4.1 Grundkenntnisse des Dolmetschers

Um seine Fachkenntnis aufrechtzuerhalten und zu entwickeln, ist es erforderlich, über aktuelle Geschehnisse und Veränderungen in der Welt und in der Gesellschaft auf dem Laufenden zu sein sowie das jeweilige Kulturleben zu verfolgen, da das Wissen des Dolmetschers das Verständnis unterstützt, das wiederum die Produktion einer Botschaft in einer anderen Sprache ermöglicht (Seleskovitch 1988, 70). Laut Seleskovitch (1988, 64) sollen die Kenntnisse des Dolmetschers präsent genug sein, um spontan verfügbar zu sein, sie sind aber nicht für einen aktiven Gebrauch bestimmt. Im Laufe der Zeit bilden die erworbenen Kenntnisse ein beinahe unbewusstes Besitztum, das der Dolmetscher bei der Vertiefung in neue Themengebiete immer wieder verwertet. Um jedoch neue Kenntnisse zu erwerben, muss der Dolmetscher das reflektieren, was er gesehen, gehört und gelesen hat, anders ausgedrückt, muss er Informationen prozessieren, mit anderen Worten denken. (Ebd. 65–66.)

4.4.2 Speicherung von Wissen

In der kognitiven Psychologie wird davon ausgegangen, dass allgemeines und auch sprachliches Wissen schematisch in kognitiven Strukturen organisiert ist, und diese die äußere Welt mental präsentieren (Fritz 2006, 20; Kalina 1998, 86). Je mehr Wissen in diesen Strukturen gespeichert ist, je differenzierter es ist und je mehr Strukturen vorhanden sind, desto einfacher ist es, neue Informationselemente hinzuzufügen (Fritz 2006, 20). Laut Kalina (1998, 86) ist an diesen Wissenskategorien wichtig, dass Weltwissen in bestimmten Strukturen gespeichert ist und dass auf diese Weise der Zugriff auf Bereiche dieses Wissen gelingt, die es in der jeweiligen Kommunikationssituation ermöglichen, dieses Wissen strategisch anzuwenden. Zudem ist in diesem Zusammenhang wichtig, dass Wissen, das zum Aufbau eines Situationsmodells herangezogen wird, als Basis für konstruktive Interferenzen genutzt werden kann und auf diese Weise auch Texte mit Kohärenzmängeln verstanden werden können (ebd. 87).

5 Material und Methoden

Für diese Arbeit wurden acht Dolmetscher interviewt, die auf eine lange berufliche Laufbahn zurückblicken und die alle Finnisch und Deutsch als Arbeitssprachen haben. Fünf von ihnen haben ihren Hauptwohnsitz in Finnland und drei im Ausland. Vier der Interviewten waren weiblich und

vier männlich, und das Durchschnittsalter der Interviewten betrug 50,37. Alle haben einen Magisterabschluss, den sie entweder in Finnland oder Deutschland gemacht haben; fünf in Translationswissenschaft, zwei in Philologie und einer in Handelswissenschaft. Fünf der Interviewten haben demnach eine formelle Dolmetscherausbildung, drei dagegen sind autodidaktische Dolmetscher, die den Beruf in der Praxis erlernt haben. Letztere haben demnach keine formelle Ausbildung, verfügen jedoch über eine dreißigjährige Berufserfahrung. Als Interviewmethode diente das Leitfadeninterview. Vor dem Interview wurde jeder Dolmetscher über das Ziel und den Themenbereich des Interviews informiert. Jedes Interview wurde mit demselben Fragenkatalog durchgeführt (Auf Finnisch in Anhang [Liite] 2). Alle Interviews wurden digital aufgenommen und später transkribiert. Das Interviewmaterial umfasst circa 11 Stunden, die Interviewdauer reichte von 48 Minuten bis zu 2 Stunden 22 Minuten.

6 Fachkenntnis des Dolmetschers

Das Ziel dieser Arbeit besteht darin, zu untersuchen, was einen qualifizierten Dolmetscher ausmacht, d.h. aus welchen Faktoren diese Qualifikation besteht. Auf welche Weise spiegelt sich die Fachkompetenz in der Qualität der Arbeit wider und welche Faktoren üben einen Einfluss auf die Qualität bzw. Leistung des Dolmetschers aus?

Die Ergebnisse der Auswertung des Interviewmaterials zeigen, dass es zahlreiche Faktoren gibt, die die professionellen Dolmetscher im Hinblick auf die Berufsausübung als erforderliche Faktoren betrachten (siehe Abbildung 2). Zudem haben die Interviews ergeben, dass die Informanten erkennen, dass der Beruf ein ganzheitliches Know-how erfordert und welche Anforderungen an fähigen Dolmetscher gestellt werden. Die wichtigsten Fähigkeiten über die der qualifizierte Dolmetscher verfügen sollte sind den Interviewten zufolge die Kenntnis der Arbeitssprachen, fundiertes Allgemeinwissen, Stressresistenz sowie die Fähigkeit, unterschiedliche Situationen zu beherrschen und sich ihnen anzupassen. Darüber hinaus wurde die Fähigkeit hervorgehoben, nonverbale Botschaften zu vermitteln, da laut den Interviewten der Dolmetscher das Gesagte nicht mechanisch in die andere Sprache übertragen soll, sondern soll sich in die Rolle des Redners einfühlen und die Töne, die Klänge sowie die Tonhöhen des Redners nachahmen soll. Die Botschaft soll den Zuhörern also so vermittelt werden, wie der Redner sie vermitteln wollte.

Abbildung 2. Ansicht der Interviewten über einen kompetenten Dolmetscher.

7 Schlussfolgerungen

Die Untersuchung hat gezeigt, dass der Dolmetscher unbestritten über eine ausgezeichnete Beherrschung der Arbeitssprachen verfügen muss, um seinen Beruf professionell ausüben zu können, diese Fähigkeit allein aber nicht ausreicht. Die eigentliche Qualifikation besteht aus translatorischer Kompetenz, die auf Sprach- und Kulturkompetenz aufbaut und zu der die Fähigkeit der Übertragung von Sinninhalten gezählt wird. Zudem schließt sie vor allem die kognitive und sprachliche Interaktion mit dem jeweiligen Wissensgebiet, Sachbereich oder Gegenstand der Kommunikation ein. Ein Teil translatorischer Kompetenz ist die Dolmetschkompetenz bzw. die Befähigung, verschiedene dolmetschbezogene Tätigkeiten auszuführen. Der Dolmetscher besitzt so die beruflichen Kenntnisse und Fähigkeiten diese in den verschiedenen Dolmetschprozessen umzusetzen.

Aus den Ergebnissen des Untersuchungsmaterials wurde deutlich, dass die Rolle der Erfahrung bei der Entwicklung der Fachkompetenz eine wichtigere Rolle spielt als die Ausbildung. Die Hälfte der Informanten hat ihre Fachkompetenz durch die Dolmetschpraxis aufrechterhalten, während ein Viertel der Befragten die Rolle der Ausbildung als Teil der Qualifikation des Dolmetschers nannte.

Das Interviewmaterial zeigt, dass die intellektuellen und emotionalen Kompetenzen von Dolmetschern von großer Bedeutung sind, denn nach Meinung der Interviewten wird dem Dolmetscher in der Berufsausübung die Fähigkeit abverlangt, sich unterschiedlichsten Situationen anzupassen. Die facettenreichen und unerwarteten Situationen, wie z. B. Ausfall der Technik während des Dolmetschens oder Gefühlsausbrüche von Kunden sowie unangenehme Dolmetschumgebungen, wie Gefängniszellen und Verhörräume, erfordern vom Dolmetscher sowohl Offenheit, Flexibilität und Problemlösungsfähigkeit als auch das Wahren der emotionalen Distanz. Dies wiederum stützt die Auffassung der Interviewten, dass der Dolmetscher sich und seinen Fähigkeiten vertrauen sollte, da es keinen Platz für Unsicherheit gibt. Alle Dolmetscher machen Fehler, aber die Fähigkeit, die Arbeit dennoch professionell weiterzuführen, ist notwendig, damit die Konzentrationsfähigkeit des Dolmetschers und folglich seine Fähigkeit, eine Botschaft anzunehmen und zu analysieren, nicht gestört wird.

Den Informanten zufolge ist die Lust auf Lernen und Entwicklung wichtig für die Berufsausübung. Der Ausbau der Allgemeinbildung und das Verfolgen des Tagesgeschehens erweitert die Wissensgrundlage des Dolmetschers und wirkt sich so darauf aus, wie der Dolmetscher seine Aufgaben bewältigt. Überraschend ist aber, dass die Bedeutung der Kulturkenntnis nicht stärker hervorgehoben wurde, sondern dass auf diese im Zusammenhang mit den Sprachkenntnissen hingewiesen wurde. Dies kann dadurch zu erklären sein, dass die Kenntnis der Arbeitssprachen so stark automatisiert ist, weswegen z. B. das Wissen über Kulturunterschiede unbewusst ist und das Bewegen zwischen den verschiedenen Welten wenig bis keine Aufmerksamkeit verlangt.

Das Erkennen der eigenen Stärken und Schwächen ist wichtig, sowohl wegen der Berufsethik als auch wegen der Berufsentwicklung. In dem Berufskodex des Dolmetschers (SKTL 1994) und des Kommunaldolmetschers (2002) wird betont, dass der Dolmetscher keinen Einsatz annehmen sollte, für den ihm die notwendige Qualifikation fehlt oder wenn er befangen ist. Mit Befangenheit weist man auf einen Interessenkonflikt hin, der die Objektivität des Dolmetschens gefährdet (Asioimistulkin ammattisäännöstö 2002). Im Hinblick auf die Fachkompetenz des Dolmetschers wird der Berufsethik ein hoher Stellenwert eingeräumt. Aus diesem Grunde wurden die interviewten Dolmetscher gefragt, in welcher Situation und aus welchem Grund sie einen Dolmetschereinsatz ablehnen würden oder abgelehnt haben. Zum einen werden die Offenheit und die Vorurteilslosigkeit gegenüber unterschiedlichen Situationen und Sachgebiete als Merkmale des qualifizierten

Dolmetschers hervorgehoben, aber zum anderen muss der Dolmetscher fähig sein, seine eigenen Grenzen zu erkennen. Zur Fachkompetenz gehört schließlich die Fähigkeit, zu erkennen, ob man die nötige Qualifikation besitzt oder wann die eigenen Prinzipien oder die Ideenwelt so stark im Widerspruch zum betreffenden Dolmetscheinsatz stehen, dass die Objektivität gefährdet sein könnte.

Wie bereits erwähnt, wird als qualifizierter Dolmetscher eine Person betrachtet, die nicht nur auf der Wortebene agiert, sondern eine Sprache interpretieren kann und den Zuhörern zu vermittelnde Sinnthesamtheiten bilden kann. Um das zu ermöglichen, muss der Dolmetscher sich in den jeweiligen Wortschatz und in die Thematik einarbeiten und sich ein Gesamtbild über die Situation verschaffen. Der Dolmetscher versucht sich hypothetisch vorzustellen, was ihn bei der Veranstaltung erwartet, und aus diesen Erwartungen gestaltet er ein Schema, das unmittelbar vor Ort spezifiziert und rednerbezogen abgewandelt wird (Kutz 2010, 313). Die verschiedenen Phasen der Vorbereitung auf den Dolmetscheinsatz bringen zum Ausdruck, dass die Berufsausübung dem Dolmetscher ein ganzheitliches Know-how abverlangt. Die Vorbereitungsmethoden des von Kutz (2010) entwickelten *Leipziger Kompetenzmodells* wurden von den Interviewten bestätigt. Von diesen neun Methoden sticht die psychologische Vorbereitung am deutlichsten heraus, da die interviewten Dolmetscher durch Erfahrung Mut, Selbstbewusstsein und Selbstvertrauen aufgebaut haben, weshalb in der Anfangszeit der beruflichen Laufbahn den Dolmetscheinsätzen vorangegangene Spannung, Angst und Nervosität nachgelassen haben. Zudem entwickelte sich die Fähigkeit, die emotionale Distanz zu den zu dolmetschenden Inhalten und Personen zu wahren. Dies ergibt sich aus der Fähigkeit, die berufliche Rolle von der Privatperson des Dolmetschers zu trennen. Hieraus kann der Schluss gezogen werden, dass das berufliche Selbstbewusstsein und somit die Selbstsicherheit bei den Informanten gewachsen ist.

Den Interviewten zufolge wird die Qualität des Dolmetschens durch zahlreiche einzelne Faktoren sowohl positiv als auch negativ beeinflusst. Die Interviewten sind der Meinung, dass eine gute Dolmetschleistung vor allem vom Dolmetscher selbst, von seinen Kenntnissen und Fähigkeiten abhängt, während der negative Einfluss weitgehend auf andere Faktoren der Situation zurückzuführen ist. In diesem Zusammenhang sind die Auftraggeber, Gedolmetschten und die Umstände zu nennen. Die größten Herausforderungen für den Dolmetscher sind laut den Interviewten die Gedolmetschten, da sie nicht wissen, wie sie in einem zu verdolmetschenden Redebeitrag angemess-

sen kommunizieren, oder Redner, die keine Rücksicht darauf nehmen, dass ihre Rede gedolmetscht wird.

[...] suurin ongelma tulkille on tietenkin se asiakas ja tuota jos asiakas olis hyvä puhuja niin tulkeilla ei olis koskaan mitään ongelmia [...] (Haastatteluaineisto 2012). „[...] das größte Problem für Dolmetscher ist natürlich der Kunde und wenn der Kunde ein guter Redner wäre, gäbe es nie Probleme für die Dolmetscher“ (Übersetzung ML).